

ვახტანგ ჩხარტიშვილი

„ვეფხისტყაოსნის“
ფილოსოფიური
შესჯედულებები

თბილისი 2017

წინამდებარე ნაშრომში ციტატები მოყვანილია „ვეფხისტყაოსნის“ 1958 წლის გამოცემიდან, რომელიც გამოცემულია ჩვენი სახელოვანი მეცნიერების – ა. ბარამიას, კ. კეკელიძის, ა. შანიძის რედაქციით.

ტექნიკური რედაქტორი:
თამარ ოთხმეზური

კორექტორი:
ირმა (ირინე) ჩხარტიშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა:
დავით კუტუბიძე

© ვ. ჩხარტიშვილი, 2017

ISBN 978-9941-25-418-5

დაიბეჭდა:

გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი, ალ. ყაზბეგის გამზ., №47.

☎ 239-15-22; E-mail: meridiani777@gmail.com

წინასიტყვაობა	4
თავი პირველი	
ნათარგმნია თუ არა „ვეფხისტყაოსნის“ ამბავი	5
თავი მეორე	
რუსთველის მოძღვრება მიჯნურობის შესახებ დღემდე არასრულყოფილადაა გაგებული	7
თავი მესამე	
რუსთაველის ფილოსოფიურ შეხედულებათა საგანი	12
თავი მეოთხე	
რუსთველის მოძღვრება პოეზიაზე	14
თავი მეხუთე	
ნორმების ფარდობითობის საკითხები ვეფხისტყაოსანში	16
თავი მეექვსე	
„ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა შეცდომები	44
თავი მეშვიდე	
უფროს და უმცროს თაობებს შორის აზრთა სხვადასხვაობის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“	55
თავი მერვე	
რუსთველის მოძღვრება ღმერთის შესახებ	64
თავი მეცხრე	
ქვეყნის მოუწყობლობის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“	75
თავი მათე	
„ვეფხისტყაოსნის“ სხვადასხვა მნიშვნელოვანი საკითხების შესახებ	91
ბოლოსიტყვაობა	96

რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“ არა მხოლოდ მაღალმხატვრული ლიტერატურული შედევრია, არამედ ორიგინალური ფილოსოფიური პოემაა, რომელიც იწყება ღვთის მიერ სამყაროს შექმნით და მთავრდება მსოფლიო თანაცხოვრების მოდელის ჩამოყალიბებით. რუსთველოლოგებმა ტიტანური შრომით ბევრი რამ გამოიკვლიეს, მაგრამ რუსთველის სიბრძნე ამოუწურავია და მის სრულ გამოკვლევას კიდევ დიდი დრო დასჭირდება.

ამ წიგნში ისეთ საკითხებზე იქნება საუბარი, რაც რუსთველოლოგებს დღემდე არ გამოუკვლევიათ, ან ნაკლები ყურადღება ჰქონდათ დათმობილი. ჩემთვის ხელმისაწვდომი რომ ყოფილიყო რუსთველის სიბრძნის ზოგიერთ საკითხებში ჩანდომა, ზეპირად შევისწავლე „ვეფხისტყაოსანი“, რასაც წელიწადნახევარი მოვანდომე. ამან გამაადვილა ამ უკვდავი ლიტერატურული და ფილოსოფიური შედევრის ჩემთვის ხელმისაწვდომი საკითხების გამოკვლევა. შოთა რუსთველის ფილოსოფიურ განსწავლულობაში ეჭვის შეტანა შეუძლებელია, მით უმეტეს, შორს წასვლა არ სჭირდებოდა. იმ დროს საქართველოში ორი უმაღლესი სასწავლებელი იყო – გელათისა და იყალთოს აკადემია.

ნათარგმნია თუ არა „ვეფხისტყაოსნის“ ამბავი?

„ვეფხისტყაოსნის“ ამბავი ნათარგმნი არ არის და არც სპარსული წარმოშობისაა. პოემის მე-9 სტროფის პირველი ტაეპის გაუგებრობამ შექმნა მითი, თითქოს „ვეფხისტყაოსნის“ ამბავი სპარსულიდან არის ნათარგმნი. 1953 წ. აკადემიკოსმა შალვა ნუცუბიძემ ლექცია წაიკითხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საექტო დარბაზში „ვეფხისტყაოსნის“ შესახებ. მან აღნიშნა, რომ ძველ ქართულში სიტყვა „სპარსული“ ნიშნავდა საუცხოოს და სიტყვა „თარგმანი“ ნიშნავდა თქმას. მაშინ მას ამის დამადასტურებელი საბუთები არ დაუსახელებია, ათეულობით წლები დამჭირდა მეპოვნა სპარსულისა და თარგმანის ძველი ქართული მნიშვნელობა. შემდეგ ეს საბუთი ფსალმუნის წინასიტყვაობაში ვიპოვე.

„თქმული დიდისა ბასილისა“: „ესე ფსალმუნად სახელდებული მსგავსს არს სიდიდესა ზღვისასა, ვითარცა მას არა დააკნინებს წარდინებანი წყაროთანი და არცა მოაკლდებიან შედინებანი მდინარეთანი. ეგრეთვე წერილსა ამას ფსალმუნისასა არა მოაკლდებიან გალობათა ხმა ტკბილობანი, რამეთუ ფსალმუნი ესრეთ გამოითარგმანების უფლისა მიმართ“.

რამდენიც არ უნდა ვეცადოთ, სიტყვაში – „გამოითარგმანების“ ვერ ვიპოვით თარგმანის დღევანდელ მნიშვნელობას. „გამოითარგმანების უფლისა მიმართ“ ნიშნავს – გამოითქმის უფლისა მიმართ. მაშასადამე, ქართულად ნათარგმანები ნიშნავს ქართულად თქმულს. რაც შეეხება სიტყვა „სპარსულს“ ეს სიტყვა იგივეა, რაც სიტყვა „ხვარაზმული“. რუსთველის ეპოპაში სპარსთის შემადგენლობაში შედიოდა შუა აზიის ქვეყნები და ენოდებოდა ხვარაზმის სახელმწიფო. აქედან გამომდინარე სიტყვები – „სპარსული“ და „ხვარაზმული“ ერთი და იგივეა. იმ დროს საქართველოში სიტყვა „ხვარაზმული“, ანუ „სპარსული ნიშნავდა სიტყვა საუცხოოს. ამ შინაარსითაა იგი ნახმარი „ვეფხისტყაოსანშიც“:

*„აღლუმი ვნახე, მეკეთა ლაშქართა მოკაზმულობა,
სიჩაუქე და სიკეთე, კეკლუცად დარაზმულობა,
ტაიჭთა მათთა სიმაღლე, აბჯართა ხვარაზმულობა“. (403, 2, 3, 4)*

როცა არაბეთში ტარილის დასახმარებლად ჯარი შეკრიბა ავთანდილმა. რუსთველი წერს:

„შეყარნა სპანი არაბეთს, აღარა ხანსა ზმულთა,

კაცი ოთხმოცი ათასი ყველაი დაკაზმულთა.

კაცსა და ცხენსა ემოსა აბჯარი ხვარაზმულთა“. (1567, 1, 2, 3)

შეიძლება მკითხველმა იფიქროს, აბჯარი ხვარაზმის სახელმ-
ნიფოდან ხომ არ იყო ნაყიდიო? ეს რომ დავუშვათ, მაშინ იმ-
დროინდელი ტექნიკის დაბალი დონის გათვალისწინებით უნდა
დავამტკიცოთ, რომ ხვარაზმის ქვეყანაში ყველა სრულასაკოვანი
მოქალაქე მამაკაცებიცა და ქალებიც მხოლოდ აბჯრის წარმოე-
ბაზე უნდა ყოფილიყვნენ დასაქმებულნი, რადგან ჯერ საკუთარი
ქვეყნის მომარაგებას აბჯრით და შემდეგ ინდოეთისა და არაბეთის
აბჯრით სრულ დაკმაყოფილებას ხვარაზმის ქვეყანა, ანუ სპარ-
სეთი სხვანაირად ვერ შეძლებდა. მით უმეტეს, აბჯრის წარმოებას
გამოცდილი სპეციალისტები სჭირდებოდა. ისტორიაშიც რომ არ
ჩავიხედოთ, მაშინდელი სპარსეთი და ხვარაზმის ქვეყანა ერთი და
იგივე რომ არის, ეს ვეფხისტყაოსნიდანაც ჩანს, როცა ნესტანმა
და ტარიელმა ხვარაზმელი სასიძოს მოკვლა გადაწყვიტეს ნეს-
ტანი ასე ეუბნება ტარიელს:

„ესე ამბად არ ეგების, რომე სპარსნი გაგვიხასდენ“. (540,4)

„იგი არ მოჰკლა ეუბენ პატრონსა, ჩემსა მამასა,

ჰკადრე, თუ: „სპარსთა ვერა ვიქმ ინდოეთისა ჭამასა“, (544,1, 2).

როგორც ვხედავთ, უცილობელი ფაქტებით დასტურდება
ხვარაზმულისა და სპარსულის იგივეობა, რომლებიც ძველ ქარ-
თულში ნიშნავდა საუცხოოს. ახლა პატივცემულო მკითხველო და-
ვუბრუნდეთ „ვეფხისტყაოსნის“ მეცხრე სტროფის პირველ ტაეპს
და სიტყვების „სპარსულის“ და „ნათარგმანების“ ნაცვლად ჩავს-
ვათ მისი ძველი ქართული მნიშვნელობა: „ესე ამბავი საუცხოო,
ქართულად თქმული“. როგორც ვხედავთ, „ვეფხისტყაოსნის“ ამ-
ბავის თარგმნის მითი საპნის ბუშტივით ქრება, რომელსაც საუ-
კუნეთა განმავლობაში – რუსთველოლოგია ჩიხში შეჰყავდა. აქე-
დან ცხადია: „ვეფხისტყაოსნის“ ამბავი საქართველოშია შექმნილი
ზღაპრის ანე თქმულების სახით, რომელშიც რუსთველმა ისეთი
ამოუწერავი სიბრძნე ჩადო, რომ მისი გამოკვლევისთვის მრავა-
ლი საუკუნე საკმარისი არ აღმოჩნდა. როგორც ჩანს, მისი სრული
გამოკვლევისთვის კიდევ დიდი დრო იქნება საჭირო.

თავი მეორე

რუსთველის მოძღვრება მიჯნურობის შესახებ დღემდე არასრულყოფილადაა გაგებული.

რამდენადაც საკვირველი უნდა იყოს რუსთველის მოძღვრება მიჯნურობის შესახებ დღემდე არასრულყოფილადაა გაგებული. ფაქტს ვერსად გავუქცევით: ამის ერთადერთი მიზეზია – რუსთველოლოგები მიჯნურობაში მხოლოდ ხორციელ სიყვარულს გულისხმობენ, რაც მიჯნურობის არასრულყოფილი გაგებაა. დავინყოთ „ვეფხისტყაოსნის“ მეორე სტროფის მე-3 ტაეპიდან: „მომეც მიჯნურთა სურვილი, სიკვდიმდე გასატანისა“, როგორ ფიქრობთ მკითხველნო? რუსთველი სიბრძნით სავსე წიგნის შექმნას იწყებს და ღმერთს ევედრება შეყვარებულთა სურვილი მისცეს?

მე-2 სტროფის მესამე ტაეპი სწორად რომ გავიგოთ, გადავშალოთ ფილოსოფიური ლექსიკონი და მოვძებნოთ სიტყვა „ფილოსოფიის“ განმარტება: „ფილოსოფია – (ბერძნულად) – მიყვარს სიბრძნე“ (ფილოსოფიური ლექსიკონი, 1987, გვ. 598).

მაშასადამე, სიბრძნის სიყვარულიც მიჯნურობაა და ბრძენი ანუ ფილოსოფოსი მიჯნურია, რასაც ადასტურებს ვეფხისტყაოსნის მე-11 სტროფი, რომელზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი. მეორე სტროფის მე-3 ტაეპის აზრი ასეთია: „მომეც ბრძენთა სურვილი სიკვდიმდე გასატანისა“.

ახლა განვიხილოთ „ვეფხისტყაოსნის“ მე-5 სტროფი, რომლიდანაც ვგებულობთ – რუსთველს დაავალეს ლექსად დაენერა თამარ მეფის ქება. რუსთველმა არა მხოლოდ თამარ მეფე შეაქო, არამედ შექმნა, სიბრძნით ამოუნურავი შედეერი.

„ვეფხისტყაოსნის“ მე-8 სტროფით რუსთველი გვეუბნება, რომ მან დაიწყო საპატიო დავალების შესრულება:

„მე, რუსთველი ხელობითა, ვიქმ საქმესა ამა დარი:

ვის ჰმორჩილობს ჯარი სპათა, მისთვის ვხელობ, მისთვის მკედარი.

დაეუძღურდი, მიჯნურთათვის კელა წამალი არსით არი,

ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი“.

ამ სტროფმა შექმნა მითი, თითქოს რუსთველს თამარ მეფე უყვარდა, როგორც ქალი, რაც არ შეესაბამება სინამდვილეს. ამ სტროფის შინაარსი ასეთია: მე, რუსთველი ხელობით ანუ მე-

ლექსეობით ვაკეთებ ასეთ საქმეს: ვისაც ემორჩილება სპათა ჯარი, მისთვის ეხელოვნობ, რაც ძნელი, ანუ დამაუძლურებელი საქმეა; მაგრამ ბრძენისათვის, ანუ ფილოსოფოსისთვის სხვა გზა არ არსებობს: ან უნდა შეასრულოს ეს საპატიო დავალება, ან უნდა მოკედეს: „ანუ მომცეს, განკურნება, ანუ მინა მე სამარი“.

ამ სტროფს შინაარსობრივად უკავშირდება „ვეფხისტყაოსნის“ მე-10 სტროფი

*„თვალთა მისგან უნათლოთა, ენატრამცა ახლად ჩენა,
აჰა, გული გამიჯნურდა, მიხედომია ველთა რბენა!
მიაჯეთ ვინ, ხორცთა დანვა კმა არს, მისცეს სულთა ლხენა.
სამთა ფერთა საქებელთა ლამის ლექსთა უნდა ვლენა“.*

რუსთველს ადრე ჰქონდა თამარ მეფის ქება ლექსად დანერგული, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. მე-10 სტროფში რუსთველი გვეუბნება, რომ მას დიდი სურვილი ჰქონდა დაენერა თამარ მეფის ქება: „თვალთა მისგან უნათლოთა ენატრამცა ახლად ჩენა“, ანუ თამარის მშვენიებისაგან დაბრმავებულ თვალებს ენატრებოდა თამარის ხელახლა შექება და როცა მას დაავალეს ხელახლა შეექო თამარ მეფე, რუსთველის გული სიბრძნემ მოიცვა: აჰა, გული გამიჯნურდა...“, რადგან სამი საქებარი ფერი, რომელშიც იგულისხმება – სიყვარული, მეგობრობა და გმირობა – სიბრძნის გარეშე შეუძლებელი იქნებოდა.

ახლა განვიხილოთ „ვეფხისტყაოსნის“ მე-11 სტროფი, რომელიც კიდევ ერთი დასტურია იმისა, რომ ცნება „მიჯნურობა“ არა მარტო ხორციელ სიყვარულს, არამედ სიბრძნის სიყვარულსაც ნიშნავს:

*„რაცა ვის რა ბედმან მისცეს, დასჯერდეს და მას უბნობდეს;
მუშამინყივ მუშაკობდეს, მეომარი გულოვნობდეს;
კელა მიჯნურსა მიჯნურობა უყვარდეს და გამოსცნობდეს,
არცა ვისგან დაიწუნოს, არცა სხვათა უწუნებდეს“.* (11)

ამ სტროფში პროფესიულ სპეციალობაზეა საუბარი. თუ ამ მე-11 სტროფის მესამე ტაეპში სიტყვაში „მიჯნური“ ვიგულისხმებთ ხორციელი სიყვარულით შეპყრობილს და სიტყვაში „მიჯნურობა“ ხორციელ სიყვარულს, მივიღებთ სამ აბსურდს:

1. შეყვარებულს სიყვარული უყვარდეს, რაც აბსურდის მეტი არაფერია;

2. ხორციელი სიყვარული თურმე პროფესიული სპეციალობა ყოფილა;

3.ხორციელი სიყვარული თურმე საჯარო მსჯელობის საგანი გამხდარა, რაც ეწინააღმდეგება რუსთველის მოძღვრებას ხორციელ სიყვარულზე. ამ სტროფში სიტყვა „მიჯნური“ ნიშნავს ბრძენს და სიტყვა „მიჯნურობა“ – სიბრძნეს და აქედან გამომდინარე, მე-11 სტროფის მე-3 და მე-4 ტაეპში რუსთველი გვეუბნება: ბრძენს უყვარდეს სიბრძნე და გამოსცნობდეს, ანუ იკვლევდეს. მეოთხე ტაეპის აზრი ასეთია: ბრძენმა თავისი სიბრძნე არავის დაანუნებინოს და არც თვითონ უნუნებდეს სხვას. რუსთველი ამ აზრს მთელი სიზუსტით იცავს – იგი არავის არ აკრიტიკებს და დიდ პატივს მიაგებს სხვა ბრძენთა შეხედულებებს.

მოვიყვან რამდენიმე მაგალითს. რუსთველს „ვეფხისტყაოსანში“ ციტირებული აქვს ფსევდო დიონისეს ანუ პეტრე იბერიის შეხედულება:

*„ამ საქმესა დაფარულსა ბრძენი დიუნოს გააცხადებს:
ლმერთი კარგსა მოავლინებს და ბოროტსა არ დაბადებს,
ავსა წამ-ერთ შეამოკლებს, კარგსა ხანგრძლად გააკელადებს,
თავსა მისსა უკეთესსა უზადო-ჰყოფს, არ ახადებს“ (1492)*

რუსთველი დიდ პატივს მიაგებდა ბერძენ ფილოსოფოსებს. ეს კარგად ჩანს „ვეფხისტყაოსნის“ 694 სტროფში:

*„მზე უკადრი ტახტსა ზედა ზის მორჭმული, არ ნადევრი,
წყლად ეფრატსა ურეად ერწყო ედემს რგული აღვა მჭევრი;
ბროლ-ბადახშსა აშვენებდა თმა გიშერი, წარბი ტევრი,
მე ვინ ვაქებ? ათენს ბრძენთა, ხამს, აქებდეს ენა ბევრი!“*

ძნელია მსოფლიო პოეზიაში მოიძებნოს ასეთი მხატვრული სახე და მისი ავტორის ასეთი თავმდაბლობა:

114-ე სტროფში რუსთველი თავის თავს ბრძენთა მოსწავლეს უწოდებს:

„ბრძენთა ვინმე მოსწავლემან საკითხავი ესე ვპოვნე:

„ესეაო მამაციისა მეტის-მეტი სიგულოვნე:

ოდეს მტერსა მოერიო, ნულარ მოჰკლავ, დაიყოვნე;

გინდეს სრული მამაცობა, ესე სიტყვა დაიხსოვნე“. (1614)

სხვა დასკვნას ვერ გამოიტან – გენიოსის შესაფერი თავმდაბლობაა.

22-ე სტროფში რუსთველი ასხვავებს ხორციელ მიჯნურობას იმ მიჯნურობისაგან, რომელიც სიბრძნის სიყვარულია და წარმოადგენს ფილოსოფიურ მოძღვრებას:

*„მიჯნური შმაგსა გვიქვიან არაბულითა ენითა;
მით რომე შმაგობს მისისა ვერ-მიხედომისა წყენითა,
ზოგთა აქეს საღმრთო სიახლე, დაშვრების აღმაფრენითა,
კვლა ზოგთა ქვე უც ბუნება, კეკლუცთა ზედა ფრფენითა“.*

„საღმრთო სიარლე“ იმ ბრძენთა სპეციალობაა, რომლე-
ბიც ქმნიან სიბრძნეს ღმერთისა და ზეციერი ძალების შესახებ.
„კეკლუცთა ზედა ფრფენა“ ხორციელი სიყვარულის აღმნიშვნელი
მხატვრული სახეა. ამ სტროფით რუსთველი ერთმანეთისაგან
ასხვავებს მიჯნურობას, როგორც სიბრძნის სიყვარულს და მი-
ჯნურობას, როგორც ხორციელ სიყვარულს.

„ვეფხისტყაოსნის“ 23-ე სტროფში რუსთველი გვეუბნება, თუ
როგორი უნდა იყოს ბრძენი მიჯნური და ჩამოთვლის მის არსე-
ბით ნიშნებს: თვალად სიტურფე, სიბრძნე, ქველმოქმედება, ანუ
სიუხვე, სიმდიდრე, მოყმეობა, ანუ რაინდობა, ვაჟკაცობა, დგამ-
ძლეობა (დათმობა), ენა (მჭევრმეტყველება) და გონიერება:

*„მიჯნურსა თვალად სიტურფე ჰმართებს, მართ ვითა მზეობა,
სიბრძნე, სიმდიდრე სიუხვე, სიყმე და მოცალეობა,
ენა, გონება, დათმობა, მძლეთა მებრძოლთა მძლეობა,
ვისცა ეს სრულად არა სჭირს, აკლია მიჯნურთ ზნეობა“.*

ამ სტროფში იდეალური ბრძენია დახასიათებული და ეს იმას
არ ნიშნავს – ჩამოთვლილი არსებითი ნიშნებიდან თუ რომელიმე
აკლია, ბრძენი არ იყოს, მაგრამ იდეალური ბრძენი არ იქნება.

პროლოგში ამით მთავრდება საუბარი მიჯნურზე, როგორც
ბრძენზე და მიჯნურობაზე, როგორც სიბრძნეზე. ამის შემდეგ
რუსთველი საუბრობს ხორციელ მიჯნურობაზე და ჩამოთვლის
მის არსებით ნიშნებს. ეს საკითხი ძალიან კარგად, დეტალურად
აქვთ გამოკვლეული რუსთველოლოგებს. შემოვიფარგლები მხო-
ლოდ ხორციელი მიჯნურობის არსებითი ნიშნების ჩამოთვლით.
რუსთველის მოძღვრებით ხორციელ მიჯნურობას შემდეგი არსე-
ბითი ნიშნები გააჩნია:

1. არავითარი კავშირი გარყვნილებასთან; 2. სიყვარულის
ხანგრძლივობა სიცოცხლის ბოლომდე; 3. სიყვარულის ობიექტი
უნდა იყოს ერთი პიროვნება („გული ერთსა დააჯეროს“), 4. საყ-
ვარლების ცვლა მიჯნურობა არ არის, რადგან იგი გარყვნილე-
ბაა, 5. გასაჭირის გაძლება და დაფარვა; 6. გარეშე პირთათვის
სიყვარულის გაუცხადებლობა. 7. სიყვარულის სხვა პირთათვის

გაცხადება ავი საქმეა: „ავად შეჰფერობს მიჯნურსა მიჯნურობისა ცხადება“. (727,4).

ამით ვამთავრებ მიჯნურობის შესახებ რუსთველის მოძღვრების განხილვას, მაგრამ აქ ერთი რამ მაინც უნდა ვთქვა: ფილოსოფიური ლექსიკონის გარეშეც შეიძლებოდა იმ მითის უარყოფა, რომელიც თამარ მეფესა და რუსთველზე შეითხზა. ამისთვის საჭირო იყო ერთი ლოგიკური კითხვის დასმა: რუსთველი მკითხველებს ასწავლის – სიყვარული დაფარული უნდა იყოსო; განათვითონ გააცხადებდა თამარ მეფე მიყვარს, როგორც ქალიო? დღეს ყველა რუსთველოლოგი აღიარებს: რუსთველს თამარ მეფე უყვარდა, როგორც მეფე და არა როგორც ქალი. იმასაც ვიტყვი, რომ ვარაუდებში ცუდი არაფერია: იგი ადრე თუ გვიან სიმართლემდე მიგვიყვანს. ვარაუდის გარეშე სიმართლის დადგენა და მეცნიერული აღმოჩენები შეუძლებელი იქნებოდა. მაშასადამე, ვარაუდები დიდად უწყობენ ხელს მეცნიერულ და ტექნიკურ აღმოჩენებს, იმის მიუხედავად, მართალია ისინი თუ მცდარნი.

რუსთველის ფილოსოფიური შეხედულებების საგანი

„ვეფხისტყაოსნის“ მე-20 და 21-ე სტროფებში რუსთველი გვესაუბრება თავისი ფილოსოფიური შეხედულებების საგანზე:

*„ეთქვა მიჯნურობა პირველი და ტომი გეართა ზენათა
ძნელად სათქმელი, საჭირო გამოსაგები ენათა;
იგია საქმე საზო, მომცემი აღმაფრენათა;
ვინცა ეცდების, თმობაცა ჰქონდა მრავალთა წყენათა“.*

ამ სტროფით რუსთველი გვეუბნება: მისი ფილოსოფიური შეხედულებების საგანია პირველი სიბრძნე, ანუ მოძღვრება ღმერთზე და ზეციურ ძალებზე, რომელიც წარმოადგენს საზო საქმეს, რომელიც აღმაფრთოვანებელია. მაგრამ ვინც ამ საქმეს მოჰკიდებს ხელს, უნდა გაუძლოს მრავალ სიძნელეს („ვინცა ეცდების, თმობაცა, ჰქონდა მრავალთა წყენათა“); ამ სიძნელეში რუსთველი გულისხმობს საყოველთაოდ გავრცელებულ აზრს – ჩვენ ღმერთზე და ზეციურ ძალებზე ძალიან ცოტა რამ ვიცით. ამის გამო რუსთველს საჭიროდ მიაჩნია შექმნას მოძღვრება ადამიანთა ურთიერთობებზე, რომელიც საშუალებას მისცემს ბრძენს გამოიკვლიოს, თუ როგორ მართავს ღმერთი ქვეყანას:

*„მას ერთსა მიჯნურობასა ჭკვიანნი ვერ მიჰხედებიან,
ენა დაშვრების, მსმენელსა ყურნიცა დავალდებიან;
ეთქნენ ხელობანი ქვენანი, რომელნი ხორცთა ჰხვდებიან;
მართ მასვე ჰბაძვენ, თუ ოდეს არ სიძვენ, შორით ბნდებიან“.* (21).

აქედან გამომდინარე, რუსთველის ფილოსოფიის საგანია: მოძღვრება ღმერთზე, ზეციურ ძალებზე და ადამიანთა ამქვეყნიურ ურთიერთობებზე. რა შედის ადამიანთა ამქვეყნიურ ურთიერთობებში, მათი ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანდა. „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსის მიხედვით „ხელობანი ქვენან“-ში, ანუ ადამიანთა ურთიერთობებში შედის, როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი ქმედებები. დადებითი ქმედებებია: სიყვარული, მეგობრობა, გმირობა, სიბრძნე, კაცთმოყვარეობა, სათნოება, ქველმოქმედება (სიუხვე) სიმდიდრე, განათლება, ღვთის სიყვარული, შრომა, სამშობლოს დაცვა და სხვა მრავალი. უარყოფითი ურთიერთობებია: კაცთკვლა, შური, სიძულვილი, სიმუხთლე, სიცრუე, ორპირობა,

სიძუნნე, უმეცრება, არაკაცთმოყვარეობა, ფიცის გატეხა და ა. შ. მაგრამ აქ ჩამოთვლილი ზნეობრივი ცნებები აბსოლუტურნი კი არ არიან, არამედ ფარდობითია, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი. მაგრამ არც ამით ამოიწურება „ხელობანი ქვენანი“ მეფე ღვთისსახისმიერად შექმნა ღმერთმა და იგი ასეთი უნდა იყოს სიცოცხლის ბოლომდე. ქვეყნად უნდა ბატონობდეს ღვთაებრივი სამართალი ანუ „მართალი სამართალი“, რომლის არცოდნა ან უგულებელყოფა იწვევს სოფლის, ანუ ქვეყნის მოუწყობლობას, გარდა ამისა, ქვეყნის მოუწყობლობას იწვევს სიბრძნის ნაკლებობა, ამიტომ ყველა ადამიანი მეტ-ნაკლებად უნდა ფლობდეს სიბრძნის გარკვეულ დონეს, რათა არ დაუშვას საბედისწერო შეცდომები და კარგად ესმოდეს, თუ რა ქმედებებია საჭირო სამართლიანი მიზნის მისაღწევად. ყველა შეცდომა, უგუნურება, დანაშაული დასჯადია. ღმერთი სჯის არა მარტო დამნაშავეს, არამედ შეცდომის ჩამდენსაც. აი ეს საკითხებია „ვეფხისტყაოსანში“ განხილული, რაზედაც ჩვენ ქვემოთ გვექნება მსჯელობა.

რუსთველის მოძღვრება პოეზიაზე

რუსთველის შეხედულებით პოეზია სიბრძნის ანუ ფილოსოფიის დარგია, რასაც ყველა რუსთველოლოგი აღიარებს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ყველანი გამოირიცხავენ „ვეფხისტყაოსანს“, როგორც ფილოსოფიურ სისტემას, რაც სერიოზული შეცდომაა. თუმცა რუსთველი იმასაც ამბობს, ყველა პოეზია სიბრძნის დარგი რომ არ არის:

„მოშაირე არა ჰქვიან, თუ სადმე თქვას ერთი, ორი; (15,1);

„მეორე დეკი ცოტაი, ნანილი მოშაირეთა,“

არ ძალ-უც სრულქმნა სიტყვათა, გულისა გასაგმირეთა“. (16, 1, 2)

მესამე ლექსს, ანუ ლირიკულ ლექსებს, რუსთველი მისაღებად თვლის, მაგრამ მას სიბრძნის დარგად არ მიიჩნევს. რუსთველი მხოლოდ პოემას მიიჩნევს სიბრძნის დარგად:

„მოშაირე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“. (17,4)

საინტერესოა რუსთველის შეხედულება პოეზიაზე. თუ არ ვცდები, იგი პირველი ფილოსოფოსია მსოფლიოში, რომელიც განიხილავს, თუ რა არის პოეზია. რუსთველი პოეზიას სიბრძნის დარგად აცხადებს და პოეზიას საღმრთო გასაგებად თვლის. რუსთველის შეხედულებით ნამდვილი პოეზიაა გრძელი ლექსი, რომელიც უნდა გამოხატავდეს სიბრძნეს ანუ ფილოსოფიურ შეხედულებებს. რუსთველი არ უარყოფს ლირიკას –

„მესამე ლექსი კარგია სანადიმოდ, სამღერელად,

სააშკოდ, საღალობოდ, ამხანაგთა სათრეველად;

ჩვენ მათიცა გვეამების, რაცა ოდენ თქვან ნათელად,

მოშაირე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“. (17)

აქედან ცხადია: შაირობა, ანუ პოეზია, რადგან სიბრძნის დარგია, მოშაირე ანუ მელექსე ფილოსოფოსი უნდა იყოს და გრძელად ნათქვამ ლექსში, ანუ პოემაში ჩამოაყალიბოს ფილოსოფიური შეხედულებები, რაც ლირიკულ ლექსში შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე, რუსთველის შეხედულებით პოეტი ბრძენი ანუ ფილოსოფოსი უნდა იყოს:

„მოშაირე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად?“ (12,4)

რუსთველოლოგები ასეთ კითხვასაც სვამენ: ხომ არ ეწინააღ-

მდეგება ერთმანეთს რუსთველის შეხედულება: „გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამაღ კარგი“ და „მოშაირე არა პქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“. არ ეწინააღმდეგება, რადგან პირველი აღნიშნავს ცალკეული ფილოსოფიური, ანუ ბრძნული აზრის მოკლედ და სხარტად გამოთქმას, რომლებიც უხვად მოიპოვება „ვეფხისტყაოსანში“, მაგ., „ვინც მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია“, „გველსა ხერელით ამოიყვანს ენა ტკბილად მოუბარი“ და ა.შ. მეორე გამოთქმის აზრი ასეთია: ვინც ფილოსოფიურ პოემას ვერ შექმნის, არ არის მოშაირე, ანუ არ არის ფილოსოფოსი.

ისმის კითხვა: რისთვის დასჭირდა რუსთველს პოეზიის საკითხების განხილვა? პასუხი ასეთია: მან გადაწყვიტა ლექსის საშუალებით შეექმნა ფილოსოფიური სისტემა და ამიტომ პოეზია გამოაცხადა სიბრძნის დარგად. რუსთველამდე რომაელმა ფილოსოფოსმა ლუკრეციუსმა ლექსად დაწერა თავისი ფილოსოფიური შეხედულებები და შექმნა ფილოსოფიური პოემა.

რუსთველის ფილოსოფიური პოემის შექმნიდან ასი წლის შემდეგ დანტემ შექმნა ფილოსოფიური პოემა – „ღვთაებრივი კომედია“. გარდა ამისა, ძველი წელთაღრიცხვის VI საუკუნეში ჩინელმა ფილოსოფოსმა ლაო-ძიმ შექმნა ფილოსოფიური პოემა, რომელმაც საყოველთაო აღიარება მოიპოვა მსოფლიოში. ასე რომ ლექსად დაწერილი ფილოსოფიური ნიგნები უცხო არ არის მსოფლიოსთვის.

**ზნეობრივი ნორმების ფარდობითობის საკითხები
„ვეფხისტყაოსანში“**

ეს საკითხები რუსთველის დიდ აღმოჩენას მიეკუთვნება. „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსიდან ვგებულობთ: საზოგადოებაში არსებული ყველა ზნეობრივი ნორმა ფარდობითია და არა აბსოლუტური, რადგან ზნეობრივი ნორმები დამოკიდებულია ადამიანებზე და შექმნილ გარემოებაზე. აბსოლუტური ის არის, რაც არაფერზე არ არის დამოკიდებული.

ესა თუ ის ზნეობრივი ნორმა იმით ფასდება, თუ რა შედეგს მოიტანს იგი. მაგალითისთვის ავიღოთ ზნეობრივი ნორმა – იმედი. კითხვა რომ დავსვათ: უარყოფითია იგი თუ დადებითი, პასუხის გაცემა შეუძლებელი იქნება, თუ არ ვიცით მისი შედეგი. მაგალითისთვის ავიღოთ გერმანიის ფაშიზმი. ჰიტლერს იმედი ჰქონდა გაანადგურებდა მსოფლიოს ყველა ხალხს და მთელი მსოფლიო მხოლოდ გერმანელებით იქნებოდა დასახლებული და ამ იმედით წამოიწყო მეორე მსოფლიო ომი. ფაშიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ ქვეყნებს იმედი ჰქონდათ დაამარცხებდნენ ფაშიზმს და მსოფლიოს იხსნიდნენ ფაშიზმისაგან. აქედან ძალიან ადვილია გავარკვიოთ, რომელი იმედია დადებითი – განვიხილოთ ცნება სიცრუე. ყველა დამეთანხმება, რომ სიცრუე ბოროტებაა, მაგრამ ყოველთვის ეს ასე არ არის.

რუსთველი გარკვევით წერს „ვეფხისტყაოსანში“:

„სიცრუე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე სულსა“ (789,4)

„რათგან თავია სიცრუე ყოვლისა უბედობისა,

მე რად გავწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა“. (790, 1, 2)

მაგრამ, „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსი გვიდასტურებს: სიცრუე ყოველთვის არ არის ბოროტება, მას სიკეთის მოტანაც შეუძლია, რაც დამოკიდებულია შექმნილ გარემოებაზე. მოვიყვანოთ ამის მაგალითი „ვეფხისტყაოსნიდან“, თინათინის დავალებით ავთანდილი მიდის იმუამად უცხო მოყმედ დასახლებულ ტარიელის საძებრად. ავთანდილმა იცოდა, ამის ნებართვას როსტევეან მეფე არ მისცემდა. ამიტომ იძულებული გახდა შეეთხზა სიცრუე:

„დარბაზს ეჯიბი შეგ ზაენა, მართ მისგან შენარონია:

შესთვალა: „გკადრებ მეფეო, მე ესე გამიგონია“

ან თუ სჯობს ესე ამბავი ცნან, რალა გარემონია“.

ამის შემდგომ ავთანდილი მეფეს სთხოვს სალაშქროდ წასვლას, რათა ყველას გააგებინოს თინათინის ხელმწიფობა – მორჩილი გაახაროს და ურჩი აატიროს. გარდა ამისა აღუთქვამს, რომ კავშირს არ განწყვეტდა მასთან და საჩუქრებსაც მიართმევდა. ავთანდილმა ამ მტკნარი სიცრუით დაითანხმა როსტევეან მეფე და წავიდა თავის სამეფოში. მან ამ სიცრუეში ჩართო მისი თანაშემზრდილი მონა და მეგობარი შერმადინი, როსტევეან მეფესთან კავშირი – წერილების მიწერა, საჩუქრების გაგზავნა იყო საჭირო. ბევრი რომ არ გავაგრძელოთ, ავთანდილი და შერმადინი, სამი წლის განმავლობაში ატყუებდნენ როსტევეან მეფეს. წასვლის წინ ავთანდილმა ასე დაუბარა შერმადინს:

**„ლაშქართა და დიდებულთა ალაშქრებდი, პპატრონობდი;
დარბაზს კაცსა გაჰგზავნიდი და ამბავსა მათსა სცნობდი;
ნიგნსა სწერდი ჩემ მაგიერ, უფასოსა ძღვენსა სძღვნობდი,
აქა სადმე არყოფასა ჩემსა მათმცა რად აგრძნობდი!“ (156)**

ამ სამწლიანმა სიცრუემ სიკეთე მოიტანა – ავთანდილმა იპოვა ტარიელი და ყველაფერი გაიგო მისი უბედურების შესახებ. ავთანდილმა ტარიელს აღუთქვა, რომ დაეხმარებოდა ნესტანის მოძებნაში. როცა ის უკან დაბრუნდა, შერმადინი გაგზავნა მახარობლად როსტევეან მეფესთან, რომელმაც როსტევეან მეფესა და თინათინს აცნობა უცხო მოყმის პოვნა და ის სიცრუეც, რითაც მან მოახერხა უცხო მოყმის საძებრად წასვლა:

„შესთვალა მეფე უკადრი ხარმცა მორჭმით და დიდობით!

ამა საქმესა ვიკადრებ შიშით, კრძალვით და რიდობით:

მის ყმისა ვერას ვერ მცნობი, ვუხმობდი თავსა ფლიდობით,

ან ვცან და გაცნევ ყოველსა, მოვალ შევებით და მშვიდობით“. (680)

როსტევეან მეფე არა თუ არ განრისხებულა იმ სიცრუისთვის, რომელიც ავთანდილმა უცხო მოყმის მოძებნის მიზნით გამოიყენა, არამედ დიდი კმაყოფილება განიცადა და მომავალ ავთანდილს შეეგება. როგორც ჩანს როსტევეან მეფე დარწმუნდა სიცრუემ დადებითი შედეგი რომ გამოიღო.

ახლა გადავხედოთ საქართველოს ისტორიას. დავიწყოთ დავით აღმაშენებლის მიერ დაგეგმილი დიდგორის ომით. ამ ომში დავით მეფემ მტრის მოტყუების მთელი სერია გამოიყენა თურქი

სელჯუკების მრავალრიცხოვანი ჯარის დასამარცხებლად. 1. მტერი შემოიჭყუა დიდგორის ვიწრო ხეობაში და სელჯუკებს, რომლებიც ოთხჯერ აღემატებოდნენ ქართველებს, გაშლის საშუალება არ მისცა. არცთუ ისე დიდი ხნის წინათ საქართველოს პრესაში გაჩნდა აზრი: დიდგორის ველზე 200 000 სელჯუკი ვერ დაეტოვებოდა. სწორედ ამაშია დავით აღმაშენებლის დიდი სამხედრო ნიჭი – ფრონტისწინა ხაზზე ჰქონოდა რიცხოვრითი უპირატესობა. 2. დავით აღმაშენებელმა უკან დასახევი გზა ჩახერგა, რათა მტერს ზურგიდან არ დაერტყა. საკუთარ ჯარს განუცხადა: უკან დასახევი გზა არ გვაქვს, ან უნდა გავიმარჯვოთ, ან ყველანი აქვე უნდა დავიხოცოთ. 3. ეურქებმა ჯოჯოხეთური ყიფინა ატეხეს, ქართველები დუმდნენ, რამაც თურქებს შეუქმა ილუზია, თითქოს ქართველები შეშინდნენ. 4. დავითმა მტრისკენ გაგზავნა ორასი ყიფჩალი, რამაც თურქებს შეუქმნა ილუზია, თითქოს ქართველები დანებებას აპირებდნენ. როცა მტრის მოწინავე რაზმებთან მივიდნენ ყიფჩალები, ხმალი იშიშვლეს და დაერივნენ თურქებს, რამაც დიდი არეულობა გამოიწვია თურქთა რაზმებში. ამ დროს ქართულმა ჯარმა დასცა ყიფინა და თურქებს შეუტეის. წინა ხაზზე ქართველებს დიდი რიცხოვრითი უპირატესობა ჰქონდათ, რადგან თურქთა არმიის დიდი ნაწილი ვიწრო ხეობაში დარჩა, არც წინ წამოსვლის საშუალება ჰქონდათ. ბრძოლამ სამ საათს გასტანა და თურქები უკუიქცნენ. ვიწრო ხეობაში გაჭედდომილი თურქთა არმიის დიდმა ნაწილმა არ იცოდა, თუ რა ხდებოდა წინა ხაზზე. ისინი წინ მიიწევდნენ, შეშინებული წინა რაზმები უკან მიიწევდნენ, ამან გამოიწვია გაუგონარი ჭყლეტა თურქთა რაზმებში, რამაც სახელოვანი გამარჯვება მოუტანა ქართველებს. ახლა გავიხსენოთ ცოტნე დადიანი, რომელმაც დიდი რაოდენობის ქართველი იხსნა სასტიკი წამებით სიკვდილისაგან.

მონღოლების ბატონობისას საქართველოში ქართველები შეიკრიბნენ კოხტაგორაზე, იმსჯელეს იმაზე, თუ როგორ უნდა მოეშორებინათ მონღოლების ბატონობა. მთელი საქართველო უნდა გამოსულიყო მონღოლთა წინააღმდეგ. მონღოლებმა ამის შესახებ გაიგეს და შეთქმული ქართველები დააპატიმრეს, გააშიშვლეს, ტანზე თაფლი წაუსვეს და პაპანაქება სიცხეში წამებით სიკვდილი მიუსაჯეს. ეს რომ შეთქმულების მონაწილე ცოტნე დადიანმა გაიგო, მივიდა სასიკვდილოდ განწირულ ქართველებთან,

გაიხადა ტანსაცმელი, ტანზე ნაისვა თაფლი და ნამებული ქართველების გვერდით დაჯდა. მონღოლებმა ჰკითხეს, ასე რად მოიქეციო. მან მოახსენა, ჩვენ შევიკრიბეთ შინაურ საქმეზე და არავითარი შეთქმულება არ მოგვინწყია თქვენს წინააღმდეგო. თქვენ თუ მართალ ხალხს სჯით, მეც ასეთივე მართალი ვარ და დამსაჯეთო. მონღოლებმა იფიქრეს, შეთქმულება რომ ყოფილიყო, ცოტნე აქ არ მოვიდოდა და თავს არ დაისჯიდაო და ყველანი გაათავისუფლეს. ასე გადაარჩინა სიცრუემ მრავალრიცხოვანი ქართველი ნამებით სიკვდილს.

ახლა გავიხსენოთ თევდორე მღვდელი, რომელმაც მტერს გზა აუბნია და მეფე ლუარსაბი ტყვეობას გადაარჩინა. ჩამოთვლილი ისტორიული ფაქტებიც მონმობენ ზნეობრივი ნორმების ფარდობითობას, რომ არაფერი ვთქვათ „ვეფხისტყაოსანზე“.

ახლა ზნეობრივი ცნება „შიშის“ საკითხი განვიხილოთ. შიში უარყოფით ზნეობრივ ცნებად ითვლება. რუსთველიც ასე ახასიათებს მას:

„რა უარვა მამაცსა ომშიგან პირისა შხმეჭელისა,

შემდრკალსა, შემინებულსა და სიკვდილისა მეჭველსა!“ (799,1, 2)

მაგრამ შიში ყოველთვის არ არის ბოროტება, იმის შიშით, რომ ტარიელი და ასმათი არ დაღუპულიყვნენ, ავთანდილმა დაივიწყა პირადი ბედნიერება, არ მოერიდა გამზრდელი მეფე როსტევანის წყენას და თინათინის ნებართვით გაიპარა არაბეთიდან, რათა დახმარებოდა ტარიელს ნესტანის მოძებნაში და არ გაეტეხა ტარიელისთვის მიცემული ფიცი. აქედან ლოგიკური დასკვნა ასეთია, შიში იმისა, რომ ტარიელი, ნესტანი და ასმათი ღაილუპონ, განაპირობებს ავთანდილის კაცთმოყვარე ზნეობას – იხსნას უბედურებისაგან ტარიელი, ნესტანი და ასმათი. დავაკვირდეთ დღევანდელ მსოფლიოს: დღევანდელ მსოფლიოში ატომური ომის შიში განაპირობებს მშვიდობას, ანუ სიკეთეს, რადგან ატომურ ომს არ ეყოლება გამარჯვებული, ვინაიდან მოისპობა არა მარტო ადამიანთა სიცოცხლე, არამედ ყოველგვარი სიცოცხლე დედამიწაზე. მაშასადამე, შიში ფარდობითი ზნეობრივი ნორმაა და მისი დადებითი თუ უარყოფითი შედეგი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა გარემოებაში ხდება მოქმედება. ისმება კითხვა – არის თუ არა აბსოლუტური ზნეობრივი ნორმა „სიკეთე“? პასუხი უარყოფითია. სიკეთეც ფარდობითი ზნეობრივი ნორმაა. ამის მაგალითი არის

„ვეფხისტყაოსანში“. დავარის მიერ განწირული ნესტანი ქაჯები-საგან დაიხსნა ფატმანმა. მიუხედავად იმისა, რომ ნესტანმა დიდი ხანი დაჰყო ფატმანის ოჯახში, მან ფატმანს არ გაემხილა მისი უბედურების მიზეზი და არც მისი ვინაობა. ფატმანმა არც მის მეუღლეს, ვაჭართა უზუცესს გაანდო ნესტანის ამბავი, ნესტანის ქაჯებისაგან განთავისუფლებამ და საიდუმლოდ განცალკევებულ სახლში ყოფნამ ფატმანი გამოუვალ მდგომარეობაში ჩააგდო;

„ეთქვი, თუ: „ვეთხრა გამამჟღავნებს, დარბაზს მივა ისი ფლ-იდი“. მაგრამ ფატმანი იძულებული გახდა გაენდო უსენისათვის ნესტანის ყოფნა მის ოჯახში, მაგრამ უსენმა ეს საიდუმლო ვერ შეინახა და ნესტანი მეფე მელიკ სურხავს შესთავაზა შეილისათვის საცოლედ. მეფემ ბრძანა სამეფო დარბაზში მოეყვანათ ნესტანი. ფატმანმა ნესტანს ბევრი თვალ-მარგალიტი გაატანა საჩუქრად“.

„შევე საჭურჭლეს, რომელსა, ფასი არ დაედებოდა,

თვალ-მარგალიტი ავიღე, რაც ოდენ ამეღებოდა,

თვითო და თვითო თვითოსა ქალაქსა ეღირებოდა,

მივე, მას ნელთა შევარტყი, შავ-გული ვისთვის კვდებოდა“. (1177)

ამ დიდი საჩუქრით ნესტანმა მოისყიდა მისი მცველები და სამეფო კარიდან გაიპარა, ფატმანს ცხენი სთხოვა და გავიდა ქალაქ გულანშაროდან. ნესტანი ღამით მეკობრე ქაჯებმა შეიპყრეს და იგი ქაჯეთის ციხეში ჩასვეს, როგორც საპატიო ტყვე. აქედან მხოლოდ ერთი დასკვნის გაკეთება შეიძლება: ფატმანის მიერ ნესტანისადმი განუღმამა სიკეთემ ნესტანი ქაჯეთის ციხემდე მიიყვანა. სიკეთე შესაფერის გარემოებაში ბოროტებად იქცა.

დაუბრუნდეთ ისევ ცნება „სიცრუეს“, რომელიც არაერთხელ იქნა გამოყენებული „ვეფხისტყაოსანში“ სამართლიანი მიზნის მისაღწევად. „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა მკითხველმა იცის, ნესტანის სიყვარულისაგან ტარიელი ცუდად რომ გახდა. ნესტანსაც უყვარდა ტარიელი, მაგრამ მათ შორის კავშირის დამყარება ძალიან ძნელი იყო. ტარიელი თავის მამულში ცხოვრობდა. ნესტანი ჩაკეტილ ცხოვრებას ეწეოდა. მაშინდელი ტრადიციის თანახმად მას უფლება არ ჰქონდა თავისი მამის, ფარსადან მეფის გარეშე გამოსულიყო იმ ბაღიდან, სადაც მისი საცხოვრებელი სახლი იდგა. ტარიელს რომ დაკავშირებოდა ნესტანმა სიცრუე გამოიყენა, ვითომც მის გამზრდელ ასმათს უყვარდა ტარიელი და ნესტანმა ასმათს სააშიკო წერილი მიაწერიდა ტარიელისადმი,

რომელშიც იგი სიყვარულს უცხადებდა ტარიელს, რაც ტარიელს ძალიან გაუკვირდა:

„მე გამიკვირდა: „სით ვუყვარვარ, ანუ ვით მკადრებს თხრობასა? მიუყოლობა არ ვარგა, დამნამებს უზრახობასა, ჩემგან იმედსა გარდასწყელოს, მერმე დამინყებს გმობასა, დავენერე, რაცა პასუხად კმართებდა ამიკობასა“. (360)

ტარიელსა და ნესტანს ამ სიცრუემ სიკეთე მოუტანა. ახლა განვიხილოთ, თუ როგორ მიაგნო ავთანდილმა სიცრუის მეშვეობით დაკარგული ნესტანის ადგილსამყოფელს. ფრიდონის სამეფოდან ავთანდილი ზღვათა სამეფოს დედაქალაქისკენ – გულანშაროსკენ გაემგზავრა. მან ზღვისპირას ნახა ვაჭართა დიდი ქარავანი, რომელიც მეკობრეთა შიშით ზღვაში შესვლას ვერ ბედავდა. ავთანდილმა მათ დახმარება აღუთქვა. გახარებული ვაჭრები ხომალდში ჩასხდნენ და გულანშაროსკენ გაემგზავრნენ ავთანდილთან ერთად. როცა მეკობრეებმა ვაჭართა ნავი, ანუ ხომალდი დაინახეს, ყიჟინითა და დაფდაფების ცემით ნავიდან მათკენ. მეკობრეთა ხომალდს წინ მიმაგრებული ჰქონდა ნავების დასალენი ძელზე დაგებული სახნისი. ავთანდილმა სახნისდაგებული ძელი მოტეხა და მეკობრეები დახოცა, რომელთა ძვირადღირებული განძი ავთანდილს დარჩა. ვაჭრებმა ავთანდილს ასეთი სამსახურისთვის ძვირფასი საქონელი აღუთქვეს:

„რაცა გვაქეს, იგი შენია ამას არ უნდა ცილობა, რასაცა მოგვცემ, გვიბოძე, გვიქმნია აქა ყრილობა“. (1054, 3, 4)
ავთანდილმა უარი განაცხადა ამაზე და ასე უპასუხა:

„ან რაცა აქა ვიშოვე საჭურჭლე დაუთვალავი, რაცა ვის გინდა, წაიღეთ, არვისი ვიყო მლალავი, ერთსა ვიაჯი მიაჯეთ სააჯო არ-საკრძალავი: საქმე რამე მიც თქვენშიგა თავისა დასამალავი“ (1057)

ავთანდილს სურდა დაემალა არაბთა სამეფოს სპასალარობა და ვაჭართა ქარავნის პატრონის სახით ეცნოთ იგი ზღვათა მეფის სამეფოში. ამ გზით იგი ცდილობდა დაახლოებოდა საზოგადოების იმ ფენებს, ვისაც უფრო მეტი ინფორმაცია გააჩნდათ, ამიტომ იგი ვაჭრებს ასე ეუბნება:

„უამამდის ჩემსა ნუ იტყვიან არ თქვენსა პატრონობასა, თვით თავადია ჩვენი თქვით, ნუ მიხმობთ ჭაბუკობასა. მე სავაჭროსა ჩავიცვამ, დავინყებ ჯუბაჩობასა;

თქვენ შემინახეთ ნამუსი, თქვენსა და ჩემსა ძმობასა!" (1058)

ასე დაიწყო ავთანდილმა სიცრუეზე დაყრდნობით ნესტანის ადგილსამყოფელის ძებნა. როცა გულანშაროში მივიდნენ ავთანდილმა ვაჭართა ტანსაცმელი ჩაიცვა და დაიწყო ვაჭართა დახმარება. იმ დროს ზღვათა სამეფოს ვაჭართა უხუცესი უსენი გულანშაროში არ იყო. მის მოვალეობას ასრულებდა მისი ცოლი ფატმანი. ფატმანმა გაგზავნა ათი მონა და ქარვასლაში დააბინავა მათი ბარგი. მეორე დღეს, დილით, ვაჭრებმა საბაჟო გადაიხადეს და თავიანთი საქონელი წაიღეს გასაყიდად.

„დილასა ლარი ყველაი, უჩვენა, გაახსნევენა,

ტურფანი სეფედ გარდასხნა, ფასიცა დაათელევენა,

ვაჭართა უთხრა: წაიღეთ, – აჰკიდა, გაანევენა, –

თქვენ ვითა გინდა, ვაჭრობდით, ნუ გამამჟღავნებთ, მე ვინა". (1079)

ამით ავთანდილმა დაამთავრა ბალდადელ ვაჭრებთან კავშირი, მაგრამ ვაჭრული ტანსაცმელი არ გაუხდია, რადგან იგი განაგრძობდა ნესტანის ძებნას და განაგრძობდა ფატმანთან ახლო ყოფნას, ვინაიდან სჯეროდა – ფატმანი რომ ბევრ ინფორმაციას ფლობდა:

„ყმა ვაჭრულად იმოსების, არ ჩაიცვამს არას სხვასა.

ზოგჯერ უხმის ფატმან მისსა, ზოგჯერ იყვის ფატმანისსა;

ერთგან სხდიან, უზნობდიან საუბარსა არა-მქისსა; (1080)

აქ ჩვენს წინ წამოიჭრა ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი: არიან თუ არა ფარდობითნი ქრისტიანული ცნებები:

„არა კაც კლა", „არ იმრუშო"?

ბიბლიაში წერია: „ვინც ადამიანის სისხლს დაღვრის, ადამიანის მიერვე დაიღვრება მისი სისხლი, რადგან ღვთის ხატად შეიქმნა ადამი". მაშასადამე, „არა კაც კლა" ფარდობითი ზნეობრივი ცნებაა, რადგან უდანაშაულო ადამიანის მკვლელი ადამიანის მიერ უნდა იქნას მოკლული. ეს საკითხი მხედველობიდან არ გამორჩენია რუსთველს. დავიწყოთ იქიდან, რომ ფატმანს შეუყვარდა ავთანდილი და სასიყვარულო წერილი მისწერა მას. ამას ავთანდილი არ მოელოდა. ჯერ საძრაზავი სიტყვები გაიფიქრა ფატმანის მიმართ. ამის შემდეგ იფიქრა, ფატმანს შეეძლო დახმარებოდა ნესტანის მოძებნაში, რადგან ფატმანს საქმიანი ურთიერთობა ჰქონდა მრავალ უცხო და ადგილობრივ პიროვნებებთან.

„უმსგავსო საქმე ყოველი მოკლეა, მით ოხერია.

რა უთქვამს, რა მოუწმახავს, რა ნიგნი მოუნერია!“ (1090, 3, 4)

სავარაუდოა, რომ ავთანდილს ასე უნდა ეფიქრა: ქაჯეთში გათხოვილი ფარსადან მეფის და დავარი დაქვრივდა, ინდოეთში დაბრუნდა და თან წამოიყვანა მისი ორი ქაჯი მონა. ამ ორ ქაჯ მონას დავარმა კიდობნით გაატანა ნესტანი დასაკარგავად. ქაჯები რომ ქაჯეთისკენ წაიყვანდნენ ნესტანს, ეს ეჭვს არ იწვევს. ქაჯეთის სამეფო ხომ ზღვათა მეფის სამეფოს მოსაზღვრე იყო, ეს ცხადია, რადგან ეს ორი სამეფო ერთ კუნძულზე მდებარეობდა; სავარაუდოა, ინდონეზიის კუნძულზე. როგორც ჩანს, ქაჯები გულანშაროდან ქაჯეთში უნდა წასულიყვნენ. როცა მათ ფატმანის მონები შეევაჭრნენ. ქაჯებმა ალბათ იფიქრეს მონები მათ დიდ ფასს ვერ მისცემდნენ, რაც მათ სიცოცხლის ფასად დაუჯდათ. ქაჯი მონების დახოცვა კაცთაველა იყო, მაგრამ ეს იყო დამნაშავეთა კანონიერი სასჯელი, რითაც ნესტანი განთავისუფლდა ორი მონა ქაჯის ტყვეობისაგან, ანუ ქაჯთა დახოცვამ სიკეთე მოუტანა ნესტანს. ავთანდილის ვარაუდი, რომ ფატმანს ბევრი ინფორმაცია ექნებოდა გამართლდა:

„ისი ღიაცი აქა ზის, მნახავი კაცთა მრავალთა,

მოსადგურე და მოყვარე მგ ზავრთა, ყოველგნით მავალთა;

მიეჰყვე, მიამბობს ყველასა, რა ზომცა, ცეცხლო, მწევე ალთა,

ნუთუ რა მარგოს, მე მისი გარდახდა ჩემგან ვცნა ვალთა“ (1092)

ავთანდილმა ისიც ივარაუდა, რადგან ფატმანმა მას სიყვარული გაუცხადა, მას ყველა საიდუმლოს გაუმხელდა:

„თქვა: „ღიაცსა ვინცა უყვარს, გაექსვის და მისცემს გულსა,

აუგი და მოყივნება არად შესწონს ყოლა კრულსა;

რაცა იცის, გაუცხადებს, ზვაშიადსა უთხრობს სრულსა,

მიჯობს, მიეჰყვე, განა სადმე ეცნობ საქმესა დამალულსა“ (1093)

სიცრუეში მყოფი ავთანდილი, ამ მსჯელობის შემდეგ იძულებული იყო კიდევ ერთი სიცრუე მოეშველიებინა, ვითომც მას უყვარდა ფატმანი:

„მიუნერა: „წავიკითხე შენი ნიგნი, ჩემი ქება,

შენ მომასწარ, თვარა შენგან მე უფრო მჭირს ცეცხლთა დება;

შენცა გინდა, მეცა მინდა გაუნყვეტლად შენი ხლება,

შეყრა არის პირიანი, ორთავეა რათგან ნება“. (1095)

გახარებულმა ფატმანმა იმავე საღამოს თავის სახლში მოი-

ნვია ავთანდილი. მიმავალ ავთანდილს ფატმანმა მონა შეახვედრა
ლა დაბრუნება ურჩია; ამის მიზეზი არ დაუსახელებია. ავთანდი-
ლი არ დაბრუნდა და მივიდა. მათ სასიყვარულო ალერსი დაიწყეს:

**„ერთგან დასხდეს და დაიწყეს კოცნა, ლალობა, ნყლიანი;
შემოდგა კარსა ყმა ვინმე კეკლუცი ტან-ნაკეთიანი“. (1099, 12)**

რამაც ძალიან შეაშინა ფატმანი. ეს კაცი დაემუქრა ფატმანს:

**„გამეიცხე, ბოზო დიაცო, და დამდევე გასათრეველად,
მაგრამ სცნობ ხვალე პასუხსა მაგა საქმისა მზღვეველად:**

ვარ შენთა შვილთა შენითა კბილითა დამაჭმეველად“. (1101, 1, 2, 3)

„ვეფხისტყაოსნის“ მკითხველებმა კარგად იცინან, რომ ეს
კაცი ზღვათა სამეფოს მოხელე იყო, სახელად ჭაშნაგირი, რო-
მელიც საყვარლად ჰყავდა ფატმანს. ფატმანს მორალურად ვერ
გავამართლებთ, მაგრამ ცოლქმრული ლალატი არასოდეს ითვ-
ლებოდა და არც დღეს ითვლება სისხლის სამართლის დანაშაუ-
ლად. ჭაშნაგირის მუქარას მეორე დღესვე მოჰყვებოდა ფატმანის
ოჯახის უდანაშაულო შვილებისა, ფატმანისა და მისი მეუღლის
სასტიკი წესით დასჯა და სიკვდილი. როგორც ზემოთ ვთქვით,
ზღვათა მეფის სამეფო კარიდან გამოპარული ნესტანი ფატმან-
თან მივიდა და ცხენი სთხოვა. ფატმანმა ყველაზე საუკეთესო
ცხენი შეუკაზმა ნესტანს და ხელი შეუწყო მის გაპარვას გულან-
შაროდან. ჭაშნაგირს განზრახული ჰქონდა მეორე დღესვე დაეს-
მინა ფატმანი მეფესთან. ნესტანის გაპარვაში ხელის შეწყობა ხომ
თვითონ უამბო ფატმანმა ჭაშნაგირს:

„ესე ამბავი მასთანა ვთქვი დიაცურად ხელურად:

ჩემსავე მოსელა მის მზისა და გაპარება მელურად“.

ფატმანის თხოვნით ავთანდილმა მოკლა ბოროტი ჭაშნაგი-
რი, რათა დახოცვისაგან დაეხსნა ოჯახის უდანაშაულო წევრები.
ფატმანი ასე ეუბნება ავთანდილს:

„თუმცა ისი არ მოგეკლა, მისრულიყო დარბაზს ვითა;

შემასმენდა ჯავრიანი, გული ედვა ცეცხლებრ ნეითა

მეფე მწყრალი გარდასნმედდა სახლსა ჩემსა გარდაგვითა,

შვილთა, ლმერთო, დამაჭმევდა, დამქოლვიდა მერმე ქეითა!“ (1209)

ავთანდილმა ცოდვა კი არ ჩაიდინა, არამედ მოახდინა ღვთაე-
ბრივი სამართლის, ანუ მართალი სამართლის განხორციელება,
რადგან ბიბლია გვასწავლის: „ვინც ადამიანის სისხლს დაღვრის,
ადამიანის ხელითვე დაიღვრება მისი სისხლი“. ჭაშნაგირს მცდე-

ლობა ჰქონდა ამოენწყვიტა უდანაშაულო ოჯახი. ამ მკვლელობით ავთანდილმა არა ბოროტება, არამედ სიკეთე განახორციელა: მან სასტიკი წამებით დახოცვას გადაარჩინა ფატმანის ოჯახის წევრები. ლოგიკური დასკვნა ასეთია: ღვთაებრივი ცნება – „არა კაც კლა“ ფარდობითი ცნებაა და ვრცელდება უდანაშაულო ადამიანებზე. მისი აბსოლუტურობა იმაში გამოიხატება, რომ იგი იცავს უდანაშაულო ადამიანებს.

ახლა განვიხილოთ, თუ როგორ გადაარჩინა ავთანდილმა ტარიელი სიკვდილს სიცრუის მეშვეობით. მკითხველისთვის ცნობილია, როცა ავთანდილი შეთანხმების თანახმად დაბრუნდა ტარიელის დასახმარებლად, მას ტარიელი არ დახვდა, იგი კვლავ ველად გაჭრილიყო. ასმათისთვის ეთქვა: თუ ავთანდილი დაბრუნდებოდა, მოეძებნა მისი ძმობილი. სამი დღის უშედეგო ძებნის შემდეგ ავთანდილმა მიაგნო დაბნედილ ტარიელს. პირველად მან ტარიელის ცხენი დაინახა და სიხარულმა მოიცვა, მაგრამ როცა ტარიელი სიკვდილთან ახლო მდგომი ნახა მწუხარება დაეუფლა:

„რა ტარიელ დაინახა, განალამცა დაელრიჯა:

ახლოს მყოფი სიკვდილისა ჯდა და პირი დაებღნიჯა,

საყელონი გარდებხენეს, თავი სრულად გაეგლიჯა,

მას აღარა შეესმოდა, სოფლით გაღმა გაებიჯა“. (868)

ტარიელის ახლოს ავთანდილმა ნახა ხმლით მოკლული ლომი, სისხლიანი ხმალი და ძირს დანარცხებული მკედარი ვეფხვი. ავთანდილმა ძლივს მოასულიერა ტარიელი, იმასაც მიხვდა, რომ ტარიელი შეურაცხად მდგომარეობაში იყო და სიკვდილი სურდა: ტარიელი ასე ეუბნება ავთანდილს:

„უთხრა ძმაო, არ გიტყუე, გიყავ, რაცა შემოგფიცე,

გნახე სულთა გაუყრელმან, ფიცი ასრე დავამტკიცე,

ან დამეხსენ, სიკვდილამდის ვიტირო და თავსა ვიცე“. (873, 1, 2, 3)

ავთანდილმა მრავალი ბრძნული სიტყვა უთხრა ტარიელს:

„ჭირსა შიგან გამაგრება ასრე უნდა, ვით ქვითკირსა“. (875,3)

ისიც უთხრა: უდაბურ ადგილებში ხეტიალითა და მხეცებთან ახლო ყოფნით წადილს ვერ აისრულებდა:

„ბრძენი ხარ და გამორჩევა არა იცი ბრძენთა თქმულებ,

მინდორს სტირ და მხეცთა ახლავ, რას წადილსა აისრულებ?

ვისთვის ჰკედები, ვერ მიჰხედები, თუ სოფელსა მოიძულებ,

თავსა მრთელსა რად შეიკრავ, წელულსა ახლად რად იწყლულებ? (876)

ავთანდილმა ტარიელს ვარდთან საუბრის სიბრძნეც უამბო, რომ ტკბილის მოპოვება მწარეთი შეიძლება, სიძნელით მოპოვებული სიტყბო უფრო საამოა, ვიდრე ადვილად მოპოვებული.

„ვარდსა ჰკითხეს: „ეგ ზომ ტურფა რამან შეგქმნა ტანად, პირად? მიკვირს რად ხარ ეკლიანი? პოვნა შენი რად არს ჭირად?“

მან თქვა,

„ტკბილსა მწარე ჰპოვებს, სჯობს, იქნების რაცა ძვირად; ოდეს ტურფა გაიაფდეს, აღარა ღირს არცა ჩირად“. (778)

მაშასადამე, მიზნის მისაღწევად დიდი გარჯაა საჭირო. სიძნელე და გასაჭირი, რუსთველის აზრით, ფარდობითი ცნებებია, რომლებსაც შეუძლიათ სიკეთე მოიტანონ:

„რათგან ვარდი ამას იტყვის უსულო და უასაკო,

მაშა ლხინსა ვინ მოიძიკის პირველ ჭირთა უმუშაკო?

უბოროტო ვის ასმია რაცა საქმე საეშმაკო,

რად ემდურვი სანუთროსა? რა უქმნია უარაკო?!“ (779)

ტარიელმა არ შეისმინა ავთანდილის ნათქვამი ბრძნული სიტყვები.

რა დასკვნები შეიძლება გამოვიტანოთ ავთანდილის საუბრიდან სიკვდილს მონადინებულ ტარიელთან:

1. ბრძენი, თუ პრაქტიკაში არ გამოიყენებს სიბრძნეს, იგი არ არის ბრძენი;

2. სიბრძნის პრაქტიკაში გამოყენებას სიძნელეები ახლავს.

3. ბრძენი კი არ უნდა შეუშინდეს სიძნელეებს, არამედ უნდა იბრძოლოს მის დასაძლევად;

4. ბრძენმა უნდა დაადგინოს, თუ რა პრაქტიკული მოქმედებებია საჭირო სამართლიანი მიზნის მისაღწევად;

5. თვითმკვლელობა უგუნურებაა:

„რად სატანას ნაუღიხარ, რად მოიკლავ ნებით თავსა?“ (874,4)

ტარიელის პასუხი ძალიან შორს არის ავთანდილის რჩევისაგან. იგი გახარებულია სიკვდილის მოახლოებით:

„ან მივსწურვივარ სიკვდილსა, დრო მომეახლა ლხენისა“ (881, 4)

„მო, მოყვარეთა დამმარხეთ, მინანი მომაცარენით!“ (882,4)

„ჰკითხე ასთა, ქმენ გულისა, რა გინდ რა ვინ გივაზიროს!“ (883,4)

ვეფხისტყაოსნის 883-ე სტროფის მეოთხე ტაეპში სიტყვა – „გული“ გამოხატავს სიტყვას „სურვილს“. მე-4 ტაეპში ასეთი აზრია ჩადებული: რჩევა ჰკითხეს ადამიანს, მათ რაც არ უნდა

გირჩიონ, იმოქმედე სურვილის მიხედვით. აქვე უნდა ითქვას, ტრადიციულად გულს მრავალ ფუნქციას მიაწერენ: გულკეთილი, გულბოროტი, გულადი, გულში გაიფიქრა, გულით სწადა და სხვ. ჩამოთვლა ძალიან შორს წაგვიყვანდა. სინამდვილეში გულს მხოლოდ ერთი ფუნქცია რომ გააჩნია, ეს ყველამ იცის: აწარმოოს სისხლის მიმოქცევა, რათა სისხლძარღვების მეშვეობით საკვები ნივთიერება მიიტანოს ცოცხალი ორგანიზმის ყველა უჯრედამდე. მხატვრულ ლიტერატურაში უზვადაა გავრცელებული გულისადმი მრავალი ფუნქციის მინერა, რაც ამშვენებს მხატვრულ ლიტერატურას. ტარიელმა ავთანდილის არც ერთი ბრძნული დარიგება არ შეისმინა. ავთანდილი ცდილობს გამოიყვანოს ტარიელი უგონო მდგომარეობიდან, შთააგონებს – ნუ ხარ საკუთარი თავის მტერიო, მაგრამ ვერაფრით დაარწმუნა იგი:

*„კვლა ეუბნების ავთანდილ სიტყვითა მრავალფერითა,
ეტყვის თუ: „მოჰკედე, რას არგებ ქცევითა მაგ ოხერითა.
ნუ იქმ, არა სჯობს საქმითა, ნუ ხარ თავისა მტერითა!“
ვერ წაიყვანა, ვერა ქმნა სიტყვითა, ვერა, ვერითა“. (887)*

რადგან ავთანდილი ბრძნული დარიგებით ვერაფერს გახდა, გადანყვიტა სიცრუის საშუალებით გამოეყვანა ტარიელი უგონო მდგომარეობიდან. მან ასეთი რამ მოიგონა: ერთხელ მაინც შემჯდარიყო ტარიელი ცხენზე, რითაც ავთანდილი გაიქარვებდა სევდას, დატოვებდა ტარიელს და წავიდოდა არაბეთში. სინამდვილეში ავთანდილს ტარიელის მიტოვება არც კი უფიქრია:

*„ნუ გამგ ზავნი გულ-მოკლულსა, ერთი მიყავ სანადელი,
ერთხელ შეჯე, ცხენოსანი გნახო ჩემი სულთა მხდელი,
ნუთუ მაშინ მოვიქარვო სევდა ესე აწინდელი;
მე წავალ და შენ დაგაგდებ, იქმნას შენი საქადელი!“ (890)
„ეხვენებოდა: „შეჯეო“, აჯას ხვენნითა არვებდა,
იცოდა, რომე შეჯდომა კაეშანს მოაქარვებდა“, (891, 1, 2)*

ტარიელმა დაიჯერა ავთანდილის მიერ მოგონილი ტყუილი და დათანხმდა შემჯდარიყო ცხენზე, ავთანდილმა ცხენი მიუყვანა, თვითონაც საკუთარ ცხენზე შეჯდა და ორივე ცხენოსანი მინდვრისკენ გაემართნენ. ცოტა ხნის შემდეგ ტარიელს უკეთესობა დაეტყო. როცა ტარიელს სრული ცნობიერება დაუბრუნდა, საჭირო გახდა მისი გამოქვაბულში დაბრუნება. ამისთვის ავთანდილმა სხვა ტყუილი მოიგონა, თითქოს ტარიელი არაფრად

აგდებდა ასმათს და ასმათზე მეტად უღირდეს ნესტანის მიერ ნაჩუქარი ოქროს სამკლავე. ავთანდილი ეკითხება ტარიელს:

*„ეგე სამხრე მისეული, შენ გაჩნია ვისგან წყლული,
რაგვარ გიყვარს, რაგვარ გიღორს? თქვი დაეილო მერმე სული“.* (895, 3, 4)
ტარიელმა ასე უპასუხა:

*„ესეა ჩემი სიცოცხლე, ჩემი მომცემი ახისა,
მჯობი ყოვლისა სოფლისა, წყლისა, მინისა და ხისა“;* (896, 2, 3)

ავთანდილმა უპასუხა:

„სამხრე გაბია ოქროსა, ოქრომჭედლისა დნობილი,

უსაკო და უსულო, არ სიტყვიერი, ცნობილი;

ალარად გინდა ასმათი – ნახე მართალი ბრჭობილი!“ (898, 1, 2, 3)

მართალია ტარიელმა უსამართლოდ ჩათვალა ავთანდილის სიტყვები, თითქოს მას ოქროს სამხრე უფრო ურჩევნია, ვიდრე ასმათი, მაგრამ ეს ტყუილი იმისთვის დასჭირდა ავთანდილს, რათა დაეჩქარებინა ტარიელის დაბრუნება გამოქცეულში, სადაც მას ასმათი დიდი ხანი ელოდა. აი, ტარიელის პასუხიც:

„მან უბრძანა: „რაცა გითქვამს, უმართლე ხარ მეტის-მეტად...“

საბრალოა ასმათ მისად მგონებლად და ჩემად მჭვრეტად;

მე სიცოცხლე არ მეგონა, შენ მომესწარ ცეცხლთა შრეტად,

რათგან დავრჩი, გვალე, ენახოთ, თუცავე ვარ ჯეროცა რეტად“. (900)

ახლა გავაკეთოთ ლოგიკური დასკვნა დაბნედილი ტარიელის პოვნიდან ქვაბისაკენ წასვლამდე. შეურაცხად მდგომარეობაში მყოფმა ტარიელმა არ შეისმინა ავთანდილის ბრძნული სიტყვები, გააღიზიანა იგი და ასე უთხრა:

„მანყენ, არა მცალს, დამეხსენ, არცაღა ვახლავ თმობასა“. (886, 4)

მაგრამ ტარიელმა შეისმინა მისთვის სასურველი ტყუილი – დაუჯერა ავთანდილს და იგი ცხენით სიარულმა და ავთანდილის ტკბილმა საუბარმა მძიმე მდგომარეობიდან გამოიყვანა.

საბოლოო დასკვნა ასეთია: რაც ბრძნულმა შთაგონებამ ვერ შეძლო, იგი შეძლო ერთმა ტყუილმა. ეს იმას სულაც არ ნიშნავს სიცრუე სიბრძნეზე უკეთესია, მაგრამ ზოგჯერ შექმნილ გარემოებაში სიცრუეს დადებითი შედეგი მოაქვს, რასაც უამრავი ისტორიული ფაქტები ადასტურებენ.

დავსვათ ასეთი კითხვა: არის თუ არა ხორციელი მიჯნურობა აბსოლუტური? რუსთველის აზრით, ის ხორციელი მიჯნურობა, რომელიც მან პროლოგში ჩამოაყალიბა აბსოლუტური უნდა იყოს,

მაგრამ რუსთველმა ისიც დაგვიდასტურა: მისი აბსოლუტურობა ძნელად მისაღწევია, რადგან ადამიანებს სხვადასხვანაირად ესმით ამ ზნეობრივი ნორმის ნამდვილი შინაარსი, ამის გამო ყველა ადამიანისთვის არ არის იგი აბსოლუტური, მას წინ ეღობება მრავალი მიზეზი, რასაც ფატმანისა და ჭაშნავაძის მრუშობა მოწმობს. რაკი რუსთველის მიერ გააზრებული მიჯნურობა ყველასათვის არ არსებობს, იგი ფარდობითი ზნეობრივი ნორმაა. ასევე ითქმის მეგობრობასა და გმირობაზე, მეკობრეებს გმირობა და მეგობრობა სხვანაირად ესმით, ვიდრე პატიოსან მოქალაქეებს, ამიტომ ეს ზნეობრივი ნორმებიც ფარდობითია, რაც შეეხება მიჯნურობას, როგორც სიბრძნეს, რუსთველის აზრით, ისიც ფარდობითია, რადგან არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა, არა მარტო სხვადასხვა თაობებს, არამედ ერთი თაობის ადამიანებს შორის, რაზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

რუსთველის შეხედულებით მეგობრობა და სიყვარული გრძელდება სიკვდილის შემდეგაც საიქიოში, სადაც ეს ზნეობრივი ნორმები აბსოლუტურნი ხდებიან სამოთხეში.

ავთანდილი თავის ანდერძში როსტევან მეფეს ეუბნება:

„ვერ ვეცრუვები, ვერ ვუზამ საქმესა საძაბუნოსა,

პირის-პირ მარცხვენს, ორნივე მივალთ მას საუკუნოსა“. (797, 3, 4)

რუსთველის ფარდობითობის თეორიის ჭეშმარიტებას ადასტურებს ისტორიული ფაქტებიც, რაზედაც ჩვენ ზემოთ გვქონდა მსჯელობა. ახლა ვიმსჯელოთ ტექნიკურ მიღწევებზე, რომელმაც დიდი სიკეთე მოუტანა კაცობრიობას, მაგრამ არც თუ ისე მცირე ზიანი მოუტანია კაცობრიობისათვის: ავტოავარიები, თვითმფრინავებისა და მატარებლების კატასტროფები, სანარმოო მარცხი და ავარიები, ჩამონგრევები, სანაოსნო კატასტროფები და ეკოლოგიური ზიანი. სამედიცინო პრეპარატებსაც გადავხედოთ – ყველა ნამალს გვერდითი მოვლენები გააჩნია, რომელსაც არა თუ მცირე ზიანი მოაქვს ადამიანთა ჯანმრთელობისათვის. მაშასადამე, არ არსებობს აბსოლუტური სიკეთე და აბსოლუტური ბოროტება, ისინი ფარდობითი ცნებებია. ეს რუსთველმა გამოიცნო რეალური წლის წინათ:

როსტევან მეფისა და ავთანდილის ნადირობის შემდეგ უცხო მოყმე შეამჩნიეს მტირალი. როსტევან მეფემ მასთან მონა გაგზავნა, მაგრამ ამ უცხო მოყმეს, ანუ ტარიელს არც მონა დაუნახავს,

არც მისი ხმა გაუგონია და არც ლაშქარი და მეფე შეუნიშნავს. როსტევეანმა უცხო მოყმის შესაპყრობად თორმეტი მონა გაგზავნა, ტარიელმა ისინი დახოცა. როსტევეან მეფემ მას ლაშქარი დაადევნა. ტარიელი წყნარად მიდიოდა. ვინც მას დაენია და შეპყრობას შეეცადა, ყველა დახოცა, როცა მეფე დაინახა, უცებ გაუჩინარდა, ეს ტრაგედია, ანუ ბოროტება როსტევეან მეფის შეცდომამ გამოიწვია, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი. ეს ბოროტება გახდა საბაბი ტარიელის გაბედნიერებისა, ნესტანის ქაჯეთის ციხიდან გათავისუფლებისა.

აქედან ლოგიკური დასკვნა ასეთია: ბოროტება ფარდობითი ცნებაა, რომელიც შესაფერის გარემოებაში შეიძლება სიკეთის მიღწევის მიზეზიც კი გახდეს. ახლა კვლავ ისტორიულ მოვლენებს დავუბრუნდეთ: ყველა ადამიანმა იცის ომი რომ ბოროტებაა, მაგრამ სამართლიან ომებსაც ხომ იცნობს ისტორია. ამრიგად, ომის ცნება ფარდობითია, მკითხველს აუცილებლად გაუჩნდება კითხვა: რა არის აბსოლუტური სამყაროში? პასუხი ასეთია: სამყაროა აბსოლუტური, რადგან მასში რანაირი ცვლილებაც არ უნდა მოხდეს, იგი მაინც სამყაროდ დარჩება. ყველა ფიზიკოსი თვლის, რომ ფიზიკური მოვლენებიდან მხოლოდ სინათლის სიჩქარეა აბსოლუტური, სამასი ათასი კილომეტრი წამში. ამაზე დიდი სიჩქარე სამყაროში არ არსებობს. მაგრამ აქაც ისმის კითხვა: თუ რაკეტას მივცემთ წამში სამასი ათას კილომეტრ სიჩქარეს, მაშინ რაკეტაში მყოფი პიროვნებები რაკეტის მოძრაობის მიმართულებით ვერ გადაადგილდებიან, რადგან მოძრაობის სიჩქარის შეკრება წამში სამი ათას კილომეტრზე ნაკლები სიჩქარის ფარგლებში შეიძლება. იყო დრო, როცა ადამიანები ფიქრობდნენ, რომ დედამიწა ბრტყელია და მზე მოძრაობს მის ირგვლივ, მაგრამ შემდეგ ცდებმა დაამტკიცა, რომ დედამიწა სფეროა და იგი მზის ირგვლივ ბრუნავს წამში 30 კმ. სიჩქარით, რომ არაფერი ვთქვათ დედამიწის სადღეღამისო ბრუნვაზე, გარდა ამისა მზის სისტემა გალაქტიკის ირგვლივ მოძრაობს ჯერჯერობით დაუდგენელი სიჩქარით. ამავე დროს გალაქტიკაც მოძრაობს, მაგრამ დაუდგენელია რის მიმართაა ეს მოძრაობა. სამყარო რომ უსასრულოა, ეს დღეს უკვე დადგენილია, მაგრამ მაინც ჩნდება ერთი „პროვოკაციული“ კითხვა: სამყარო უსასრულოა, მაგრამ იმაზე მეტი ხომ არ არის, რაც არის? ხომ არ შევყავართ ამ კითხვას

ჩიხში? ეს კითხვა ჩიხში ვერ შეგვიყვანს, რადგან თვითონ კითხვაა შეუსაბამო უსასრულობის მიმართ, უსასრულობა იმას ნიშნავს, რომ მას დასასრული არა აქვს. სივრცე დაუსაბამოც არის, მას არ გააჩნია არც დასაწყისი და არც დასასრული. ასევე უსასრულო და დაუსაბამოა დროც, რომელსაც არც დასაწყისი აქვს და არც დასასრული. ეს საკითხები დიდი ხნის წინათ დაადგინა მეცნიერებამ. მეცნიერებაში ცნობილია ასეთი მსჯელობაც: „დროის საწყისი რომ ვაღიაროთ, მაშინ უნდა დავამტკიცოთ: „იყო დრო, როცა დრო არ იყო“, რაც აბსურდის მეტი არაფერია. ამრიგად კითხვა – „რაც არის, იმაზე მეტი ხომ არ არის?“ მართებულია მხოლოდ სასრულო ობიექტების მიმართ.

1905 წელს 25 წლის აინშტაინმა გამოაქვეყნა შრომა ფიზიკური მოვლენების ფარდობითობის შესახებ, რომელიც მაშინ ბევრს აბსურდად მოეჩვენა, მაგრამ მალე იგი თანამედროვე ფიზიკის ქვაკუთხელი გახდა. რუსთველმა აინშტაინამდე შვიდი საუკუნით ადრე შექმნა ზნეობრივი ნორმების ფარდობითობის თეორია, რომელსაც ადასტურებს „ვეფხისტყაოსნის“ შინაარსი და რუსთველის ცალკეული ბრძნული აზრები, რაზედაც ქვემოთ გვექნება საუბარი. რუსთველის მიერ მოკლედ გამოთქმული ბრძნული აზრები „ვეფხისტყაოსანში“ საკმაოდაა და ზოგიერთი მათგანი ფარდობითობის თეორიის დამადასტურებელია.

„რალა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია?!“

აქ მეფის მიერ სახელმწიფოს მართვაზეა საუბარი. როსტე-ვანი მოხუცდა და მას გაუჩნდა აზრი: მოხუცი ისე კარგად ველარ შეძლებდა ქვეყნის მართვას, როგორც ახალგაზრდობაში და ამით ქვეყანა დაზარალდებოდა – კარგი ავით შეიცვლებოდა.

ვაზირებმა მას უპასუხეს:

„მაგას ნუ პბრძანებთ, მეფეო, ჯერო ვარდი არ დაგჭნობია, თქვენი თათბირი ავიცა სხვისა კარგისა მჯობია“; (38, 1, 2)

აქ საუბარია როსტევეან მეფის ბრძანებულებებზე, რომელთა აზრი ასეთია: როსტევეანი ბრძენი მეფეა – მას თუ მოხუცებულობით მცირე შეცდომა მოუვა, სხვა ქვეყნების მეფეთა კარგ საქმეებს როსტევეან მეფის მცირეშეცდომიანი საქმე მაინც აჯობებს. ამრიგად, რუსთველის აზრით, ავი და კარგი ფარდობითი ცნებებია, თუ ერთისთვის იგი ავია, მეორესთვის იგი შეიძლება კარგი იყოს.

„რასაცა გასცემ შენია, რაც არა, დაკარგულია!“ (50,4)

50-ე სტროფის მე-4 ტაეპი ზოგიერთს შეიძლება აბსურდად მოეჩვენოს, მაგრამ ეს ასე არ არის. მისი აზრი ასეთია: პატრონყმურ საზოგადოებაში ყმა გადასახადს უხდის პატრონს. ისინი შრომობენ, მინას ამუშავენ, შინაურ ცხოველებს უვლიან, ხელოსნობენ, იცავენ ქვეყანას და ა.შ. ამას სჭირდება გარკვეული სახსრები. რაც უფრო მეტად იქნება დაფინანსებული შრომითი საქმიანობა, შემოსავალი უფრო გაიზრდება და ყმებს უფრო მეტი გადახდა შეეძლება:

„უხვად გასცემდი ზღვათაც შესდის და გაედინების“ (49,4)

182-ე სტროფის პირველ და მეორე ტაეპში ფარდობითი აზრია ჩადებული, ამიტომ იგი პირდაპირი მნიშვნელობით არ უნდა გავიგოთ:

„ყოვლი პირი ქვეყანისა მოვლო სრულად მოიარა,

„ასრე რომე ცისა ქვეშე არ დაურჩა არ იარა“.

აქ იგულისხმება – ავთანდილმა ორ ნელინადსა და ცხრა თვეში მსოფლიოს მრავალი ქვეყანა მოიარა და არა მთელი მსოფლიო. როგორც ზემოთ ვისაუბრეთ:

რუსთველის აზრით – ბრძენთა მიერ შექმნილი სიბრძნე თუ არ გამოიყენე, იგი არავითარ სარგებელს არ მოგვითმის, ამიტომ სიბრძნე ფარდობითი ცნებაა, რადგან გამოყენების გარეშე მას არავითარი სარგებელი, ანუ სიკეთე არ მოაქვს:

„არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა!

მითვისნაგლებით, მოგვეცეს შერთუა ზესთ მწყობრთა წყობისა“. (790, 3, 4)

ამით რუსთველი გვეუბნება: ბრძენთა შექმნილი სიბრძნის შესწავლა და გამოყენება იმისთვისაა საჭირო, რომ ცოდვა არ ჩაიდინოს ადამიანმა, რათა მისი სული შეუერთდეს ზეციერ დასს.

902-ე სტროფში ავთანდილი ასე ეუბნება ტარიელს:

„არას გარგებს სწავლეულობა, თუ არა იქმ ბრძენთა თქმულსა:

არ იხმარებ, რას ხელსა ჰხდი საუნჯესა დაფარულსა?“

ამრიგად, სიბრძნე ფარდობითი ცნებაა, რადგან მისი გამოყენების გარეშე სიბრძნეს არავითარი სიკეთის მოტანა არ შეუძლია. სიბრძნე, ანუ ჭეშმარიტება ხომ ფარდობითი ცნებაა, ეს მეცნიერებისათვის დიდი ხანია ცნობილია. მაგალითად, ატომი საუკუნეთა განმავლობაში განუყოფლად ითვლებოდა და ეს შეხედულება ჭეშმარიტებად მიაჩნდათ. დღეს ბავშვმაც კი იცის, რომ ატომი გაყოფადია. არც თუ ისე დიდი ხნის წინათ მეცნიერება

მატიერიის სამ ფორმას ცნობდა და ეს შეხედულება ჭეშმარიტებად ითვლებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ რუსთველმა რეალის ნლით წინათ იცოდა მატიერიის ოთხი ფორმა: მყარი, თხევადი, გაზისებური და პლაზმური, ანუ ცეცხლი, ნესტანი ქაჯეთის ციხიდან ასე წერს ტარიელს:

„ღმერთსა შემვედრე, ნუთუ კელა დამხსნას სოფლისა შრომასა, ცეცხლსა, ნყალსა და მინასა, ჰაერთა თანა ძრომასა“ (1304, 1, 2)

ანტიკური ხანის ბერძენი ფილოსოფოსი ჰერაკლიტე ცეცხლს სამყაროს საწყისად თვლიდა.

დავუბრუნდეთ რუსთველის მოკლედ გამოთქმულ ბრძნულ აზრებს:

„სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა, სიკვდილი სახელოვანი!“ (800,4)

ამრიგად, შერცხვენილი სიცოცხლე სიკვდილზე უარესია. აკად. შ. ნუცუბიძემ ყურადღება მიაქცია „ვეფხისტყაოსნის“ 992-ე სტროფის მე-4 ტაეპს და გამოთქვა ვარაუდი – სტროფში ნახსენებია ქრისტე, მაგრამ ისიც აღნიშნა – ტაეპი დამახინჯებული უნდა იყოს გადამწერების მიერო, რადგან წინადადება გაუმართავია:

„კაცი არ ყველა სწორია, დიდი ძეს კაცით კაცამდის“.

მე ვეთანხმები შ. ნუცუბიძის აზრს, რადგან მეორე წინადადებაში ქვემდებარე არ არის – „დიდი ძეს კაცით კაცამდის“. სიტყვა „ძეს“ ნიშნავს – „ძეეს“, სიტყვა „დიდი“ განსაზღვრებაა. ჩემი აზრით, აქ გვაქვს მარტივი წინადადება და იქ სასვენი ნიშანი მძიმე არ უნდა იყოს. სიტყვა „ძეს“ უნდა მოვაშოროთ ასო „ს“ და მივიღებთ გამართულ მარტივ წინადადებას: „კაცი არ ყველა სწორია დიდი ძე კაცით კაცამდის“. ანუ, ყველა ადამიანი არ არის თანასწორი მდაბიოდან დანყებული ღმერთკაც ქრისტემდე. ე. ი. ცნება „თანასწორობა“ ფარდობითია.

რუსთველის აზრით, ტკბილად საუბარი სასარგებლოა მსმენელისთვის:

*„შეაქცევს და ეუბნების საუბართა შევნიერთა,
მისთვის სძვრიდა სასაუბროდ მათ ბაგეთა ძონის-ფერთა,
მისი სმენა გააყრმოზდა მსმენელისა ყურთა ბერთა;
მოიშორვა კაეშანი, დათმოზავე შეაერთა“; (893)*

893-ე სტროფს ეხმიანება ვეფხისტყაოსნის 901 სტროფის მე-4 ტაეპი: „გველსა ხვრელით ამოიყვანს ენა ტკბილად მოუბარი“, აქ

რუსთველი გვიმტკიცებს: საუბარი ფარდობითი ცნებაა, რადგან არის საუბრის მრავალი სახეობა რსებობს: მქისი საუბარი, ბრძანების გამომხატველი საუბარი, მუქარის გამომხატველი საუბარი, ტკბილი საუბარი და ა.შ. ჩამოთვლა ძალიან შორს წაგვიყვანდა. აქედან გამომდინარე, ტკბილ საუბარს შეუძლია ადამიანს მოაშოროს კაეშანი და აღუდგინოს მას გამძლეობა, რაც 993 სტროფიდან დასტურდება.

ვეფხისტყაოსნის 924-ე სტროფში კვლავ ტკბილ საუბარზეა მსჯელობა:

„ამოა, რომე კაცი კაცს ამოსა ეუბნებოდეს!

*მან გაუგონოს, რაცა თქვას, არ ცუდად წაუხდებოდეს,
ცოტად ეგრეცა დაუესებს, ცეცხლი რა ზომცა სდებოდეს,
დიდი ლხინია ჭირთა თქმა, თუ კაცსა მოუხდებოდეს“.*

რუსთველი გვიდასტურებს: მრუშობა ფარდობითი ცნებაა, რადგან შეიძლება არსებობდეს იძულებითი მრუშობა და „ვეფხისტყაოსანში“ ეს საკითხი საკმაოდ დამაჯერებლადაა განხილული. ავთანდილი იძულებული გახდა ფატმანს დათანხმებოდა მრუშობაზე, რათა გაეგო ნესტან-დარეჯანის ადგილსამყოფელი. რუსთველი ასე აღწერს ამ იძულებით მრუშობას:

„ყმა უნდო – გვარად ეხვევის ყელსა ყელითა ბროლითა“ (1252, 2)

„გული მხეც-ქმნილი გასჭრია მხეცთავე თანა რბოლითა“. (1252,4)

„ავთანდილ მალეით ცრემლსა სწვიმს სდის ზღვათა შესართავისად“ (1253,1)

„ფატმან მას ზედა იხარებს მართ ვითა იადონია.

თუ ყვაუი ვარდსა იშოვნის, თავი ბულბული ჰგონია“. (1254, 3, 4)

ავთანდილის ამ იძულებითმა მრუშობამ და ავთანდილის იძულებითმა სიცრუემ – ვაჭართა ქარავანის პატრონობამ და ფატმანის სიყვარულმა, სიკეთე მოუტანა არა მარტო ტარიელს, ნესტანსა და ასმათს, არამედ ინდოეთის სამეფოს და ინდოელ ხალხს, რაც ეჭვმიუტანლად ხდის ზნეობრივი ნორმების ფარდობითობას.

ახლა განვიზილოთ რუსთველის მოკლედ გამოთქმული ბრძნული აზრი: „მტერი მტერსა ვერას აენებს, რომელ კაცი თავსა იენებს“. (764, 4)

ეს აზრი არ ეხება მარტო როსტევეან მეფის ვაზირ სახლთუხუცესს, რამდენადაც საკვირველი არ უნდა იყოს, ეს ბრძნული აზრი

ვრცელდება „ვეფხისტყაოსნის“ თითქმის ყველა მოქმედ პირზე, გარდა თინათინისა, ავთანდილისა, ფრიდონისა და ასმათისა, რაზეც ქვემოთ გვექნება დანვრილებით საუბარი, როცა განვიხილავთ „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა შეცდომებს.

რუსთველი როცა მტრის ცნებას განიხილავს, ერთმანეთისგან ასხვავებს მტრობის რამდენიმე სახეობას და ყველაზე ბოროტ მტრად თელის მოყვარე მტერს. ამის დასტური მრუში ჭაშნაგირის ქმედებაა. ფატმანმა ჭაშნაგირს გაანდო, თუ როგორ შეუნყო მან ხელი ნესტანს გაპარულიყო გულანშაროდან. ეს ფაქტი მან გამოიყენა, მუდმივ შიშის ქვეშ რომ ჰყოლოდა ფატმანი:

„დაძეადის, რა ზომჯერცა ნავიკიდნით თავის წინა“,

ავთანდილმა ფატმანს ასეთი პასუხი გასცა:

„ავთანდილ უთხრა: „ნუ გემის, წიგნსაცა აგრე სწერია:

მოყვარე მტერი ყოვლისა მტერთაგან უფრო მტერია;

არ მიენდობის გულითა, თუ კაცი მეცნიერია“. (1211, 1, 2, 3)

ერთხელ რამაზ მეფემაც ჩაიცვა მოყვარე მტრის სამოსელი, მაგრამ ამან მას მძიმე შედეგი მოუტანა.

ისმის კითხვა: იყო თუ არა ზღვათა სამეფოს სამეფო კარი ნესტანის მოყვარე მტერი? ამაზე პასუხის გაცემა არც ისე ადვილია, რადგან ზღვათა სამეფოს სამეფო კარს არავითარი მტრობა არ ჰქონია ნესტანის მიმართ. მათ სურდათ ნესტანი ზღვათა სამეფოს დედოფალი ყოფილიყო. მათ არ იცოდნენ ნესტანის თავგადასავალი. ნესტანმა არაფერი გაუმხილა მათ; ისიც არ უთხრა, ინდოეთის მეფის შვილი რომ იყო; ეს რომ ეთქვა ნესტანს, ზღვათა მეფე მას ინდოეთში გაგზავნიდა. ამ საკითხზე ჩვენ ქვემოთ გვექნება საუბარი, ნესტანმა მტრად ჩათვალა ზღვათა მეფის სამეფო კარი. სინამდვილეში თვითონ აღმოჩნდა თავისი თავის მტერი:

„ქალი პირზე ბედსა ეტყვის: „რა ბედი მიც ჩემი მკლევლი!

სადაური სად მოსრულ ვარ, ვის მიჰხედები ვისთვის ხელი,

რა ვქმნა, რა ვყო, რა მერგების, სიცოცხლე მჭირს მეტად ძნელი!“

(1190, 2, 3, 4)

შემდეგ სტროფში ნესტანი ზღვათა მეფის კარს მის მტრად მიიჩნევს: *„ვეცადო რას, ნუთუ ღმერთმან მომარიოს ჩემსა მტერსა!“ (1191,2)*

მკითხველმა იცის, რომ ნესტანმა ფატმანის ნაჩუქარი მარგალიტებით მოისყიდა მისი მცველი საჭურისები. მივიდა ფატმან-

თან. ფატმანმა მას შეუკაზმა ცხენი და გააპარა გულანშაროდან. ისმის კითხვა, სად უნდა წასულიყო ნესტანი? იგი შემხვედრ ქაჯ მეკობრეებს ეუბნება:

„გულანშაროთ მოციქული ქაჯეთს მივალ, მერიდენით!“ (1227,2)

„ვეფხისტყაოსნიდან“ ცნობილია: ქაჯეთის ციხიდან გულანშარომდე შორი გზაა: ზღვათა მეფემ, ტარიელმა და ნესტანმა თავის მხლებლებთან ერთად ერთმანეთის შესახვედრად ათი დღე იარეს. საეარაუდოა, ქაჯეთის ციხე ზღვათა სამეფოსა და ქაჯეთის საზღვარზე უნდა ყოფილიყო, მაშინ მანძილი ქაჯეთის ციხიდან გულანშარომდე ოცი დღის სავალი გამოდის. როგორ უნდა მისულიყო ნესტანი ქაჯთა სამეფოში? ოცი დღე დასჭირდებოდა ქაჯეთის ციხემდე მისასვლელად. ქაჯეთის ციხის ვრცელ ეზოში მოსახლეობა არ იმყოფება, არც მის მახლობლად ჩანს. ამ საზღვრო ციხის შიგა ციხე გრანდიოზულია. ამას გვიდასტურებს ვეფხისტყაოსნის 1242-ე სტროფი:

„ქაჯთა ქალაქი აქამდის მტერთაგან უბრძოლველია:

ქალაქსა შიგან მაგარი კლდე მალალი და გრძელია,

მას კლდესა შუა გვირაბი, ასაძრომელი ხერელია,

მუნ არის მარტო მნათობი, მისთა შემყრელთა მწველია“.

როგორც ამ სტროფიდან ჩანს, საქმე გვაქვს სამხედრო ქალაქთან, სადაც ადგილობრივი მოსახლეობა არ ცხოვრობს.

მკითხველი იკითხავს, თუ რატომ მიდიოდა ნესტანი ქაჯთა სამეფოსკენ? ვარაუდი ასეთია: ფარსადან მეფის და – დავარი ქაჯეთს იყო გათხოვილი, მას ქაჯეთში აუცილებლად ეყოლებოდა შთამომავლობა – ნესტანის მამიდაშვილები. როგორც ჩანს, ფარსადან მეფემ თავისი და, დავარი მიიწვია ინდოეთს ნესტანის მასწავლებლად და დავარმა ქაჯეთში დატოვა საკმაოდ ასაკოვანი შვილები. შესაძლოა მრავალი შვილიშვილიც ინდოეთისაკენ მიმავალი საზღვაო გზა შეკრული იქნებოდა მღევრების მიერ. მოსე ხონელის „ამირანდარეჯანიანიდან“ ვგებულობთ, რომ ზღვათა მეფის სამეფო კუნძული იყო. ეს კუნძული ტროპიკული ქვეყანა რომ იყო, „ვეფხისტყაოსნიდანაც“ ჩანს:

„ზამთარ და ზაფხულ სწორად გვაქვს ყვავილი ფერად-ფერები“ (1066, 3)

ეს კუნძული რომ ძალიან დიდია „ვეფხისტყაოსნიდანაც“ ჩანს: **„ესეა ზღვათა სამეფო თვისა ათისა სავლითა“, (1065,1)**

და ყველაზე მეტად სავარაუდოა: ნესტანი შეეცადა თავის მამიდაშვილებთან ეპოვა თავშესაფარი და შემდეგ აქედან წასულიყო ინდოეთში. მაგრამ მეკობრე ქაჯებმა იგი შეიპყრეს და ქაჯეთის მეფეს მიჰგვარეს.

განვიხილოთ რუსთველის მოკლედ ნათქვამი ბრძნული აზრი: „ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების“.
(751,3)

აქ საქმე ეხება სიმართლის თქმას, რომელიც როსტევან მეფისთვის მიუღებელი იყო. მას არ სურდა მისი გაზრდილი, ავთანდილი წასულიყო ტარიელის დასახმარებლად. ავთანდილმა სახლთუხუცესი ვაზირი გაგზავნა როსტევან მეფესთან ნებართვის მისაღებად, მაგრამ ამ თხოვნით გაბრაზებულმა მეფემ სახლთუხუცესი სასტიკად გააკიცხა. სახლთუხუცესი ასე ეუბნება ავთანდილს:

„ვით გამხადა, რა მიბრძანა, არ ეგების ჩემგან თხრობა:

რა სიამე, რა სირეგენე, რა შლევობა, რა შმაგობა!

მე თვით კაცად აღარ ვარგ ვარ, აღარა მიც თავსა ცნობა;

ესე მიკვირს, რად არ მომკლა, მისცა თურე ღმერთმან თმობა“. (765)

გავიხსენოთ ქართული ანდაზა: „სიმართლის მთქმელს ცხენი შეკაზმული უნდა ჰყავდესო“, როგორც ზემოთ ვთქვით, სიმართლე ფარდობითი ცნებაა: იგი ზოგჯერ მწარეა, ტკბილია, ზოგჯერ კი თუ ერთისთვის მწარეა, მეორესთვის ტკბილია. გადავხედოთ მსოფლიოს ისტორიას. გვიანდელი შუა საუკუნეების მეცნიერული აღმოჩენები: დედამიწის სფეროსებურობა, მისი სადღელამისო ბრუნვა, მისი მოძრაობა მზის გარშემო მიუღებელი აღმოჩნდა კათოლიკური ეკლესიისათვის. ჯორდანო ბრუნო კოცონზე დაწვეს იმისთვის, რომ მან დაამტკიცა დედამიწის სადღელამისო ბრუნვა. მას წინადადება მისცეს უარეყო მისი აღმოჩენა და შეუნარჩუნებდნენ სიცოცხლეს. მან არ მიიღო ეს წინადადება და თავი შესწირა მეცნიერებას. რაც შეეხება გალილეო გალილელის და ნიუტონს, ისინი ძლივს გადაურჩნენ ინკვიზიციას. XX საუკუნის მეორე ნახევარში თვით კათოლიკურმა ეკლესიამ გაამართლა ჯორდანო ბრუნო.

რუსთველს გამძლეობა, ანუ დათმობა ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ზნეობრივ ნორმად მიაჩნია, რომელიც რუსთველის აზრით ფარდობითია. გამძლეობა, როგორც ზნეობრივი ნორმა დამოკიდე-

ბულია პიროვნების ნებისყოფაზე, მაგრამ ისეთი დიდი ნებისყოფის პიროვნება, როგორიც ავთანდილია, სიძნელეების წინაშე არც თუ იშვიათად ვარდება უიმედო მდგომარეობაში:

*„ახალმან ფიფქმან დათოვა, ვარდი დათრთილა, დანასა;
მოუნდის გულსა დაცემა, ზოგჯერ მიჰმართის დანასა;
თქვის: „ჭირი ჩემი სოფელმან ოთხმოცდაათი ანასა,
მოვჰშორდი ლხინსა ყველასა, ჩანგსა, ბარბითსა და ნასა!“ (179)*

ამ სტროფის პირველი ტაეპი მხატვრული სახეა, რომელშიც იგულისხმება პირველი სიძნელე, რომელიც შორეულ გზაზე ავთანდილს შეხვდა და იმოქმედა მასზე, რომელმაც თვითმკვლელობის სურვილიც კი აღუძრა. შემდგომში მან გამძლეობა გამოიჩინა და ასე გულმოდგინედ ეძება უცხო მოყმე ორი წელი და ცხრა თვე:

*„ყოვლი პირი ქვეყანისა მოვლო, სრულად მოიარა,
ასე რომე ცისა ქვეშე არ დაურჩა, არ იარა,
მაგრამ იგი მის ამბისა მსმენელსაცა ვერ მიმხედარა.
ამა შიგან წელიწადი სამი სამ თვედ მიიყარა“. (182)*

ავთანდილის გამძლეობა ვერ შეარყია უდაბურმა ქვეყანამ, სადაც მას ერთი თვის განმავლობაში ადამიანი არ შეხვედრია. მაგრამ როცა ორი თვე დააკლდა სამ წელს, ავთანდილს გამძლეობა დაუქვეითდა, არა სიძნელის გამო, არამედ უცხო მოყმის ვერპოვნის გამო. როცა მალალ მთაზე ავიდა და იქიდან შვიდი დღის სავალი მინდორი დაინახა, საგონებელში ჩავარდა:

*„საგონებელი შეექმნა, დადგა საქმისა მრჩეველად,
თქვა: „თუ დავბრუნდე, ეზომი ხანი რად დავყავ მე ველად?
ჩემსა რა ვჰკადრო მნათობსა, ვიყავ რად დღეთა მღეველად,
მისი ვერა ვცნა ჭორადცა, ვარ ვისთა გზათა მკვლეველად? (186)*

მაგრამ თუ ძებნას განაგრძობდა, სამი წელი გავიდოდა და შეთანხმებისამებრ შერმადინი როსტევენ მეფეს აცნობებდა ავთანდილის სიკვდილს, რაც დიდ არასასურველ მდგომარეობაში ჩააყენებდა არაბეთში დაბრუნებულ ავთანდილს. ავთანდილმა თავისი სიცოცხლე შერცხვენილად ჩათვალა უცხო მოყმის ვერპოვნის გამო:

*„თავს უთხრა: „მოკეე, გიჯობსო სიცოცხლეს აუგიანსა;
მიხვალ, დაგხვდების თინათინ, – ანათებს დღესა მზიანსა, –
გკითხოს მის ყმისა ამბავი, რა გმართებს ეავლახიანსა?“*

მთიდან მინდორს ჩამოვიდა ავთანდილი. მან თითქმის მთლიანად დაკარგა გამძლეობა და უკან დაბრუნება დააპირა, მაგრამ მალე გადაიფიქრა და მხეცებით სავსე მინდორზე განაგრძო წინსვლა. მან ექვსი ცხენოსანი შენიშნა: ორ წვეროსანს მოყავდა თავში დაჭრილი ძმა. მათ ავთანდილს უამბეს ვეფხის ტყავით მოსილი მოყმის გამოჩენა და მისი შეპყრობა მოუწდათ. უმცფროსმა ძმამ ხელიც მოჰკიდა დასაჭერად, ვეფხის ტყავით მოსილმა მოყმემ თავზე მათრახის დარტყმით ჩამოაგდო იგი ცხენიდან. მტირალმა ძმებმა უკვე შორს წასული მოყმე დაანახვეს ავთანდილს:

**„აჰა მიჰხედა ავთანდილსა ღანვთა ცრემლით არღათოვნა,
რადგან ცუდად არ ნაუხდა მას უზომი გარეთ ყოვნა“. (211, 1, 2)**

ავთანდილმა აღიღვინა გამძლეობა და გამოიჩინა დიდი გონიერება, პირისპირ არ შეხვედროდა უცხო მოყმეს, რათა მათ შორის შეტაკება არ მომხდარიყო.

**„ხამს თუ კაცმან გონიერმან ძნელი საქმე გამოაგოს,
არ სინყნარე გონებისა მოიძულოს, მოიძაგოს“. (215, 3, 4)**

ავთანდილი უცხო მოყმეს ორი დღე-ღამის განმავლობაში შორიახლო მიჰყვებოდა უკან და მიაღგნენ კლდეს, სადაც იყო გამოქვაბული.

უცხო მოყმეს ქალი შეეგება ტირილით, ორივე გამოქვაბულში შევიდნენ და ცხენიც დააბინავეს. მეორე დღესვე უცხო მოყმე შეჯდა შავ ცხენზე და მინდვრისკენ გაემართა. აქ „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ეპიზოდის შინაარსის გადმოცემა იმიტომ გახდა აუცილებელი, რომ ისმის კითხვა – ხომ არ გახდა ეს უცხო მოყმე, ანუ ტარიელი კაცთმოძულე? მიუხედავად დიდი გასაჭირისა ტარიელი კაცთმოძულე არ გამხდარა, ამას მონშობს მის მიერ ფრიდონისადმი დახმარების აღმოჩენა. დიდმა გასაჭირმა ტარიელი მხოლოდ გააუცხოვა ადამიანთა საზოგადოებისაგან. ადამიანებისაგან გაუცხოვება არ არის ადამიანებისადმი სიძულვილი. ტარიელი მისი უბედურების შემდეგ მხოლოდ გაურბოდა ადამიანებს. ფრიდონის სამეფოში შესული ნესტანის მძებნელი ტარიელი, რომელსაც ორი მონა და ასმათი შემორჩა, ასე ამბობს:

**„ღამით მევლო, მოვდიოდი, ზღვისე პირსა აჩნდეს ბაღნი;
ჰგვანდეს ქალაქს, ვეახლენით, ცალ-კერძ იყენეს კლდეთა ნაღნი;
არ მეამის კაცთა ნახვა, მიდღავედეს გულსა დაღნი;
მუნ გარდავხე მოსვენებად, დამხედეს რამე ხენი ლაღნი“. (591)**

ეს სტროფი ადასტურებს – ტარიელი მოერიდა ადამიანებთან შეხვედრას. როცა ქვაბიდან წასული ტარიელი უკან ადრე მობრუნდა, ასმათი ეკითხება თუ რატომ დაბრუნდა უკან. ტარიელი პასუხობს – მან დაინახა მონადირე მეფე მრავალრიცხოვანი ლაშქრით:

*„სევდად მეცა კაცთა ნახვა, ცეცხლი უფრო გავიალე,
არ მიუფე ახლოს შეყრად, თავი ჩემი შევიწყალე,
მათგან მკრთალი შემოვბრუნდი, ტყესა შიგან დავიძალე,
ვთქვი: „ნუთუმცა უკუმრიდა, რა გათენდეს წავალ ხვალე“.*

ეს სტროფი ადასტურებს – ტარიელს კაცთმოძულეობა ფიქრადაც არ მოსვლია. იგი არა თუ კაცთმოძულე არ იყო, არამედ მისი პიროვნება კაცთმოყვარეობის ეტალონად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამის დასტურია ფრიდონისათვის უანგარო დახმარების აღმოჩენა მაშინ, როცა თვითონ იყო მძიმე მდგომარეობაში. აქვე ისმის კითხვა – კაცთმოყვარეობა, როგორც ზნეობრივი ნორმა აბსოლუტურია თუ ფარდობითი? კაცთმოყვარეობა, როგორც ზნეობრივი ნორმა ფარდობითია, რადგან იგი ადამიანზეა დამოკიდებული – არიან კაცთმოყვარე ადამიანები, მაგრამ არიან კაცთმოძულენიც, რადგან კაცთმოყვარეობა ადამიანზეა დამოკიდებული იგი აბსოლუტური ვერ იქნება, ამას კაცობრიობის ისტორიაც გვიდასტურებს – კაციჭამიობა, ტერორიზმი, ინკვიზიცია, ფაშიზმი, სხვადასხვა ხასიათის ომები – მსოფლიო ომები, ლოკალური ომები გარდა სამართლიანი ომებისა ყველა ომი კაცთმოძულეობაა. ახლა ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში მოვძებნოთ ცნება აბსოლუტურის განმარტება – „აბსოლუტური“ (ლათინური სიტყვა) – რაც არაფერზე არ არის დამოკიდებული – თავისთავადი. (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი ტ. I, 1986. გვ. 26)

ამრიგად, კაცთმოყვარეობა რადგან ადამიანებზეა დამოკიდებული, იგი ფარდობითი ცნებაა და არაა აბსოლუტური.

განვიხილოთ ჩინს ქვასა ზედა დანერილი არაკი:

„ესე არაკი მართალი ჩინს ქვასა ზედა სწერია:

„ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია“. (854, 1, 2)

854-ე სტროფის პირველ და მეორე ტაეპში დიდი სიბრძნეა ჩადებული:

1. ადამიანი საზოგადოების გარეშე უძლურ არსებად იქცევა.
2. ადამიანები საზოგადოებაში ერთმანეთს ემსახურებიან თავიანთი სპეციალობით.

3. მოყვარე, ანუ მეგობარი დიდი ძალაა, რომელსაც საფუძვლად უდევს მეგობრული სიყვარული.

4. თუ საზოგადოებაში მტრობა გაჩნდა, ამით ისარგებლებს გარეშე მტერი და საზოგადოების ყველა წევრი დაზარალებდა, რაც საზოგადოების ყველა წევრისთვის საკუთარი თავის მტრობა იქნება.

ასეთივე აზრია ჩადებული ვეფხისტყაოსნის 703-ე სტროფში:

*„ხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად!“*

ის, რაც ამ ორ სტროფშია ნათქვამი, დასტურდება ისტორიული ფაქტებით. საქართველოსადმი მტრულად განწყობილი ქვეყნები ცდილობდნენ მტრობა გაეღვივებინათ საქართველოს ცალკეულ სამთავროებს შორის, რაც მათ უადვილებდა საქართველოზე ბატონობას. შაჰ-აბასი თურმე ყოველდღე ევედრებოდა ღმერთს: ქართველებს ერთ პირს ნუ მიცემო, თორემ მათი მომრევი ამ ქვეყანაზე არავინააო. ამიტომ გასაკვირი არაა, ქართველებს რომ ქართველებით ამარცხებდნენ, იყო პერიოდები, როცა საქართველოს შიგნით მტრობა არ იყო, მაშინ საქართველო უძლეველი ხდებოდა.

რუსთველი მეგობრობის სამ არსებით ნიშანს ჩამოთვლის:

1) მეგობართან ახლოს ყოფნა; 2) მატერიალური დახმარების აღმოჩენა; 3) ქმედითი დახმარება – გასაჭირიდან გამოიყვანოს მეგობარი:

„სამი არის მოყვრისაგან მოყვრობისა გამოჩენა:

პირველ, ნდომა სიახლისა, სიშორისა ვერ მოთმენა,

მიცემა და არას შური, ჩუქებისა არ-მოწყენა,

გავლენა და მოხმარება, მისად რგებად ველთა რბენა“. (777)

მეგობრობა ფარდობითი ზნეობრივი ნორმაა, რადგან დამოკიდებულია იმ პიროვნებაზე, ვისთანაც მეგობრობს ესა თუ ის პიროვნება. მეგობრობა რიცხობრივად არ არის შეზღუდული. მისი მინიმალური რაოდენობა ორია, რადგან ცალმხრივი მეგობრობა არ არსებობს, რიცხობრივი სიმრავლით კი შეუზღუდავია.

ქალსა და მამაკაცს შორისმეგობრობის ეტალონი არის ტარიელისა და ასმათის მეგობრობა. ტარიელმაც კარგად დაუფასა მეგობრობა – ასმათი ინდოეთის მე-7 სამეფოში მეფედ დასვა.

განვიხილოთ, თუ რა შედეგი მოიტანა ინდოეთის სამეფო კარ-

ზე მომხდარმა ტრაგედიამ: ნესტანის საქმროდ მონვეულ ხვარაზ-
მის მეფის უდანაშაულო შვილის მკვლელობამ. იგი ფარსადან
მეფემ და დედოფალმა მოიწვია ნესტანის საქმროდ და ინდოეთის
ტახტის მეფედ; ფარსადან მეფე ასე ეუბნება ტარიელს:

„ან ქალისა ჩვენისათვის ქმარი გვინდა, სად მოვნახოთ,
რომე მივცეთ ტახტი ჩვენი, სახედ ჩვენად გამოვსახოთ“,
ამ მოულოდნელმა ცნობამ დააბნია ტარიელი და მან ვერ
მონახა სწორი გამოსავალი, ის გაიგო, რომ მეფესა და დედოფალს
უკვე მოძებნილი ჰყავდათ სასიძო:

„რომე პირველვე დაესვენა, მათ ესე შეეწყევბოდა;
ერთმანერთსაცა უჭერეტდეს, სიტყვაცა აგრე სწებოდა.
ჩემგან დაშლისა კადრება მართ ამბად არ არგებოდა.

ოდენ დაემინდი, დავნაცრდი, გული მი და მო კრთებოდა“. (512)

ამ სტროფიდან ჩანს – ტარიელს დაეუფლა ფსიქოლოგი-
ური შოკი და წინააღმდეგობა ვერ გაუწია მეფე-დედოფლის
გადანწყვეტილებას და იძულებული გახდა დათანხმებოდა მათ.

„მეფემან ბრძანა: „ხვარაზმშა, ხელმწიფე ხვარაზმელია,
თუ მოგვცემს შვილსა სასიძოდ მისებრივ არ-რომელია“.

დედოფალი მეფის აზრს დაეთანხმა და ტარიელმაც მისცა
იძულებითი თანხმობა:

„დედოფალმან თქვა „ხვარაზმშა მეფეა მორჭმით მჯდომელი,
მათსამცა შვილსა სასიძოდ ჩვენთვის სხვა სჯობდა რომელი?“
შეცილებამცა ვით ეჰკადრე, რათგან თვით იყო მნდომელი!

მონშობა დაეპრთე, დაესვენა დღე ჩემი სულთა მხდომელი“. (513)

ტარიელმა ისიც ვერ ჰკადრა მეფესა და დედოფალს, თვი-
თონ რომ იყო ტახტის მემკვიდრე. ვერც ნესტანისა და ტარიელის
თათბირით გამოიძებნა სამართლიანი გზა, რათა ინდოეთისათვის
აეცილებინათ სხვა ქვეყნის შვილის გამეფება, რაც არც თუ მცირე
ზიანს მოუტანდა ინდოეთს. ნესტანმა თავდაპირველად ამაში
ტარიელის ლალატი და ფიცის გატეხა დაინახა:

„შენ არ იცი ხვარაზმშასი საქმროდ ჩემად მოყვანება?!

შენ ჯდომილხარ საეაზიროდ, შენი ჰრთულა ამას ნება,

შენ გატეხე ფიცი ჩემი, სიმტკიცე და იგი მცნება.

ღმერთმან ქმნას და დაგირჩინო ცულად შენი ხელოვნება“ (525)

ნესტანის რჩევით გადანყდა – ტარიელს მოეკლა სასიძოდ
მონვეული ხვარაზმშა.

ფარსადან მეფის მიერ ნესტანის საქმროდ და ინდოეთის მეფედ მოწვეულ სპარსელ უფლისწულ ხვარაზმშას არავითარი დანაშაული არ მიუძღოდა ინდოეთის წინაშე. თუმცა ხვარაზმშას გამეფებას შეიძლებოდა მძიმე შედეგები მოეტანა ინდოეთისათვის. მაგრამ ხვარაზმშას ინდოეთში გამეფების და მისი ნესტანზე დაქორწინების თავიდან აშორება შეიძლებოდა მშვიდობიანი გზით, რაც ნესტანმა და ტარიელმა ვერ გამოძებნეს, რამაც დიდი ვნება მოუტანა არა მარტო ნესტანსა და ტარიელს, არამედ ინდოეთის სამეფოსაც. მაგრამ ამ მკვლელობამ ერთი სიკეთე მაინც მოიტანა. ამ მკვლელობას შედეგად მოჰყვა სამი სახელმწიფოს – ინდოეთის, არაბეთისა და ფრიდონის სამეფოს დამეგობრება, ლოგიკური დასკვნა ასეთია: ბოროტებამ ზიანთან ერთად სიკეთეც მოიტანა, რაც ადასტურებს ბოროტების ცნების ფარდობითობას.

„ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა შეცდომები

ეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია „ვეფხისტყაოსანში“, რომელსაც, სხვა საკითხებთან შედარებით, რუსთველოლოგები ნაკლებ ყურადღებას უთმობდნენ. დავიწყოთ როსტევეან მეფის სრულიად უმნიშვნელო შეცდომით – მან სრულყოფილად ვერ გამოიცნო მისი გაზრდილი ავთანდილის უნარი, რამაც იგი თინათინის გამეფების ზეიმზე დაადარდიანა:

„მეფემან თავი დაჰკიდა და ჰქონდა დაღრეჯილობა

„ნეტარა უმძიმს რა სჭირსო?“ შექმნეს ამისი ცილობა“. (სტრ. 56, 3, 4)

ავთანდილმა და ვაზირმა სოგრატმა მეფის მოწყენის მიზეზის გასაგებად გადანყვიტეს სალალობო სიტყვა ეთქვათ მეფისათვის. მათ აავსეს სასმისები. მოიყარეს მუხლი და ვაზირი სოგრატი ასე მოახსენებს როსტევეან მეფეს:

„დაგიღრეჯია მეფეო, აღარ გიცინის პირიო,

მართალი ხარ: ნახდა საჭურჭლე შენი მძიმე და ძვირიო

ყველასა გასცემს ასული თქვენი საბოძვარ-ხშირიო“. (60, 1, 2, 3)

როსტევეან მეფეს ხუმრობაზე გაეცინა და ასე უპასუხა:

„ეგე არ მიმძიმს, ვაზირო, ესეა, რომე მწყენია:

სიბერე მახლავს, დავლიენ სიყმანვილისა დღენია,

კაცი არ არის სითგანცა საბრძანებელი ჩვენია,

რომე მას ჩემგან ესწავლენს სამამაცონი ზნენია“. (62)

„ცოტათა შექმნეს ავთანდილ ჩემგანვე ნაზარდობითა“. (63, 4)

ავთანდილმა გაიღიმა, მეფემ გაღიმების მიზეზი ჰკითხა. ავთაუილმა მოახსენა: იგი არ ჩამოუვარდებოდა თავის გამზრდელს მშვილდოსნობასა და ასპარეზობაში. გადანყდა შევჯობრებოდნენ ნადირობაში, რომელიც მეორე დღესვე გაიმართა და ავთანდილმა ოცით უფრო მეტი ნადირი დახოცა. ნანადირევის დამთვლელმა მონებმა ასე მოახსენეს მეფეს:

„ორთავე ერთგან მოკლული ყველაი ასჯერ ოცია,

მაგრამ ავთანდილს ოცითა უფროსი დაუხოცია:

არ დასცთომია ერთიცა, რაც ოდენ შეუტყორცია,

თქვენი მრავალი მიწითა დასვრილი დაგვიხოცია“.

როსტევეან მეფეს დიდად ესიამოვნა მისმა გაზრდილმა რომ

აჯობა მშვილდოსნობაში:

*„მეფესა ესე ამბავი უჩნს, ვითა მღერა ნარდისა,
უხარის ეგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა“. (82, 1, 2)*

სადაც ნადირობა დამთავრდა იქ თავი მოიყარა მეფის თან-მხლებმა პირებმა და ლაშქარმა. დაიწყო გართობა და თამაშობა. რაც მალე ცნობისმოყვარეობამ შეცვალა. შენიშნეს მტირალი უცხო მოყმე საკმაოდ მდიდარი, შავი ცხენით, ლაგამი ცხენისა, უნაგირი და აბჯარი მარგალიტებით მოჭედილი. საკვირველი ის იყო, რომ ასეთ მდიდარ კაცს ძვირფას ტანსაცმელზე ემოსა ვეფხის ტყავი და ვეფხის ტყავის ქუდი ეხურა. როსტევან მეფემ უცხო მოყმის მოსაყვანად მონა გაგზავნა, მაგრამ ამ მოყმეს არც მონა დაუნახავს, არც მონის ხმა გაუგონია და არც ლაშქარი და მეფე შეუმჩნევია. როცა მონა დაბრუნდა და მეფეს მოახსენა – ვერაფერი გავაგებინეო, მეფე განყრა და თორმეტი შეიარაღებული მონა გაგზავნა ტარიელის შესაპყრობად:

მეფე გაკვირდა, გაცა-წყრა. გული უც მისთვის მწყრომარე;

გაგზავნა მონა თორმეტი მისი წინაშე მდგომარე,

უბრძანა: „ხელთა აიღეთ აბჯარი თქვენ საომარე,

მოდით და აქა მომგვარეთ, ვინ არის იგი მჯდომარე“. (91)

ტარიელმა მონებს არ მოუსმინა, ცხენზე შეჯდა და წასვლა დააპირა. მონები შეპყრობას შეეცადა, უცხო მოყმე, ანუ ტარიელი იძულებული გახდა დაეხოცა მონები მკლავზე უმსხოსი მათრახით, გამწყრალმა მეფემ ტარიელს ლაშქარი დაადევნა შესაპყრობად:

„მეფე განყრა, გაგულისდა, ლაშქარნიცა შეუზარნა,

მან მდედართა მინვენამდის არ უჭვრიტნა, არცა ნახნა,

რა ზომნიცა მიენივნეს, ყოვლნი მკედართა დაასახნა

კაცი კაცსა შემოსტყორცა, როსტან ამად ივაგლახნა“. (95)

როცა როსტევან მეფე და ავთანდილი შეჯდა ტარიელის მისანეველად, ტარიელი უეცრად გაუჩინარდა და მისი ცხენის კვალიფ კი ვერ ნახეს. აქ როსტევან მეფემ დაუშვა დიდი შეცდომა: მას არ უნდა გაეგზავნა თორმეტი შეიარაღებული მონა ტარიელის შესაპყრობად. მას ავთანდილი უნდა გაეგზავნა ტარიელთან მოსალაპარაკებლად უიარალოდ, ან ავთანდილთან ერთად თვითონაც მისულიყო ტარიელთან. ამით ყველაფერი მშვიდობიანად დამთავრდებოდა.

მკითხველი იკითხავს: რატომ რუსთველმა არ მოაგვარა ეს

საქმე მშვიდობიანად? აქ მრავალი საკითხის განხილვაა საჭირო: 1) უშეცდომო ადამიანი თითქმის არაა მსოფლიოში; ისეთი ბრძენი და კეთილი მეფე, როგორიც როსტევან მეფეა შეიძლება ზოგჯერ შეცდეს; 2) რუსთველმა ბოროტებად ჩათვალა ძველი რაინდული წესი: პირველობისთვის ბრძოლა, რათა ორთაბრძოლების გზით მოეპოვებინათ უძლეველობის სახელი. „ამირან-დარეჯანის“ მკითხველებმა კარგად იციან, რომ ისეთი მეგობრები, როგორიც იყვნენ ამირან დარეჯანის ძე ჟა სეფედავლე დარისპიანის ძე პირველობისთვის ორთაბრძოლაში შეებნენ ერთმანეთს და ჭრილობა მიაყენეს, მაგრამ მეტი ვერაფერი შეძლეს და კვლავ გააგრძელეს მეგობრობა. 3) ავთანდილი ტარიელის საძებრად იმისთვის კი არ წასულა, რომ შური ეძია ტარიელზე, არამედ მას დახმარებოდა. გარკვეული ბრალი ნადირობის შემდეგ დატრიალებულ ტრაგედიაში ტარიელსაც მიუძღვის, რადგან მას შეეძლო უკვე ცხენზე მჯდარს გაქცეოდა თორმეტ ქვეით მონას და ლაშქარსაც კი. ტარიელი ასე ეუბნება ავთანდილს თავისი ცხენის შესახებ:

*„კაცმან ვერ ასწრას თვალისა დაფახვა დანამანება
მას გავექცევი, ვისგანცა ჩემი არა ეცნა ამება“*

მაგრამ ტარიელი ასე არ მოიქცა. (295, 1, 2)

როსტევან მეფემ ეს ტრაგედია ღვთის რისხვად ჩათვალა:

*„ბრძანა“ „ღმერთსა მოეწყინა აქანამდის ჩემი შვება,
ამად მიყო სიამისა სიმწარითა დანავლება“ (99, 1, 2)*

ამ ტრაგედიამ ძალიან დაანალვლიანა როსტევან მეფე. იგი თავის საწოლში შევიდა ავთანდილთან ერთად, მოიხმო თინათინი და უამბო ნადირობის შემდეგ მომხდარ ტრაგედიაზე, რომელიც თინათინს გააცნო როგორც ღვთის რისხვა:

„უცილოდ ღმერთსა მოვსძულდი აქამდის მე მხიარული“ (111, 4)

თინათინმა გამოიცნო მისი მამის როსტევან მეფის შეცდომა და ასე მოახსენა მას:

„ჰე, მეფეო! რად ემდურვი ანუ ღმერთსა, ანუ ბედსა?

რად დასწამებ სიმწარესა ყოველთათვის ტკბილად მხედსა?

ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა?!“ (113, 2, 3, 4)

თინათინი მამას ურჩევს გაგზავნოს მონები უცხო მოყმის საძებრად. მაგრამ ერთწლიანმა ძებნამ შედეგი არ გამოიღო. როსტევან მეფემ ეშმაკის საქმედ ჩათვალა ნადირობის შემდგომი მოვლენები და დამშვიდდა. არ დამშვიდებულა თინათინი.

მან, როგორც ჩანს, გაიაზრა: როცა უძლეველი მამაკაცი ტირის, იგი უსამართლოდ დაჩაგრული უნდა იყოს. მან გადანყვიტა დახმარებოდა უცხო მოყმეს: მან მოიხმო ავთანდილი და დაავალა სამი წლის განმავლობაში ეძებნა უცხო მოყმე. მაგრამ არც ამით შემოიფარგლება თინათინის კაცთმოყვარეობა. მიუხედავად იმისა, რომ ავთანდილი არ ამჟღავნებდა თინათინის სიყვარულს, თინათინს მაინც სცოდნია ამის შესახებ: „მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია“; (129, 2). თინათინისა და ავთანდილის საუბრიდან ირკვევა, თინათინსაც რომ უყვარდა ავთანდილი:

*„შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე,
რომე დამხსნა შეჭირვება, ეშმა ბილნი ასაჰყარე.*

*გულსა გარე საიმედო ია მორგე, ვარდი ყარე
მერმე მოდი, ლომო მზესა შეგეყრები შემეყარე“. (131)*

აქედან გავაკეთოთ ლოგიკური დასკვნა: თინათინის აზრით მსოფლიო ბედნიერი ვერ იქნება, თუნდაც ერთი ადამიანი უსამართლოდ იქნება გაუბედურებული. ამას ამტკიცებს თინათინის ავთანდილისთვის ნათქვამი სიტყვები:

*„გახსოვს, ოდეს შენ და როსტევანს მინდორს მხეცი დაგეხოცა,
ყმა გენახა უცხო ვინმე, რომე ცრემლი მოეხოცა?
მას უკანით გონებამან მისმან ასრე დამამხოცა,
შენ გენუკვი მონახვასა კიდით კიდე მოჰლახოცა“. (128)*

სიკეთე რომ ფარდობითი ზნეობრივი ნორმაა, ამაზე ჩვენ ზემოთ გვქონდა საუბარი. აქედან გამომდინარე ცნება „კეთილი“, რომელიც ადამიანთა დადებითი ზნეობის გამომხატველია, ფარდობითი ცნებაა. რადგან გამორიცხული არაა კეთილმა ადამიანმა უნებურად დაუშვას მძიმე შეცდომა ამის უტყუარი მაგალითია როსტევან მეფის მიერ უცხო მოყმის შეპყრობის მცდელობა, რამაც მძიმე შედეგი მოუტანა მას.

ახლა განვიხილოთ ყველაზე მძიმე შეცდომა, რაც ტარიელსა და ნესტან-დარეჯანს მოუვიდათ შექმნილი რთული გარემოების გამო. ამ მძიმე შეცდომის მიზეზია ათასწლეულების განმავლობაში მსოფლიოში დამკვიდრებული ტრადიცია: მშობლები აგვარებდნენ შვილების ქორწინების საქმეს და ანგარიშს არ უწევდნენ შვილების გრძნობებს, რაც მიუღებელი იყო რუსთველის მიერ. ეს ტრადიცია ახალგაზრდებს ართმევდა სიყვარულის უფლებას. ტარიელისა და ნესტანის მძიმე შეცდომას ხელი შეუწყო აგრეთვე

ფარსადან მეფის ბოროტმა განზრახვამ: წაერთმია ტარიელისთვის ინდოეთის ტახტის მემკვიდრეობა. ტარიელი ადრე დილით სამეფო კარზე იხმეს. ტარიელი მივიდა, მეფესა და დედოფალთან იჯდა სამი დიდებული. ტარიელს მეფემ ასე განუცხადა:

„ან ქალისა ჩვენისათვის ქმარი გვინდა, სად მოვნახოთ, რომე მიეცეთ ტახტი ჩვენი, სახელ ჩვენად გამოვსახოთ. სამეფოსა ვაპატრონოთ, სახელმწიფო შევინახოთ.

არ ამოვნყდეთ, მტერთა ჩვენთა ხრმალი ჩვენთვის არ ვამახოთ“. (509)

ტარიელს რომ ნესტანი უყვარდა, ამას იგი ამ თათბირზე ვერ გააცხადებდა. მას უნდა გაეცხადებინა, რომ თვითონ იყო ინდოეთის ტახტის ერთადერთი მემკვიდრე და სხვა მეფე ინდოეთის ტახტზე ვერ დაჯდებოდა. მან არა თუ ეს არ თქვა, არამედ განაცხადა:

„ვისცა სთხოვთ შვილსა სასიძოდ, მას დიდად გაეხარების სხვამცა რა გკადრეთ! თვით იცით, მაგას რა მოეგვარების“. (510, 3, 4)

ამ სიტყვებით ტარიელმა გააღრმავა მისი შეცდომა.

ფარსადან მეფემ სასიძოდ და ინდოეთის მეფედ ხვარაზმის სახელმწიფოს მეფის შვილის მოყვანა გადაწყვიტა, რასაც დედოფალმა დასტური მისცა:

„დედოფალმან თქვა: „ხვარაზმშა მეფეა მორჩმით მჯდომელი, მათსამცა შვილსა სასიძოდ ჩვენთვის სხვა სჯობდა რომელი?“ (513, 1, 2)

ტარიელი ამას დაემოწმა. განრისხებულმა ნესტანმა ტარიელი იხმო და იგი დაადანაშაულა ფიცის გატეხვაში. ტარიელმა დაუმტკიცა, რომ ფიცი არ გაუტეხია. დაიწყეს საქმის გარჩევა. ნესტანი ამბობს:

„თუ სასიძო არ მოუშვა, ვა თუ მეფე გაგიმწარდეს, შენდა იგი წაიკიდნეთ, ინდოეთი გარდაქარდეს!“ (539, 3, 4)

ტარიელმა ნესტანს გააცნო თავისი გეგმა: ლაშქრით შემოსულ სასიძოს შეებრძოლებოდა თავისი ლაშქრით:

„რა შემოვიდნენ ინდოეთს, შევიგნა მათი გვარობა, ვუჩვენო ჩემი ძალ-გული და ჩემი მეომარობა: ასრე დავხოცნე, შეეძლოს აღარა, არ, სახმარობა!“ (541, 2, 3, 4)

ნესტანმა უარყო ტარიელის ეს ჩანაფიქრი:

„მიბრძანა, თუ: „ხამს დიაცი დიაცურად, საქმე-დედლად; დიდსა სისხლსა ვერ შეგიქმნევ, ვერ ვიქნები შუა კედლად რა მოვიდეს სიძე, მოკალ, მისთა სპათა აუნყეუდლად“.

ქმნა მართლისა სამართლისა ხესა შეიქმს ხმელსა ნედლად“. (542)

ეს იყო ყველაზე ცუდი გადაწყვეტილება, რომელმაც დიდ გასაჭირში ჩააგდო არა მარტო ტარიელი და ნესტანი, არამედ ინდოეთის სამეფოც. ორჯერ მოწვეული სასიძო მოვიდა დიდი ლაშქრის თანხლებით. მას მოსასვენებლად კარავი დაუდგეს, ამ კარავშივე იქნა იგი მოკლული ტარიელის მიერ:

„ხმა დამივარდა, შეიქმნა ზახილი მოსანევარი;

წამოვე, ნენა დამინყეს, დავხოცე ჩემი მღევარი.

ქალაქი მქონდა მაგარი, მტერთაგან მოურევარი,

მუნ შიგან შევე მშვიდობით, ამოდ იგივე მე ვარი!“ (559)

ტარიელის შეცდომა ზემოთ თქმულით არ ამოინურება; მან ამის შემდეგაც დაუშვა მძიმე შეცდომა: ვერ გაითვალისწინა ნესტანის დაცვა. თავისი ქალაქის დასაცავად მან მოიხმო ლაშქარი:

„კაცი გავეგ ზაენენ, ვაცნობე ყოვლგან ლაშქარსა ყველასა:

„აქა მომმართეთ, ვინცალა ჩემსა იქმოდეთ შეელასა“.

ტარიელს ნესტანის დასაცავად უნდა გაეგზავნა სპათა გარკვეული რიცხვი, რაც დავარს არ მისცემდა საშუალებას შური ეძია ნესტანზე. ტარიელი დავარის გადარჩენასაც შეძლებდა სიკვდილით დასჯისაგან. გარდა ამისა დავარს შესაძლებლობა ჰქონდა დაეტოვებინა ნესტანი და საკუთარ ქაჯ მონებთან ერთად დაბრუნებულიყო ქაჯეთში. მაგრამ მან ეს არ გააკეთა და თავის გადარჩენას ნესტანზე შურისძიება და თვითმკვლელობა ამჯობინა. ამ საკითხს ჩვენ მივუბრუნდებით, როცა მსჯელობა გვექნება ძველ და ახალ თაობათა შორის აზრთა სხვადასხვაობაზე.

„ვეფხისტყაოსნის“ მკითხველებმა კარგად იციან, რომ დავარის ბოროტი მოქმედება განაპირობა ფარსადან მეფის მცდელობამ სიკვდილით დაესაჯა მისი და დავარი. ნესტანსაც შეეძლო პასუხი გაეცა დავარისათვის: ტარიელმა იმიტომ მოკლა ხვარაზმშა, რომ ფარსადან მეფე ცდილობდა წაერთმია ტარიელისათვის ინდოეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრეობის უფლება. ერთი სიტყვით, ნესტანისა და ტარიელის გადაწყვეტილება არ აღმოჩნდა ღვთაებრივი მართალი სამართალი. „ვეფხისტყაოსნის“ მკითხველს უსათუოდ გაუჩნდება ასეთი კითხვა: როგორ უნდა მოქცეულიყო ტარიელი? ზემოთ ჩვენ ვთქვით, რომ ტარიელმა ვერ უთხრა მეფეს, ინდოეთის ტახტის ერთადერთი მემკვიდრე რომ იყო. სასიძოს მოწვევის შემდეგ იგი ლაშქრით უნდა დახვედროდა ინდოეთში შემოსულ ხვარაზმშას და წინადადება მიეცა დაბრუნებუ-

ლიყო უკან თავისი ლაშქრით, რადგან ინდოეთის სამეფო ტახტის კანონიერი მემკვიდრე იყო ტარიელი და სხვა მეფე ინდოეთის ტახტზე ვერ დაჯდებოდა. თუ ხვარაზმმა ტარიელის წინადადებას არ მიიღებდა, ტარიელს სრული უფლება ექნებოდა გამოეყენებინა ძალა. ამრიგად, ნესტანმა და ტარიელმა ვერ მონახეს შექმნილი მდგომარეობიდან სწორი გამოსავალი და დაუშვეს მძიმე შეცდომა. სასიძოს მოკვლის შემდეგაც იყო შესაძლებლობა ნესტანი დაცული ყოფილიყო დავარის ბოროტი განზრახვისაგან" როცა დავარი ნესტანს უშვერი სიტყვებით აგინებდა და შემდეგ ცემა დაუწყო, ასმათს მაშინვე უნდა გაეგზავნა ტარიელთან თავისი მონა და ეცნობებინა შექმნილი მდგომარეობა, რაც დავარს არ მისცემდა შესაძლებლობას სისრულეში მოეყვანა მისი ბოროტი განზრახვა. ამრიგად, შეცდომების მთელმა სერიამ განაპირობა ნესტანისა და ტარიელის ხანგრძლივი უბედურება, მაგრამ მთავარი დამნაშავე ამ საქმეში ფარსადან მეფეა. მას იმაში ვერ დავადანაშაულებთ, რომ ჩაერია ნესტანის გათხოვების საქმეში, რადგან ეს იყო მრავალათასწლოვანი ტრადიცია: მშობლები აგვარებდნენ შვილების ქორწინებას და ანგარიშს არ უწევდნენ შვილების პირად გრძნობებს. ფარსადან მეფის დანაშაულია მისი მცდელობა წაერთმია ტარიელისთვის ინდოეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრეობა და სხვა ქვეყნის მეფის შვილი დაესვა ინდოეთის ტახტზე:

„გაგ ზავნეს კაცი ხვარაზმშას წინა შვილისა მთხოველი;

შესთვალეს: „გაზდა უმკვიდროდ სამეფო ჩვენი ყოველი;

არს ერთი ქალი საძეო, არ კიდე – გასათხოველი,

თუ მოგეცემ შვილსა სამისოდ, სხვასა ნულარას მოელი“ (514)

ფარსადან მეფემ „დაივიწყა“ უცილობელი ფაქტი – სარიდან მეფის შვილი – ტარიელი (იმ დროს მცირეწლოვანი ბავშვი) ტახტის მემკვიდრედ რომ აიყვანა:

„მეფემან და დედოფალმან მიმიყვანეს შვილად მათად,

საპატრონოდ მზრდიდეს სრულთა ლაშქართა და ქვეყანათად,

ბრძენთა მიმცეს სასწავლელად ხელმწიფეთა ქცევა-ქმნათად“;

(319, 1, 2, 3)

ფარსადან მეფის განზრახვა – ტარიელისთვის სამეფო ტახტის მემკვიდრეობის უფლების წართმევა შეცდომა კი არა, ბოროტი განზრახვა იყო. ისმის კითხვა: რა მოტივი ამოძრავებდა ამისთვის ფარსადან მეფეს? „ვეფხისტყაოსანში“ ამის შესახებ მითითება არ

არის. ვარაუდი ასეთია: მუსლიმანურ ქვეყნებში მრავალცოლიანობა განაპირობებდა მრავალშვილიანობას. ვაჟ შვილებს ეძლეოდათ საუფლისნულოები, რომელიც თავისი ფართობით პატარა სახელმწიფოს უტოლდებოდა. თუ ხვარაზმმა ინდოეთის მეფე გახდებოდა, ხვარაზმმას საუფლისნულო ინდოეთს შეუერთდებოდა.

როცა როსტევენი მეფესა და ფარსადან მეფეს ერთმანეთს ვადარებთ, შეუძლებელია არ მოგვაგონდეს ნიკოლოზ ბარათაშვილის სიბრძნით სავსე ლექსი – ფიქრნი მტკვრის პირას.

*„მაინც რა არის ჩვენი ყოფა ნუთისოფელი,
თუ არა ოდენ სანყაული აღუვსებელი?
ვინ არის იგი, ვის თვის გული ერთხელ აღევსოს,
და რაც მიეღოს ერთხელ ნატვრით ისი იკმაროს?
თვითონ მეფენი უძლეველნი, რომელთ უმაღლეს
ამაო სოფლად არღა არის სხვა რამ დიდება,
შფოთვენ და დრტვიან და იტყვიან: როდის იქნება,
ის სამეფოცა ჩვენი იყოს“ და აღიძვრიან
იმავე მინისთვის, რაც დღეს თუ ხვალ თვითვე არიან!“..*

ასეთ მეფეებს ბარათაშვილი უპირისპირებს კეთილ მეფეებს:

*„თუნდ კეთილ მეფე როდის არის მოსვენებული?
მისი სიცოცხლე: ზრუნვა, შრომა და ცდა ქებული,
მისი ფიქრია, თუ ვით უკეთ მან ეპატრონოს
თავის მამულსა თვისთა შვილთა, რომ შემდგომსა დროს
არ მისცეს წყევით თვის სახელი შთამომავლობას!..*

ფარსადან მეფეს ტარიელის მამისგან – სარიდანისაგან პატივისცემა არ აკლდა: მე-7 დამოუკიდებელი სამეფოს მეფემ სარიდანმა თავისი სამეფო ნებაყოფლობით შეუერთა ინდოეთის სამეფოს და სიკედილამდე ემსახურებოდა მას ამირბარ ამირსპასალარად. ტარიელმა ფარსადან მეფეს დაუბრუნა ხარკის გადამხდელი ქვეყანა – ხატაეთი და იქედან დიდძალი განძი ჩამოუტანა.

აქედან გამომდინარე, რუსთველი არ თვლის ფარსადანს კეთილ მეფედ. ფარსადან მეფემ მწვავედ განიცადა სასიძოს მკვლელობა და ნებით თუ უნებლიედ ისიც განაცხადა, ნესტანსა და ტარიელს ერთმანეთი რომ უყვარდათ; ასმათი ასე ეუბნება ტარიელს:

*„შიამბო: „ოდეს სასიძო მოჰკალ და ხმა დაგივარდა,
მეფესა ესმა, აიჭრა, მართ მისგან გასატყივარდა,*

შენ დაგიზახნა: „მიხმეთო“, ხმა-შალად გახმამყივარდა“, (572, 1, 2, 3)

„ჰკადრეს: „აქა აღარ არის, კარნი სადმე გაუვლიან“.

მეფე ბრძანებს: „ვიცი, ვიცი, მეტად კარგად შემიგნიან:

მას უყვარდა ქალი ჩემი, სისხლნი ველთა მოუღვრიან,
რა ნახიან ერთმანერთი, არ-შეხედვა ვერ დათმიან“. (573)

ამ სიტყვების შემდეგ ფარსადან მეფე თავის დას დავარს სიკვდილით დასჯით დაემუქრა, რადგან დაასკვნა, თითქოს დავარს ნესტანი ეშმაკის ბადით დაება. სინამდვილეში დავარს არავითარი მონანილეობა არ მიუღია ხვარაზმშას მკვლელობაში. გაბოროტებულმა დავარმა ნესტანი საკუთარ ქაჯ მონებს გაატანა დასაკარგავად და თავიც მოიკლა.

მკვლელობის მეორე დღესვე ადრე დილით ფარსადან მეფემ სამი დიდებული მიუგზავნა ტარიელს და ასე შეუთვალა“

„ებრძანა, თუ: „ღმერთმან იცის, გამეზარდე ვითა შვილად,

ჩემი ასრე რად შესცვალე სიხარული სიმძიმელად?“ (561, 3, 4)

შვილის გათხოვება სიხარული რომაა, ეს გასაგებია. მაგრამ ფარსადან მეფის სიტყვები იმასაც ადასტურებს. თურმე იგი ინდოეთის სამეფო ტახტის კანონიერი მემკვიდრისათვის ტახტის მემკვიდრეობის უფლების წართმევას სიხარულად და ლხინად თვლიდა.

ფარსადან მეფე უსაფუძვლოდ თავს რომ იმართლებს, მისი სიტყვებიდანაც ჩანს:

„თუ ჩემი ქალი გინდოდა, რად არა შემაგებინე?

ფარსადან მეფის ეს სიტყვები ძალიან ჰგავს ბოროტ ტყუილს, რადგან მან ხვარაზმშას მკვლელობის გაგების შემდეგ ტარიელზე ასე განაცხადა:

„... ვიცი, ვიცი, მეტად კარგად შემიგნიან:

მას უყვარდა ქალი ჩემი სისხლი ველთა მოუღვრიან,

რა ნახიან ერთმანერთი, არ-შეხედვა ვერ დათმიან“. (573, 2, 3, 4)

ტარიელის პასუხი ფარსადან მეფისადმი ასეთი იყო:

„მაგრა, თვით იცით, ხელმწიფე ხამს მქნელი სამართალისა“. (563, 3)

„ერთილა მე ვარ მემკვიდრე, – ყველაი თქვენ მოგხდომია:

ამონყდა მათი ყველაი, მამული თქვენ დაგრჩომია;

სამართლით ტახტი უჩემოდ არავის მისახდომია!“ (564, 2, 3, 4)

„სხვა მეფე დაჯდეს ინდოეთს, მერტყას მე ჩემი ხრმალია?“ (565, 4)

„ინდოეთი ჩემი არის, არვის მივცე ჩემგან კიდე

ვინცა ჩემსა დამეცილოს, მისით მასცა ამოვფხვრიდე". (566, 2, 3)
ისმის კითხვა – რა დასკვნის გაკეთება შეიძლება ტარიელის პასუხზე?

1) „ვეფხისტყაოსნის“ ყველა მკითხველი დამერწმუნება: ეს პასუხი ტარიელს მაშინ უნდა გაეცა, როცა ინდოეთის სამეფო კარზე ფარსადან მეფემ და დედოფალმა ტარიელის მონანილეობით თათბირი გამართეს და ფარსადან მეფისა და დედოფლის წინადადებით გადაწყდა: ნესტანის საქმროდ ხვარაზმშას მოყვანა და მისი ინდოეთში გამეფება;

2) ტარიელი მოულოდნელობამ დააბნია, სხვა ვერაფერი მოახერხა და თანხმობა მისცა, რათა შემდეგ მოეფიქრებინა, თუ როგორ დაეღწია თავი ფარსადან მეფის უსამართლობისაგან.

3) ამან განაპირობა ნესტანისა და ტარიელის მძიმე შეცდომა – მოეკლათ სასიძო.

4) დავარმა მოასწრო თავისი ბოროტი განზრახვის შესრულება. თუმცა მას შეეძლო არ ჩაედინა ეს ბოროტება თავის ქაჯ მონებთან ერთად გაპარულიყო ქაჯეთში და გადაერჩინა თავი სიკვდილით დასჯისაგან.

5) აქვე ისმის კითხვა: რატომ არ გაიპარა დავარი ქაჯეთში? პასუხი ასეთია: მას პიროვნების უფლება – სიყვარულის საფუძველზე ქორწინება გარყვნილებად ჟა როსკიპობად მიაჩნდა და სამართლიან სიცოცხლეს ამჯობინა შური ეძია ნესტანზე და თავი მოეკლა.

ამის შემდეგ ტარიელს შეექმნა ნესტანის მოძებნის პრობლემა. მან თავისი ტოლი ას სამოცი მოყმე წაიყვანა და ზომალდით ერთი ნელი ზღვაში ეძებდა. ამ ძებნამ შედეგი არ გამოიღო, რადგან იგი მხოლოდ ზღვაში მცურავ ნავეებს აკონტროლებდა. თანამყოლთა დიდი რაოდენობა ავადმყოფობით დაეღუპა. ტარიელმა ძებნაში დიდი შეცდომა დაუშვა – მას ჯერ უნდა დაედგინა თუ საით შეიძლებოდა წასულიყვნენ ქაჯი მონები. ქაჯეთის სამეფო კუნძულზე მდებარეობდა ესაზღვრებოდა ზღათა სამეფოს. ტარიელმა ვერ მოისაზრა, ქაჯები ნესტანს ქაჯეთში რომ წაიყვანდნენ და ამით მან დაკარგა დრო დაწეოდა ქაჯებს.

ქაჯების ნავი, რომელშიც იჯდა დატყვევებული ნესტანი, ხანგრძლივი მოგზაურობის შემდეგ მიაღწა ზღვათა სამეფოს სატახტო ქალაქს გულანშაროს. როგორც ჩანს, აქედან ქაჯეთის

სამეფოსკენ უნდა წასულიყვნენ. მკითხველებმა იციან, ფატმანმა რომ თავისი ოთხი ყმა გაგზავნა ნესტანის გამოსასყიდად. ქაჯებმა უარი უთხრეს. ფატმანის ბრძანებით ყმებმა ქაჯები დახოცეს. ნესტანი გათავისუფლდა ქაჯთა ტყვეობისაგან, მაგრამ არაფერი უზრუნია იმისთვის, რათა ინდოეთში დაბრუნებულიყო. ეს იყო ნესტანის დიდი შეცდომა. საკმარისი იყო მას ფატმანისთვის ეთქვა, რომ იგი ინდოეთის მეფის შვილი იყო, ზღაპრული სიმდიდრის პატრონი ფატმანი მას დააბრუნებდა ინდოეთში. მისმა ასეთმა ქცევამ გაართულა მისი მდგომარეობა. ნესტანმა კიდევ უფრო გაირთულა მდგომარეობა, როცა იგი ზღვათა მეფის სამეფო კარზე მიიყვანეს ზღვათა მეფის შვილის საცოლედ. მან პასუხი არ გასცა ზღვათა მეფის შეკითხვებს, არ გაუმხილა ვინაობა. მას რომ თავისი ვინაობა გაემხილა, იგი დააბრუნებდა ნესტანს ინდოეთში.

რუსთველის მოკლედ გამოთქმული ბრძნული აზრი: „მტერი მტერსა ვერას ავნებს, რომელ კაცი თავსა ივნებს“. ეხება არა მხოლოდ არაბეთის სამეფო კარის სახლთუხუცესს, არამედ „ვეფხისტყაოსნის“ სხვა პერსონაჟებსაც, მათ შორის ტარიელს, ფარსადან მეფეს, ფრიდონის ბიძას და ბიძის შვილს, ნესტანს, ფატმანს, ასმათს და როსტევან მეფესაც კი. ტარიელის შეცდომები მრავალია – მას შეეძლო დაეცვა სამეფო მემკვიდრეობის უფლება სამეფო კარზე გამართულ თათბირზე, სადაც გადანყდა ნესტანის საქმროდ ხვარაზმშას მოყვანა და მისი ინდოეთში გამეფება. ხვარაზმშას მოკელა ნესტანისა და ტარიელის მძიმე შეცდომა იყო, მათ ვერ შეძლეს მშვიდობიანი გზის გამოძებნა, ტარიელის ხომალდს ზღვათა მეფის სამეფოსკენ უნდა აეღო გეზი, რადგან ქაჯეთის სამეფო და ზღვა მეფის სამეფო ერთსა და იმავე კუნძულზე მდებარეობდა და ერთმანეთის მოსაზღვრე სამეფოები იყვნენ. როსტევან მეფის შეცდომა იყო მტირალი ტარიელის შეპყრობის ცდა; ფატმანის შეცდომა იყო მის მიერ სამეფო კარიდან გამოპარული ნესტანის ცხენით გასტუმრება რომ გაანდო ჭაშნაგირს. რუსთველის აზრით, ადამიანთა შეცდომების მიზეზია ბრძენთა მიერ შექმნილი სიბრძნის გამოყენებლობა:

„კაცსა ღმერთი არ გასწირავს, თუცა კაცი შეიგებდა“ (1362,4)

თავი მეხვიღე

უფროს და უმცროს თაობებს შორის აზრთა სხვადასხვაობის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“

უფროს და უმცროს თაობათა შეხედულებები უმეტეს შემთხვევაში ერთმანეთს არ ემთხვევა „ვეფხისტყაოსანში“.

დავინწყოთ როსტევეან მეფისა და თინათინის შეხედულებათა სხვადასხვაობით, რაზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი. როსტევეანმა ნადირობის შემდეგ ველზე დატრიალებული ტრაგედია ღმერთის მიერ მოწყობილ შემთხვევად ჩათვალა:

„უცილოდ ღმერთსა მოვსძულდი აქამდის მე მხიარული“ (111,4)

„მე რა მნახა, ცხენსა შეჯდა, თვალთა ცრემლნი მოიხოცნა.“

შესაპყრობლად შეეუზახენ, სპანი სრულად დამიხოცნა“ (110, 1, 2)

თინათინმა გამოიცნო როსტევეან მეფის შეცდომა და მას ურჩია გაეგზავნა მონები უცხო მოყმის საძებრად. ერთწლიანმა ძეგნამ შედეგი ვერ გამოიღო. მეფე დამშვიდდა, ეს უბედურება ეშმაკრის შურისძიებად ჩათვალა.

„ვნახე რამე ეშმაკისა სიცრუე და სიბილნეო“ (118,2).

თინათინი არ დამშვიდებულა, იგი სევდამ მოიცვა. ახლა, მკითხველო, წარმოიდგინეთ თინათინის ჰუმანურობა: იგი მის საქმე-როს – ავთანდილს გზავნის უცხო მოყმის საძებრად, არა შურის საძიებლად, არამედ მის დასახმარებლად. როგორც ჩანს, თინათინმა კარგად შეიცნო ნადირობის შემდეგ შექმნილი მდგომარეობა: მშვენიერი მოყმე, მდიდარი, დიდი ფიზიკური ძალის მქონე, ვეფხვის დაუშუშავებელი ტყავი აცვია. ამ ტყავისვე ქუდი ახურავს, აბჯარი, უნაგირი და ცხენის ლაგამი მარგალიტებითაა მოჭედული – მარტო ტირის უკაცრიელ ადგილას. ამ მდგომარეობის ანალიზით თინათინმა შეიცნო – ეს მოყმე დიდ გასაჭირში უნდა ყოფილიყო ჩავარდნილი და საჭირო იყო არა შურისძიება, არამედ დახმარება. სწორედ აქედან დაიწყო რუსთველმა მსოფლიო თანაცხოვრების საუკეთესო მოდელის შექმნა. თინათინი ასე ეუბნება მასთან მიწვეულ ავთანდილს:

„გახსოვს, ოდეს შენ და როსტანს მინდორს მხეცი დაგეხოცა,

ყმა გენახა უცხო ვინმე, რომე ცრემლი მოეხოცა?

მას უკანით გონებამან მისმან ასრე დამამხოცა,

შენ გენუკეი მონახვასა, კიდით კიდე მოჰლახო ცა". (128)

ამ სტროფიდან კარგად ჩანს – თინათინი დაადარდიანა მისთვის უცნობი მოყმის გასაჭირმა. იგი უკვე მზად არის დათმოს საკუთარი ბედნიერება და თავისი საქმრო – ავთანდილი სამი წლით გაგზავნოს შორეულ ქვეყნებში უცხო მოყმის მოსაძებნად და მისთვის დახმარების აღმოსაჩენად. ავთანდილმა სიამოვნებით მიიღო თინათინის დავალება. მან კარგად იცოდა როსტევეან მეფეს ამ საკითხზე განსხვავებული შეხედულება რომ ჰქონდა და იძულებული გახდა ტყუილი მოეგონებინა, რაზეც ზემოთ გვქონდა მსჯელობა. სამი წლის შემდეგ დაბრუნებულმა ავთანდილმა როსტევეან მეფესა და სამეფო კარის დიდებულებს უამბო უცხო მოყმის ანუ ტარიელის უბედურების შესახებ, მაგრამ ტარიელის დასახმარებლად წასვლას რომ აპირებდა ეს ფაქტი დამალა. ეს სურვილი ავთანდილმა მხოლოდ თინათინს გაანდო, როცა თინათინმა იგი მასთან მიიხმო:

**„დრო დამიც ჩემგან მისვლისა, მითქვამს დადება თავისა,
მზე შემიფიცავს თავისა, ჩემგან მზედ სახედავისა". (703, 3, 4)**

703-ე სტროფის მესამე და მე-4 ტაეპიდან ცხადი ხდება: ტარელის ძებნა ცნობისმოყვარეობის დაქმნაყოფილება კი არ ყოფილა, არამედ უსამართლოდ დაჩაგრული ადამიანის უანგარო დახმარება, რასაც რუსთველის აზრით, ყველა ადამიანი შეძლები-სდაგვარად უნდა აკეთებდეს. „ვეფხისტყაოსნის" 704-ე სტროფში ეს საკითხი ვრცლადაა მოცემული:

**„ხამს მოჰვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად;
კელა მიჯნურსა მიჯნურისა ჭირი უჩნდეს ჭირად დიდად,
აჰა მაქვსცა უმისოსა ლხინი არმად, თავი ფლიდად!" (703)**

მაგრამ როსტევეან მეფე არ იზიარებს ამ შეხედულებას, მიუხედავად მისი ღვთისსახისმიერობისა. თინათინისა და ავთანდილის აზრი ტარიელის დახმარების შესახებ ერთმანეთს ემთხვევა:

თინათინი ასე ეუბნება ავთანდილს:

**„შენ არ-გატეხა კარგი გჭირს ზენაარისა, ფიცისა,
ხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა".**

თინათინმა და ავთანდილმა გადანწყვიტეს, რომ ავთანდილი წავიდოდა ტარიელის დასახმარებლად, მაგრამ ამას სჭირდებოდა როსტევეან მეფის თანხმობა, რაც შეუძლებელი იყო, არც

სიცრუე გაჭრიდა, რადგან ეს ნაცადი და უკვე ცნობილი ხერხი იყო. ავთანდილმა გადანყვიტა ვაზირი სახლთუხუცესი მიეგზავნა მეფისათვის და ეთხოვა ტარიელის დასახმარებლად ნასვლის ნებართვა ვაზირმა თავაზიანად მიიღო ავთანდილი, მაგრამ ვაზირი, როგორც უფროსი თაობის წარმომადგენელი, როსტევან მეფის შეხედულებას იზიარებდა. განვიხილოთ, თუ რა ძირითად საკითხებზე იყო აზრთა სხვადასხვაობა:

1) ვაზირს ეშინოდა, რადგან როსტევან მეფე ამისთვის აიკლებდა;

2) როსტევან მეფეს ეძნელებოდა მისი გაზრდილის მოშორება და მისი სახიფათო გზაზე გაშვება;

3) ავთანდილი სპათა სპასპეტი იყო და არაბთა ჯარი მთავარი ხელმძღვანელის გარეშე რჩებოდა;

4) თუ არაბეთს მტერი დაესხმებოდა, ქვეყანას ავთანდილის ხელმძღვანელობის გარეშე შეიძლებოდა ზიანი მოსვლოდა;

ხანგრძლივი საუბრის შემდეგ ვაზირი დათანხმდა შეესრულებინა ავთანდილის თხოვნა. ასე იყო მოტივირებული: 1) ტარიელმა მას დიდი სამსახური გაუწია, როცა უამბო თავისი თავგადასავალი, რადგან ამის თხრობა მისთვის ძალიან ძნელი იყო:

„მაგრა ჩემსა რას გიამბობს, გამოქჭრილვარ ასრუ თუ რად!

მე თუ ვიტყვი დამწევას ცეცხლი ცხელი, შემოქმს ალად, მურად“.
(300, 4, 5)

„ყმასა უთხრა: „ვინცა კაცმან ძმა იძმოს, თუ დაცა იდოს,

ხამს, თუ მისთვის სიკედილსა და ჭირსა თავი არ დაჰრიდოს“;(306, 1, 2)

2) ავთანდილს ფიცი ჰქონდა მიცემული ტარიელისთვის, მოვიდოდა და დაეხმარებოდა ნესტანის მოძებნაში:

„რომე აქათ არ ნახვიდე, შენ თუ ამას შემეპირო,

მეცა ფიცით შეგიჯერო, არასათვის არ გაგნირო,

კვლა მოვიდე შენად ნახვად, შენთვის მოვეკდე, შენთვის ვირო,

ღმერთსა უნდა, ვისთვის ჰკედლები, მისთვის ეგრე არ გატირო“. (665)

„ამას ზედა შეიფიცნეს მოყვარენი გულ-სადაგნი“;(668, 1)

ავთანდილს მიცემული სიტყვისა და ფიცის გატეხა დიდ უსამართლობად მიაჩნდა. მან მეგობრობაში შეიტანა ახალი არსებითი ნიშანი – ერთგულება; ავთანდილს მიაჩნდა, რომ სიტყვისა და ფიცის გატეხა ერთგულების გატეხაც იქნებოდა, რაც არაკაცობას ნიშნავდა. როსტევან მეფე და მისი მთავრობა მხოლოდ საკუთარი

ქვეყნის ინტერესებზე ფიქრობდნენ. ავთანდილი და თინათინი, ტარიელი, ნესტანი და ფრიდონი მეგობარი ქვეყნების შექმნაზე ფიქრობდნენ.

აზრთა სხვადასხვაობა უფროს და უმცროს თაობას შორის კარგად ჩანს ავთანდილისა და ვაზირის საუბრიდან. ვაზირმა ასე ჩამოაყალიბა როსტევეან მეფისა და სამეფო კარის ვაზირთა შეხედულება:

1) ავთანდილის თხოვნის გაცხადებისთვის შეიძლება როსტევეან მეფეს მოეკლა ვაზირი: „თავმან მისმან, მუნვე მომკლავს, ვეჭვ ნამიკა არ ნამაროს!“ (743, 1)

2) არაბეთის ლაქშარი რჩებოდა სპასპეტის გარეშე;

3) ავთანდილის ნასვლით გააქტიურდებოდნენ არაბეთის მტრები:

„შენ ნახვიდე, მტერნი ჩვენნი დაგვთამამდნენ, გაგვისწორდნენ.

ეგე აგრე არ იქნებით, ვითა ჩიტნი არ გაქორდენ“. (745, 3, 4)

ასეთ პასუხზე ავთანდილმა მიუგო, რომ მის მოკამათეს ბევრი რამ არ გაეგება:

„ყმა ატირდა, ცრემლით უთხრა: „ხამს, თუ დანა გულსა ვიცი:

ჰე ვაზირო, შეგეტყვების, სიყვარული არ თურ იცი,

ანუ სხეცა არ გინახავს მოყვრობა და არცა ფიცი.

თუ გინახავს, უმისოსა ჩემი ლხინი ვით ამტკიცე?“ (746)

ავთანდილი მტკიცედ იცავს თავის გადაწყვეტილებას, იგი ეკამათება და ებრძვის არა მხოლოდ ვაზირის, არამედ როსტევეანისა და მთელი სამეფო კარის შეხედულებებს. ამით რუსთველი გვიმტკიცებს: ადამიანებს დამკვიდრებული შეხედულებების დაძლევა ეძნელებათ, ამის გამო ახალი და პროგრესული შეხედულებები და იდეები ძნელად ეუფლებიან ადამიანებს. როცა ვაზირმა ავთანდილის განზრახვა მეფეს მოახსენა, როსტევეან მეფე ძალიან გაბრაზდა და ძალიან მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო სახლთუხუცესი ვაზირი:

„რა მეფემან მოისმინა, გაგულისხდა, გავაცნობდა,

ფერი ჰკრთა და გასამიშრდა, შემხედველთა შეაშთობდა;

შეუზახნა: „რა სოქეი, შმაგო, მაგას სხეამცა ვინ მითხრობდა!

ავსა კაცსა ურჩეენია, ავსამცა რას ადრე სცნობდა!“ (756)

„კელა უბრძანა: „თუმცა მისგან ან არ იყავ მოგზავნილი,

თავმან ჩემმან, თავსა მოგკვეთ, არად უნდა ამას ცილი! (759, 1, 2)

გაბრაზებულმა როსტევან მეფემ სკამიც კი ესროლა ვაზირს:
„დადრკა, სკამნი შემოსტყორცნა, ჰკრა კედელსა, შეაღუნნა,
დააცდუნნა, მაგრა მისთვის ააღმასნა, არ აძენნა“. (760, 1, 2)

მკითხველი ადვილად გაიგებს, თუ რა დიდი სხვაობაა როსტევან მეფესა და მის გაზრდილი ავთანდილის შეხედულებებს შორის. ავთანდილს ვაზირმა აცნობა თუ რა დღეში ჩააგდო იგი როსტევან მეფემ:

„ვით გამხადა, რა მიბრძანა, არ ეგების ჩემგან თხრობა;
რა სიავე, რა სირეგენე, რა შლეგობა, რა შმაგობა!
მე თვით კაცად აღარ ვარგ ვარ, აღარა მიც თავსა ცნობა,
ესე მიკვირს, რად არ მომკლა, მისცა თურე ღმერთმან თმობა“ (765)
როსტევან მეფის შეხედულებაზე ავთანდილის პასუხი ასეთი იყო:

„უმისოდ მყოფი ვერ გავძლებ ჯდომასა, ვერცა ნოლასა,
მართ ნადირთაებრ გაჭრასა ვარჩევ, მათთანა რბოლასა“;

ავთანდილის აზრი ასეთია: ტარიელისთვის მიცემული სიტყვის შეუსრულებლობასა და ფიცის გატეხვას მას ურჩევნია – ტარიელთან ერთად იხეტილოს უდაბურ ადგილას. ავთანდილი შებოჭილია სამეფო კარისა და თვით როსტევან მეფის უკვე დრომოჭმული შეხედულებებით და ტარიელის დასახმარებლად მხოლოდ ერთი გზა რჩება – სამეფო კარიდან გაპარვა.

ვაზირის როსტევან მეფესთან საუბრის შემდეგ ავთანდილმა მის მონას და მეგობარს შერმადინს გააცნო შექმნილი მდგომარეობა.

აზრთა სხვადასხვაობამ რთული მდგომარეობა შექმნა არაბეთის სამეფო კარზე, როცა გაიგეს ავთანდილის გაპარვა ტარიელის დასახმარებლად. განსაკუთრებით მძიმედ განიცადა ეს როსტევან მეფემ:

„რა მეფემან მოისმინა, დაიზარა მეტის-მეტნი;
მოთქვამს, იტყვიან, „ეა გაზრდილო, ველარ გნახვენ თვალნი რეტნი!“ – (821)
პირსა ხოკით, ნევრსა გლეჯით გააკვირვნა მისნი მჭერეტნი, –
სად ნაპხე და სად დაჰკარგენ სინათლისა ეგე სვეტნი?!“

ისმის კითხვა – რა იყო როსტევან მეფის ასეთი დიდი მწუხარების მიზეზი? პასუხი ასეთია: 1) ავთანდილი სპასპეტი და ქვეყანა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში რჩება მთავარსარდლის გარეშე; 2) მას ეძნელება ხანგრძლივი დროის განმავლობაში

მოშორდეს მის გაზრდილს; 3) როსტევეან მეფე ვერ ელევა ძველ დრომოჭმულ შეხედულებას და არ გაუთავისებია ზნეობრივი პროგრესი:

*„ხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად;*

როსტევეან მეფისათვის მიუღებელია აგრეთვე ავთანდილის შემდეგი ზნეობრივი ნორმა, რომლის შესახებ იგი შერმადინს ეუბნება:

*„მე იგი ვარ, ვინ სოფელსა არ ამოვჰკრეფ კიტრად ბერად,
ვის სიკვდილი მოყვრისათვის თამაშად და მიჩანს მღერად“; (786, 1, 2)*

ავთანდილის მიერ ამ სტროფის პირველ ტაეპში გამოთქმული აზრის მნიშვნელობა ასეთია – მე ქვეყანა არ მიმაჩნია ბებერ კიტრად, რადგან ქვეყანა არ ბერდება; იგი ვითარდება და იცვლება ზნეობრივი ნორმები. აქ რუსთველს მეგობრობაში შეაქვს ახალი ზნეობრივი ნორმა: მეგობრისათვის სიკვდილი ლხინის ტოლფასია.

როსტევეან მეფის მნუხარება ავთანდილის წასვლის გამო გაიზიარა არაბეთის სამეფო კარმა, გარდა თინათინისა:

„ზარი გაისმა, შემოკრბა ჯარი მრავალი კაცისა,

„დარბაზს ხასთაგან ჯარია ხელითა წვერთა ტაცისა,

იგლეჯს და იცემს ყველაი, ხმა ისმის თავსა ტკაცისა;

თქვეს: ბნელი გემართებს დღე-კრულთა, რათგან მზე მიგვიდრკა ცისა“ (825)

დროა განვიხილოთ ავთანდილის ანდერძი, რომელიც როსტევეან მეფეს მიართვა შერმადინმა. ანდერძში კარგად ჩანს უფროს და უმცროს თაობათა შორის აზრთა სხვადასხვაობა. ანდერძში საყურადღებოა ავთანდილის რწმენა: როსტევეან მეფე ადრე თუ გვიან გაიზიარებს უმცროსი თაობის შეხედულებებს:

„ვიცი, ბოლოდ არ დამიგმოზ ამა ჩემსა განზრახულსა,

კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა;

მე სიტყვასა ერთსა გკადრებ, პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:

„სიცრუე და ორპირობა აენებს ხორცსა მერმე სულსა“.

ჩვენ ზემოთ გვეონდა მსჯელობა ზნეობრივი ნორმების ფარდობითობის საკითხებზე – სიცრუეს რომ სიკეთის მოტანა შეუძლია გარკვეულ პირობებში. აქ ავთანდილი იმ სიცრუეზე მიუთითებს, რომელიც ბოროტების მომტანია: ავთანდილის წაუსვლელობა ტარიელის დასახმარებლად გამოიწვევდა ტარიელისა

და ასმათის დალუპვას, ინდოეთის დამონებას ხატაეთის მიერ; ამავე დროს ეს იქნებოდა ავთანდილისაგან ტარიელისთვის მიცემული სიტყვისა და ფიცის გატეხა.

„რათგან თავია სიცრუე ყოვლისა უბედობისა,

მე რად გავენირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?!” (790, 1, 2)

აქ ავთანდილი მიუთითებს მოციქულთა ქადაგებაზე, რომ კაცთმოყვარეობა ამაღლებს ადამიანთა ზნეობას:

„ნაგიკითხავს, სიყვარულსა მოციქულნი რაგვარ წერენ?

„ვით იტყვიან, ვით აქებენ? ცან, ცნობანი მიაფერენ.

„სიყვარული აღგვაძალღებს“, ვით ეუფანნი, ამას უღერენ“, (791, 1, 2, 3)

ავთანდილის აზრით ტარიელის დასახმარებლად წასვლა ღმერთის საწადელია და შესრულება აუცილებელია, მაგრამ ამისთვის აუცილებელია გასაჭირის მოთმენა. ვერც ერთი ხორციელი ღვთაებრივ განგებას ვერ აუვლის გვერდს:

„არას გარგებს სიმძიმელი, უსარგებლო ცრემლთა დენა;

არ გარდავა გარდაუვლად მომავალი საქმე ზენა;

წესი არის მამაციის მოჭირვება, ჭირთა თმენა,

არვის ძალ-უც ხორციელსა განგებისა გარდავლენა“ (795)

მომდევნო სტროფში ავთანდილი აცხადებს: იგი მიდის ღმერთის დავალების შესასრულებლად, რომლის შესრულება მისთვის საკმარისია დიდებისათვის, ე. ი. ავთანდილი ღმერთის დავალებით ასრულებს დიდებულ საქმეს, რომ არ დარჩეს ტარიელისთვის გულდამწვარი:

„რაცა ღმერთსა გაუგია თავსა ჩემსა გარდასავლად:

გარდამხდეს და შემოვიქცე აღარ დამრჩეს გული ავლად;

თქვენვე გნახნე მხიარულნი დიდებით და დავლა მრავლად;

მას რა ვარგო, ესე ჩემთვის დიდებად და კმარის დავლად“. (796)

ავთანდილი თავის ანდერძში არც იმას გამორიცხავს, ამ საქმემ მისი სიცოცხლე რომ შეინიროს, მაგრამ როგორც ზემოთ ვთქვიტ მას მეგობრისთვის სიკვდილი ღმერთს მიაჩნია. ავთანდილი ანდერძში ამბობს – ის ადამიანი შემცდარია, ვინც სიკვდილს არ მოელის ყოველ წამს:

„მერმე ვიძიშვი მეფეო, თქვენად კადრებად ამისად:

ცდების და ცდების სიკვდილსა ვინ არ მოელის წამისად“; (801, 1, 2)

რაც შეეხება ინდოევის სამეფო კარს, აქ უფროს და უმცროს თაობათა შორის აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია ორმა

ძირითადმა საკითხმა: 1) ინდოეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრეობის უფლებამ, 2) სიყვარულის უფლებამ ანუ უფლებამ იმისა – პიროვნებამ თვითონ აირჩიოს თავისი მეუღლე. აქ აზრთა სხვადასხვაობა მწვავე დაპირისპირებაში გადაიზარდა, რომელსაც კინალამ შეენირა ინდოეთის დამოუკიდებლობა. ფარსადან მეფეს ფიქრადაც არ მოსვლია გაეთვალისწინებინა ტარიელისა და ნესტანის სიყვარული და დაექორწინებინა ისინი, ამავე დროს ბავშვობიდანვე ტახტის მემკვიდრედ მიყვანილ ტარიელისთვის ტახტის მემკვიდრეობის უფლების წართმევა განიზრახა, რასაც მოჰყვა მის მიერ შერჩეული სპარსელი სასიძოს მკვლელობა, ნესტანის გადაკარგვა დავარის მიერ და ტარიელის მიერ ნესტანის მრავალწლიანი ძებნა, რაც შემდეგ გადაიზარდა უდაბურ და უკაცრიელ ადგილებში ტარიელის უმიზნო ხეტიალში.

არაბეთის სამეფო კარზე აზრთა სხვადასხვაობა უფროს და უმცროს თაობებს შორის იმით დამთავრდა, რომ როსტევან მეფემ გაიზიარა უმცროსი თაობის შეხედულებები და ამით კმაყოფილი დარჩა. ავთანდილს ეძნელებოდა როსტევან მეფესთან შეხვედრა, რადგან იგი მისი ნებართვის გარეშე წავიდა ტარიელის დასახმარებლად. მას როსტევან მეფის შიში კი არ ჰქონდა, არამედ რცხვენოდა. მკითხველმა ისიც კარგად იცის, როცა ავთანდილი ტარიელის პოვნისა და მისი თავგადასავლის მოსმენის შემდეგ არაბეთში დაბრუნდა, მას შეეგება როსტევან მეფე თავის დიდებულებთან ერთად:

„მეფე შეჯდა, გაეგება ყმასა, მუნით მომავალსა;

ამას პირ-მზე მეფისაგან ივალებდა ვითა ვალსა“.

მიეგება, მოეგება მხიარული გულმხურვალსა“ (683, 1, 2, 3)

ახლა განსაჯეთ, თუ რამდენად თავმდაბალი უნდა იყოს მეფე, შეეგებოს მის ყმას და გადაკოცნოს იგი. ეს მოხდა, როცა ავთანდილი ტარიელის პოვნის შემდეგ უკან დაბრუნდა. მაშინ, როცა ნესტანი ქაჯეთის ციხისაგან გაათავისუფლეს და ტარიელი ეწვია როსტევან მეფეს, ავთანდილს შერცხვა მეფესთან მისვლა. როცა ტარიელმა როსტევან მეფეს აცნობა, თინათინსა და ავთანდილს ერთმანეთი რომ უყვარდათ, როსტევან მეფე სიამოვნებით შეხვდა ავთანდილის სიძობას:

„მე სიძესა ავთანდილის უკეთესსა ეპოვებ ვერა;

თვით მეფობა ქალსა ჩემსა მივეც, აქვს და მას ეფერა;

**ვარდი ახლად იფურჩნების, მე ყვავილი დამებერა,
რადმცა ვჰადრე შეცილება, რასცა ოდენ იგი სჯერა!"**

როცა ფრიდონმა ავთანდილი როსტევეან მეფესთან მოიყვანა, მეფე შეეცადა გადაეოცნა მისი გაზრდილი ავთანდილი ფეხებზე ეხვევა მეფეს:

**„მეფე კოცნასა ლამობდა, აღარა ცრემლნი სდენიან;
ავთანდილ ფერხთა ეხვევის, შუქნი ქვე დაუფენიან;
უბრძანა: „აღდე, ნუ ირცხვი, შენ ზნენი გამოგჩენიან;
რათგან მერჩიო, ნუ მერცხვი, ჩემგან ნულარა გრცხვენიან!“ (1531)**

რუსთველის ეს სტროფი მონმობს – როსტევეან მეფემ გაიზიარა ახალი ზნეობრივი ნორმა: მსოფლიო ბედნიერი ვერ იქნება, თუ ერთი ადამიანიც უსამართლობით იქნება გაუბედურებული. ტარიელმაც მოინანია ნადირობის შემდეგ შექმნილი ტრაგედია, რომელიც ორმხრივმა შეცდომამ გამოიწვია. როსტევეან მეფის შეცდომაზე გვქონდა საუბარი და იქვე აღვნიშნე, რომ ტარიელს შეეძლო გაქცეულიყო. მან მისი ცხენის შესახებ ასე უთხრა ავთანდილს, როცა ავთანდილმა ნადირობის შემდგომი ტრაგედია მოაგონა მას:

**„კაცმან ვერ ასწრას თვალისა დაფარვა, დანამწნამება,
მას გავექცევი, ვისგანცა ჩემი არა ვცნა ამება; (295, 1, 2)**

არაბეთში მიმავალმა ტარიელმა ორმხრივი შეცდომების შესახებ ასე შეუთვალა როსტევეან მეფეს:

**„მაშინ თქვენ ჩემი გენყინა ნახვა მინისა შენისა,
ცდა შეპყრობისა ავი ჰქმენ, შემოტევება ცხენისა;
მე შენთა სპათა ვაჩვენე ნიშანი რამე წყენისა,
დავხოცე მონა მრავალი, მსახური სრისა თქვენისა“. (1505)**

**„ან ამოდ მოვალ წინაშე, დავყარენ ჩემნი გზანია,
შემინდოთ, რაცა შეგცოდე, ჰქმნეთ განყრობისა კმანია“. (1506, 1, 2)**

ასე მოინანია ტარიელმა თავისი შეცდომა და შენდობა სთხოვა როსტევეან მეფეს. როსტევეან მეფემაც შეიგნო თავისი შეცდომა და თბილად უმასპინძლა ტარიელს.

აქედან დასკვნა ასეთია: როსტევეან მეფემ გაიზიარა უმცროსი თაობის შეხედულებები. ამავე დროს როსტევეან მეფემ და ტარიელმა შეიცნეს თავიანთი ადრინდელი შეცდომები, რაზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი; დამეგობრდა სამი სახელმწიფო: არაბეთი, ინდოეთი და ფრიდონის სამეფო.

რუსთველის მოძღვრება ღმერთის შესახებ

რუსთველოლოგთა შორის არის მკვლევართა მცირე ნაწილი, რომლებსაც მიაჩნდათ, რომ რუსთველი ნეოპლატონისტური ფილოსოფიის მიმდევარი იყო. მაგრამ რუსთველს ძალიან ცოტა რამ აკავშირებდა ნეოპლატონიზმთან. მთავარ საკითხებში რუსთველის ფილოსოფია ძალიან შორსაა მისგან და შეიძლება თამამად ითქვას: რუსთველმა უარყო ნეოპლატონისტური ფილოსოფია. რუსთველმა ნეოპლატონიზმიდან აიღო მხოლოდ რამდენიმე დებულება, რომლებიც მისაღები იყო მისი ფილოსოფიური შეხედულებებისათვის. ნეოპლანიზმისა და რუსთველის ფილოსოფიის ძირითადი დებულებები ეწინააღმდეგება ერთმანეთს.

რუსთველს ბიბლიასთან გაცილებით უფრო მეტი საერთო აქვს, ვიდრე ნეოპლატონიზმთან. რუსთველის ფილოსოფია სრულიად დამოუკიდებელი და ორიგინალურია. მისი დებულებები ადამიანთა ზნეობის შესახებ მრავალ საუკუნეებს გადაწვდა და სანამ კაცობრიობა იარსებებს დარჩება ზნეობის ეტალონად.

ნეოპლატონიზმისა და რუსთველის შეხედულება სამყაროს შექმნის შესახებ ძირეულად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. შევადაროთ ერთმანეთს ეს შეხედულებები და დავრწმუნდებით, რომ მათში საერთო არაფერია. ნეოპლატონიზმის მიხედვით სამყარო შეიქმნა ღმერთის ემანაციით (გამოსხივებით) ზევიდან ქვევით. რაც უფრო ქვემოთ მიდის გამოსხივება, მით უფრო აკლდება მას სინათლე. პირველი ზემოდან არის გონება, გონებას გააჩნია სინათლე, მაგრამ უფრო ნაკლები, ვიდრე ღმერთს. ზემოდან მეორე საფეხურია სული, რომელსაც უფრო ნაკლები სინათლე გააჩნია, ვიდრე გონებას. ზემოდან მესამე საფეხურია მატერია (მინა, ხორცი), რომელსაც არ გააჩნია სინათლე და მათი შეხედულებით არის წყვდიადი.

რუსთველის აზრით, სამყარო შექმნა ღმერთმა ძლიერი ძალით და არსებებს ზემოდან ჩაჰბერა ღვთაებრივი სული, ანუ სული წმიდა, ქვეყანა, რუსთველის აზრით, ბნელი კი არ არის, არამედ გაბრწყინებულია უთვალავი ფერით. ადამიანი სულის საპყრობილე კი არ არის, როგორც ამას ნეოპლატონისტები ფიქრო-

ბენ, არამედ სამყაროს მშვენიერება.

*„რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა,
ზეგარდმო არსნი სულითა ყვნა ზეცით მონაბერითა,
ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა, გვაქეს უთვალავი ფერითა
მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე სახითა მისმიერითა“.*

რუსთველის აზრით, ღმერთმა ხელმწიფე ღვთისსახისმიერად შექმნა, რათა ხელმწიფე სახელმწიფოს უნდა მართავდეს ღვთაებრივი სამართლით ანუ მართალი სამართლით. აქვე უნდა ითქვას – ფილოსოფოსთა უმრავლესობა, როცა ღმერთზე მსჯელობს, არ აკონკრეტებენ, თუ რომელ სარწმუნოების ღმერთზე მსჯელობენ. ასევე მსჯელობს ღმერთზე რუსთველიც. რუსთველი ვეფხისტყაოსნის მეორე სტროფის პირველ ტაეპში ამბობს: ერთმა ღმერთმა შექმნა ყველა ცოცხალი ორგანიზმის სახეობა. ღმერთის ევედრება მფარველობას. შეაძლებინოს სატანის დათრგუნვა და მისცეს ბრძენთა სურვილი სიცოცხლის ბოლომდე, შეუმსუბუქოს იმ ქვეყანას წასატანი ცოდვები:

*„ჰე, ღმერთო ერთო შენ შეჰქმენ სახე ყოვლისა ტანისა,
შენ დამიფარე, ძლევა მეც დათრგუნვად მე სატანისა
მომეც მიჯნურთა სურვილი, სიკედიმდე გასატანისა,
ცოდვათა შემსუბუქება, მუნ თანა წასატანისა“.* (2)

რუსთველი როსტევეანს ღმრთისაგან ბედნიერ მეფედ თვლის და ჩამოთვლის მის დადებით თვისებებს: მეფეთა შორის გამორჩეული (მაღალი), საბოძვრის უხვად გამცემი, თავმდაბალი, შვებაში მყოფი, მრავალრიცხოვან ლაშქართა და ყმათა პატრონი, სამართლიანი – მართალი სამართლის (ღვთაებრივი სამართლის) გამტარებელი, გახარებული, სწორი გადანყევტილების მიმღები (განგებიანი), კარგი მეომარი და კარგი მოუბარი:

*„იყო არაბეთს როსტევეან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი,
მაღალი, უხვი, მდაბალი ლაშქარ-მრავალი, ყმიანი,
მოსამართლე და მონყალე, მორჭმული, განგებიანი,
თვით მეომარი უებრო, კელა მოუბარი წყლიანი“.* (32)

რუსთველი ამ სტროფში გვეუბნება, თუ როგორი უნდა იყოს მეფე. აქ იგულისხმება, რომ მსოფლიოში ყველა მეფე ასეთი უნდა იყოს.

რაკი მამაკაცი და ქალი ღმერთისგანაა გაჩენილი, რუსთველი აკეთებს დასკვნას – უფლებით, ნიჭითა და საქმიანობით ქალი და

მამაკაცი თანასწორია. ქალსაც შეუძლია სახელმწიფო მართოს:

*„თუცა ქალია, ხელმწიფედ მართ ღმრთისა დანაბადია;
არ გათნეოთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვიტყვამს კელა დია;
შუქთა მისთაებრ საქმეცა მისი მზებრ განაცხადია.
ლეკვი ღომისა სწორია, ძუ იყოს თუნდა ხეადია“.* (39)

რუსთველის აზრით, ღმერთის ნადილის გამოცნობა ურთულესი საქმეა. ისეთ ბრძენ პიროვნებას, როგორიც ავთანდილია, ვერ გამოუცნია ღმერთის ნადილი და იგი ზოგჯერ საყვედურით მიმართავს ღმერთს. როცა უცხო მოყმის საძებრად წასულ ავთანდილს თინათინის მიცემული სამწლიანი დროიდან მხოლოდ ორი თვე დარჩა, იგი ამბობს:

*„იტყვის: ღმერთო, სამართალნი შენნი ჩემთვის რად ამრუდენ?
მე ეზომნი სიარულნი კიდე რად, გლახ, გამიცუდენ“, (189, 1, 2)*

სინამდვილეში ავთანდილი იმ გამოქცეაბულის გზას ადგას, სადაც ტარიელი ბინადრობს. გამოქცეაბულში მყოფი და საზოგადოებისგან მოწყვეტილი ტარიელი თავის უბედობას ღმერთს მიაწერს. იგი ასე ეუბნება ასმათს:

*„კაცი ჩემად სამსახურად უღმრთოდ მემცა ვით დეებადე!
ღმერთსა ჩემი უბედობა უნდა, მემცა რას ეცადე!
განალამცა გავნადირდი, თავი ასრე გავიხადე“.* (277, 2, 3, 4)

ამ სტროფის აზრი ასეთია: ადამიანს ღმერთმა მისცა გონება; ამიტომ ადამიანმა მიზნის მისაღწევად უნდა იპოვოს სწორი და სამართლიანი გზა და ამის შემდეგ დაეხმარება მას ღმერთი. 1362-ე სტროფში რუსთველი ამბობს:

„კაცსა ღმერთი არ გასწირავს, თუცა კაცი შეიგებდა“.

ამ ტაეპში რუსთველი გვეუბნება, რომ ადამიანის ყველა მოქმედება გააზრებული უნდა იყოს, მოქმედება სამართლიანი და არ უნდა გასცილდეს კანონიერ ფარგლებს; წინასწარ იყოს განსაზღვრული დაბრკოლებები, სიძნელებები, მათი დაძლევის გზები და საშუალებები. თუ მიზნის მიღწევისათვის ასეთი პირობები შეიქმნება, მიზნის მიღწევა გარანტირებული იქნება ღმერთის შემწეობით.

რუსთველის აზრით, ღმერთი ყოველი მინიერის შემწეა:

*„ვინ დამბადა, შეძლებაცა მანვე მომცა ძლევად მტერთად,
ვინ არს ძალი უხილავი შემწედ ყოვლთა მინიერთად,
ვინ საზღვარსა დაუსაზღვრებს, ზის უკვდავი ღმერთი ღმერთად,*

იგი გაჰხდის ნამის-ყოფით ერთსა ასად, ასსა ერთად". (792)

ამ სტროფის პირველი და მეორე ტაეპის შინაარსი მარტივი და გასაგებია. მესამე და მეოთხე ტაეპის აზრი უფრო ღრმაა.

მე-3 ტაეპში ღმერთს მიენერება საზღვრის დანესება-დაკანონება. ამ ტაეპის აზრი განმარტებულია სასკოლო „ვეფხისტყაოსანში“:

„ვინც ყოველივე არსებულს მის საზღვარს უჩვენებს, ყოველივეს განსაზღვრულობას აძლევს“ („სასკოლო ვეფხისტყაოსანი“, 1976, გვ. 260). ეს განმარტება არასრულყოფილია. აქ ლაპარაკია ადამიანთა უფლებებზე, რომლებიც გარკვეულ საზღვრებშია მოქცეული – „არა კაც კლა“, „არ იპარო“, „არ იმრუშო“ და ა.შ. აქ იგულისხმება აგრეთვე პატრონყმური წყობილების კანონები, სადაც განსაზღვრულია პატრონისა და ყმების უფლება-მოვალეობანი. აქ იგულისხმება ხელმწიფეთა უფლება-მოვალეობანი – ხელმწიფე ღვთისსახისმიერია თუ იგი ქვეყანას განაგებს მართალი სამართლით, ანუ ღვთაებრივი სამართლით. თუ ხელმწიფე არ განაგებს ქვეყანას მართალი სამართლით, ასეთი ხელმწიფო არ არის ღვთისსახისმიერი.

ისმის კითხვა – რა აზრია ჩადებული 792 სტროფის მე-4 ტაეპში? ჩემი აზრით, აქ საუბარია ღმერთის წყალობაზე, ვინც მართალი სამართლით მოქმედებს მას ასჯერ გაუზრდის წყალობას და ვინც გვერდს აუვლის მართალ სამართალს, მას ასჯერ შეუმცირებს მოწყალებას.

726-ე სტროფში რუსთველი მსჯელობს ადამიანთა გამძლეობაზე ანუ დათმობაზე. ადამიანმა ყოველგვარ სიძნელეს უნდა გაუძლოს, თუგინდ ეს სიძნელეები ღმერთმა შეუქმნას:

**კელა გულსა ეტყვის: დათმომა ჰგვანდეს სიბრძნისა წყაროთა,
არ დავთმოთ, რა ვქმნათ, სედასა, მითხარ, რა მოუუგვაროთ?
თუ ლხინი გვინდა ღმრთისაგან, ჭირიცა შევინყნაროთ“.**

რუსთველი გასაჭირის მრავალ მიზეზს განიხილავს:

1) გასაჭირი, რომელიც გასაჭირში ჩაყარდნილ პიროვნებაზე არ არის დამოკიდებული, ასეთი გასაჭირი ბევრი გამოუცდია ავთანდილს, როცა იგი სამი წლის განმავლობაში ტარიელს დაეძებდა:

**„თქვის: ჭირი ჩემი სოფელმან ოთხმოცდაათი ანასა,
მოვჰპორდი ლხინსა ყველასა, ჩანგსა ბარბითსა და ნასა!“ (179, 3, 4)**

*„მიჰხვდა რასმე ქვეყანასა უდაბურსა, მექად მქისსა,
თვე ერთ კაცს ვერა ნახავს, ვერას შვილსა ადამისსა,
იგი ჭირი არ უნახავს არ რამინს და არცა ვისსა“. (183, 1, 2, 3)*

2) გასაჭირი, რომელიც პიროვნების შეცდომამ გამოიწვია: ასეთი შეცდომები ყველაზე მეტი ტარიელს მოუვიდა: ხვარაზმ-შას მოკვლა, ნესტანის დასაცავად ზომების მიუღებლობა, რამაც გამოიწვია ნესტანის ხანგრძლივი ტყვეობა; ტარიელის უდაბურ ადგილებში ხეტიალი.

3) გასაჭირი გამოწვეული ღვთის რისხვით:

„მაშინ ქაჯეთს მოინია უსაზომო რისხვა ღმრთისა:

კრონოს, წყრომით შემხედველმან, მოიშორვა სიტკბო მზისა;

მათვე რისხვით გარდუბრუნდა ბორბალი და სიმრგვლე ცისა,

ველნი მკედართა ვერ იტევდეს, გადიადდა ჯარი მკედრისა“. (1415)

ამ სტროფით რუსთველი ამტკიცებს: ყველაზე დიდი სასჯელი ბოროტმოქმედთათვის ღვთის რისხვაა.

როცა არაბეთიდან დაბრუნებულ ავთანდილს ტარიელი გამოქვაბულში არ დახვდა, იგი წავიდა ტარიელის მოსაძებნად და მრავალი სიძნელის მნახველი ავთანდილი კვლავ საძნელო საქმეს შეუდგა. იგი შეკითხვის სახით ესაუბრება ღმერთს:

„იტყვის ღმერთო რა შეგცოდე შენ უფალსა არსთა მხედსა,

რად გამყარე მოყვარეთა, რად შემასწარამა ბედსა?

ერთი ორთა მგონებელი ვარ საქმესა წარსანყმენდსა,

მოვკედე, თავი არ მენყალვის სისხლი ჩემი ჩემსა ქედსა!“ (861)

ტარიელი რომ არ დახვდა ადგილზე, ამაში ავთანდილს არავითარი ცოდვა არ მიუძღვოდა და არც რაიმე შეცდომა დაუშვია. ამით რუსთველი გვეუბნება: ღმერთი უცოდველსა და უშეცდომოს კი არ სჯის, არამედ ეხმარება. ავთანდილს დაუბრუნდა გამძლეობა. იგი მოიკრებს ძალებს და თავის თავს უსაყვედურებს სისუსტისათვის; მან, როგორც ბრძენმა კარგად იცის – გარჯის გარეშე რაიმე შედეგის მოპოვება შეუძლებელია:

„კვლა იტყვის მიკვირს ნალველი კაცისა ჭკუიანისა.

რა მჭმუნვარებდეს, რას არგებს ნაკადი ცრემლთა ბანისა?

სჯობს გამორჩევა, აზრობა საქმისა დასაგვანისა,

ან მეცა მიჯობს მონახვა მის მზისა ლერწამ-ტანისა. (863)

მაგრამ სამდღიანმა ძებნამ შედეგი არ გამოიღო. ავთანდილმა დაასკვნა, რომ მას ღმერთი სჯის:

„იტყვის: „ღმერთო, რა შეგცოდე, ეგ ზომ დიდი რა განყინე,
რად შემასნარ ამა ბედსა, რა სასჯელი მომივლინე!
გამკითხველო, გამიკითხე, აჯა ჩემი შეისმინე,
დაამოკლენ დღენი ჩემნი, ჭირნი ამით მომილხინე!“

ავთანდილისაგან დაბნელებილი ტარიელის ნახვაზე და მისი
სიკვდილისაგან გადარჩენაზე ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ. გამო-
ქვაბულში დაბრუნებისას კვლავ გაგრძელდა მათი საუბარი.
ავთანდილი ეუბნება ტარიელს: დარდითა და შეჭირვებით ვე-
რაფერს მიაღწევ, მიზანი მოქმედებით მიიღწევა:

„არას გარგებს შეჭირვება, რომ სჭმუნვიდე, რა გერგების!

არ თუ იცი უგანგებოდ არა კაცი არ მოკვდების?

მზისა შუქთა მომლოდინე ვარდი სამ დღე არ დაჭნების.

ბედი, ცდა... გამარჯვება, ღმერთსა უნდეს, მო-ცა-გხედების“. (903)

როცა ტარიელმა ლომისა და ვეფხვის დახოცვის ამბის თბრო-
ბა დაამთავრა ავთანდილს ეუბნება:

„სულთა დგამცა არა მმართებს, ასრე გასლვა რად გიკვირდა!

სიცოცხლესა გავეყარე სიკვდილითა დამიძვირდა“. (913, 2, 3)

ავთანდილმა უპასუხა:

„ღმერთი მაგას მოწყალებს, თუცა ჭირმან არ გაგრიდა;

თუმც უნდოდით გასაყრელად, პირველ ერთად არ შეგყირდა“ (914, 3, 4)

რუსთველი სიყვარულის შემქმნელად ღმერთს თვლის, ეს
კარგად ჩანს ავთანდილის ლოცვაში; გარდა ამისა, რუსთველის
აზრით ღმერთი ანესებს მიჯნურობის ნესებს:

„ღმერთო, ღმერთო, გეაჯები, რომელი ჰფლობ ქვენათ ზესა,

შენ დაჰბადე მიჯნურობა, შენ ანესებ მისსა ნესსა,

მე სოფელმან მომამოორვა უკეთესსა ჩემსა მზესა,

ნუ აღმოჰფხვრი სიყვარულსა, მისგან ჩემთვის დანათესსა!“ (810)

ამავე დროს ავთანდილის ლოცვაში ნათქვამია: ღმერთი
ზოგჯერ სიძნელეებს უქმნის ადამიანებს და ზოგჯერ სიკეთეს.
ღმერთი შეუცნობელია, ამიტომ მასზე საუბარი ძნელია:

„ილოცავს, იტყვის: „მაღალო ღმერთო ხმელთა და ცათაო,

ზოგჯერ მომცემო პატიჟთა, ზოგჯერ კეთილთა მზათაო,

უცნაურო და უთქმელო, უფალო უფლებათაო,

მომეც დათმობა სურვილთა, მფლობელო გულის-თქმათაო!“

„უფლებათა უფალში“ იგულისხმება ღმერთი და მისი ღვთაე-
ბრივი სამართალი, ანუ მართალი სამართალი. „სურვილთა დათ-

მოზა" ნიშნავს ადამიანისთვის შეუფერებელი სურვილების მიუღებლობას. ავთანდილი კეთილი საქმის შესასრულებლად მიდის, რათა დაეხმაროს გასაჭირში ჩავარდნილ ტარიელს და ღმერთს სთხოვს დაიცვას იგი ხიფათისაგან:

*„ღმერთო, ღმერთო მონყალო, არვინ მივის შენგან კიდე,
შენგან ვითხოვ შენვენასა, რა ზომსაცა გზასა ველიდე;
მტერთა ძლევა, ზღვათა ლელვა, ღამით მავნე განმარიდე!“*

ამ სტროფის მესამე ტაეპი ადასტურებს: ავთანდილს უკვე განზრახული აქვს იმ კუნძულზე მისვლა, რომელზეც მდებარეობს ზღვათა მეფისა და ქაჯეთის სამეფოები, რადგან დარწმუნდა, ქაჯეები რომ ქაჯეთში წაიყვანდნენ ნესტანს. ავთანდილი სწორედ ამიტომ სთხოვს ღმერთს დაიცვას ზღვათა ლელვისაგან.

როდესაც ავთანდილმა სამი დღის ძებნის შემდეგ იპოვნა დაბნედილი ტარიელი, მოაცნობიერა და გამოქცეაბულში დაბრუნდნენ, ასმათმა ღმერთს მაღლობა შესწირა:

*„ასმათ თქვა: „ღმერთო, რომელი არ ითქმი კაცთა ენითა,
შენ ხარ საესება ყოველთა, აგვავსებ მზეებრ ფენითა;
გაქო ვით გაქო, რა გაქო, არ საქებულო სმენითა!
დიდება შენდა, არ მომკალ ამათთვის ცრემლთა დენითა!“ (917)*

917-ე სტროფით რუსთველი გვეუბნება: ღმერთი იმდენად დიდი და დიდებულია, მის მიერ ადამიანებზე მზრუნველობის, ადამიანთათვის მიცემული წყალობისა და სიკეთის ენით გამოთქმა შეუძლებელია, მისი მონყალება და შემწეობა მზის სხივებივით ეფინება ადამიანებს; რამდენიც უნდა ვაქოთ ღმერთი, მის მონყალებასა და სიკეთეს მაინც ვერ ჩამოვთვლით. ტარიელისა და ავთანდილის საუბრიდან ირკვევა: მას საკუთარი შეცდომები ვერ შეუგნია და ამის გამო ნესტანის მოძებნის სწორი გზა ვერ უპოვნია. ამის გამო მას მომავლის იმედი დაკარგული აქვს. ტარიელი იმასაც ამბობს, თითქოს ღმერთსაც კი უძნელდება მისი გასაჭირიდან გამოყვანა:

*„ვინ დამბადა, განკურნება ჩემი უჩანს მასცა ძნელად,
ვისცა გესმის გაიგონეთ, მით გაჭრილვარ ხელი ველად“; (928, 1, 2)*
ავთანდილის პასუხი ტარიელის გამოთქმული აზრის საწინააღმდეგოა:

*„ღმერთსამცა ვით არ შეეძლო კვლა განკურნება წყლულისა?
იგია მზრდელი ყოვლისა დანერგულ-დათესულისა!“ (929, 3, 4)*

ავთანდილი ეუბნება ტარიელს: ნესტანისა და შენი უბედურება ღმერთის რისხვა კი არ არის, არამედ ქვეყნად არსებული ფათერაკების შედეგია. აქ ამ ფათერაკებში იგულისხმება კაცობრიობის მრავალათასწლოვანი ტრადიცია. მშობლები აგვარებდნენ შვილების ქორწინების საქმეს და ანგარიშს არ უწევდნენ შვილების პირად გრძნობებს:

„ღმერთსამცა ესე რად ექმნა, ეგეთნი დაებადენით,

არლა შეგყარნა, გაგყარნა, ხელი გქმნა ცრემლთა დადენით!

სდევს ფათერაკი მიჯნურსა, განჭვრიტეთ, გაიცადენით“ (930, 1, 2, 3)

ამ ფათერაკში ის მრავალათასწლოვანი ტრადიცია იგულისხმება, რაზედაც ახლა გვექონდა საუბარი.

რუსთველი აყენებს ასეთ პრობლემას:

როგორ უნდა დავძლიოთ ღმერთსა და ქვეყანას შორის არსებული წინააღმდეგობა. ეს წინააღმდეგობა გამოიხატება ღმერთის სიუხვეში და ქვეყნის სიძვირეში:

„ნუ გემის ღმერთი უხვია, თუცა სოფელი ძვირია“ (931, 3)

სიძვირე ნიშნავს იმ წინააღმდეგობებსა და დაბრკოლებებს, რომლებიც ადამიანებს ხელს უშლიან სამართლიანი მიზნის მიღწევაში. რუსთველი ამ წინააღმდეგობისა და დაბრკოლებების დასაძლევად გვთავაზობს შემდეგ ღონისძიებებს: 1) ადამიანი მამაცი უნდა იყოს და გაუძლოს ყოველგვარ გასაჭირს;

„ნეტარ, მამაცი სხვა რაა არ გაძლოს, რალა ჭირია!

ჭირსა გადრეკა რად უნდა, რა სასაუბრო პირია!“ (931, 1, 2)

2) დაბრკოლებების დასაძლევად საჭიროა ცოდნა:

„კაცსა ღმერთი არ გასწირავს, თუცა კაცი შეიგებდა“ (136, 2, 4)

3) მარტო ცოდნა არ კმარა, საჭიროა მისი გამოყენება:

„არას გარგებს სწავლულობა თუ არა იქმ ბრძენთა თქმულსა;

არ იხმარებ, რას ხელსა მხდი საუნჯესა დაფარულსა?“ (903, 3, 4)

როცა ავთანდილმა ტარიელს აცნობა ნესტანის ადგილსამყოფელის მიგნების შესახებ და გამოქვაბულში დაბრუნდნენ სამთავემ მადლობა გადაუხადეს ღმერთს:

„ღმერთსა მისცეს დიდი მადლი, თქვეს: „გვიყო, რაცა სჯობდა“

ანყა ვცანით, უარესსა პირი თქვენი არ გაბრჭობდა“. (1363, 1, 2)

როცა დევთა საჭურჭლის მობეჭდილ კიდობანში აღმოაჩინეს სამი აბჯარი მთელი შემადგენლობით, მათ ჩათვალეს კარგი ბედი აქვთ, რადგან ღმერთმა ზემოდან მონყალე თვალთ გადმოხედა:

**„თქვეს: „ესე ნიშნად გვეყოფის, ფართო კარგითა ბედითა;
ღმერთმან მოგვხედნა თვალითა, ზეგარდმო მონახელითა“. (1371, 1, 2)**

რუსთველის აზრით, ღმერთი ტკბილად მხედი, ანუ მონყალეა იმ ადამიანებისთვის, რომლებიც ბოროტებას არ სჩადიან და მოქმედებენ კანონიერი მიზნების მისაღწევად. თუ უბედურებაში ჩავარდნილი ადამიანი ვერ პოულობს უბედურებიდან გამოსასვლელ გზებს, მას მეგობრები უნდა ეხმარებოდნენ:

„მაგ საუბარსა ესე სჯობს ისმინე ჩემი თხრობილი:

მქნელი საქმისა ძნელისა კაციმცა იყო ცნობილი;

ვერას ვერ შეიქმნ ნაყოფსა ვარდი უმზეოდ ჭნობილი.

შენ ვერას ირგებ, მე გარგებ, ძმა ძმასა უნდა ძმობილი!“ (934)

რუსთველის აზრით ღმერთი სჯის ადამიანებს შეცდომებისათვისაც, რათა ადამიანებმა შეიცნონ თავიანთი შეცდომები და შემდეგ მათ ეხმარება ამ შეცდომების გამოსწორებაში; ეს კარგად ჩანს ფრიდონის სიტყვიდან, როცა ტარიელმა თავისი თავგადასავალი უამბო მას:

„კვლაცა მითხრა: „ვისცა ღმერთი საროს მორჩსა ტანად უხებს,

მას ლახვარსა მოაშორვებს, თუცა პირველ გულსა უხებს,

იგი მოგვეცემს ნყალობასა მისსა, ზეცით მოგვიქუხებს,

ჭირსა ლხინად შეგვიცვალებს, არაოდეს შეგვანუხებს“. (633)

რუსთველის მოძღვრებას ღმერთის შესახებ ვამთავრებ 836-ე სტროფის განხილვით, სადაც რუსთველის მიერ ღმერთი მიჩნეულია მზიან ღამედ:

„იტყვის: „ჰე, მზეო ვინ ხატად გთქვეს მზიანისა ღამისად,

ერთ-არსებისა ერთისა, მის უფამოსა უამისად“ (836, 1, 2)

ამ სტროფმა დიდი აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია რუსთველოლოგებში. მაგრამ ეს საკითხი ძნელი გასარკვევი არ არის, მისი პასუხი „ვეფხისტყაოსანშია“ და ისიც „ვეფხისტყაოსნის“ პირველ სტროფში:

„რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა,

ზეგარდმო არსნი სულითა ყვნა ზეცით მონაბერითა“,

სამყაროს შემქმნელი ღმერთია და მანვე ზევიდან (ზეგარდმო) დედამიწაზე არსებულთ ჩაჰბერა სული. ეს სული სხვა არაფერია, გარდა სული ნმიდისა. ე. ი. რუსთველის აზრით, სული ნმიდა დედამიწაზეა, ადამიანებიც ამ სული ნმიდათი არიან შთაბერილი. და სიკვდილის შემდეგ უბრუნდება ღმერთს. სული ნმიდა დღისი-

თაც და ღამითაც ჩვენთან არის. სული წმიდა ხომ წმიდა სამების ერთ-ერთი პირია. მაგრამ კითხვა: რატომ არის რუსთველის მიერ გამოთქმული ცნება „მზიანი ღამე“? კაცობრიობა თავისი არსებობიდან დღემდე მზიან ღამეში ცხოვრობს, ეს რომ არ ყოფილიყო, არა თუ კაცობრიობა, არამედ სიცოცხლეც არ იქნებოდა დედამინაზე. მზე ჩვენ მარტო დღისით კი არა, ღამითაც გვათბობს. ზოგი ფიქრობს, რომ დღისით ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი და ღამით ლოგინი გვათბობს, მაგრამ პირიქით ხდება ჩვენ ვათბობთ – ჩვენი ორგანიზმიდან გამოყოფილი. სითბო გროვდება ჩასაცმელი და დასაბურავი საშუალებების შიგნით. ჩვენ მიერ გამოყოფილი სითბო მზის სითბოა. მცენარეები აგროვებენ მზის სითბოს. ეს სითბო მცენარეთა ნაყოფშიც გროვდება, რომლითაც ჩვენ ვიკვებებით. საკვების მონელებისას გამოიყოფა მცენარეთა მიერ დაგროვლი მზის სითბო, ასევე ხდება ცხოველებშიც. როცა შეშას ვწვავთ, წვის დროს გამოიყოფა მცენარის მიერ დაგროვლი მზის სითბო. მზის სითბოა აგრეთვე დაგროვილი ქვანახშირში, ტორფში, ნავთობში, ბუნებრივ აირში, რომლებიც ორგანული წარმოშობის არიან. ამასთანავე დედამინაზე ტემპერატურა არასოდეს არ ეცემა აბსოლუტურ ნულამდე. აბსოლუტურად ნული ტემპერატურა ცელსიუსით გაანგარიშებული უდრის მინუს 273 გრადუსს. ასეთი ტემპერატურა დედამინაზე არ არსებობს. ამრიგად მზიანი ღამე რეალური მოვლენაა დედამინაზე. რაკი მზე ღვთაების ხატია, იგი ხატია ამავე დროს სული წმიდასი, რომელიც რუსთველის შეხედულებით დედამინაზე იმყოფება. მაგრამ აქვე ჩნდება კითხვა – რატომაა ხაზგასმული რუსთველის მიერ მზიანი ღამე და არა მზიანი დღე? პასუხი მარტივია: მზიანი დღის არსებობა ყველამ იცის, მათ შორის ბავშვებმაც. რაკი მზე ღვთაების ხატია, იგი განუყრელად არსებობს ღმერთთან. ცნება „მზიანი ღამით“ რუსთველმა დაადასტურა სული წმიდას განუყრელობა მის ხატთან. დავუკვირდეთ ვეფხისტყაოსნის 1304-ე სტროფს: ნესტანი ქაჯეთის ციხიდან ასე წერს ტარიელს:

*„ღმერთსა შემეცდრე, ნუთუ კელა დამხსნას სოფლისა შრომასა
ცეცხლსა, წყალსა და მინასა, ჰაერთა თანა ძრომასა;
მომცნეს ფრთენი და აღეფრინდე, მივხედე მას ჩემსა ნდომასა,
დღისით და ღამით ვჰხედვიდე მზისა ელვათა კრთომასა“.*

რუსთველი ამით ადასტურებს ღმერთის განუყრელობას

მის ხატთან, რადგან დედამინაზე მყოფ სული წმიდაც ღამით განუყრელია დედამინაზე დაგროვილ მზის სხივებთან და ამის გამო დასჭირდა რუსთველს სული წმიდასთვის გამოეძებნა ცნება „მზიანი ღამე“.

ამრიგად, ვეფხისტყაოსნის 836-ე სტროფში გაუგებარი არაფერია, ამ სტროფმა აზრთა დიდი სხვადასხვაობა იმიტომ გამოიწვია, რომ რუსთველოლოგებმა ყურადღება არ მიაქციეს „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი სტროფის მეორე ტაეპს.

ქვეყნის მოუწყობლობის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“

ეს საკითხი სხვა საკითხებთან ერთად ერთ-ერთი ძირითადი საკითხია „ვეფხისტყაოსანში“. აქვე ისმის კითხვა: რა არის მიზეზი ქვეყნის მოუწყობლობისა? რუსთველის აზრით, ეს მიზეზები მრავალია: 1) ქვეყნად არ ზეიმობს ღვთაებრივი სამართალი, ანუ მართალი სამართალი. მას გვერდს უვლიან შეგნებულად ან შეუგნებლად. 2) განსწავლულობის პრაქტიკულად გამოუყენებლობა; 3) ხელშემშლელი მიზეზების დაძლევის უცოდინრობა; 4) მიზნის მიღწევის კანონიერი გზების გაუგებრობა და სიძნელის დაძლევის არცოდნა; 5) მოყვარე მტრის გამოუცნობლობა ან მინდობა; 6) შეცდომები და სხვ; რა გზებს გვთავაზობს რუსთველი მსოფლიო თანაცხოვრების გასაუმჯობესებლად?: 1) კაცთმოყვარეობა, განურჩევლად ეროვნებისა და რელიგიური მრწამსისა; 2) მეგობრობა; 3) გასაჭირში ჩავარდნილთათვის დახმარების განევა; 4) გლახაკთათვის საბოძერისა და მონყალების გაღება; 5) ხელმწიფეთა მიერ სახელმწიფოს მართალი სამართლით, ანუ ღვთაებრივი სამართლით მართვა; 6) ხორციელი სიყვარულის პიროვნების უფლებად მიჩნევა; 7) დამნაშავეთა დასჯა და დანაშაულის აღმოფხვრა; 8) ქალსა და მამაკაცს შორის უფლებრივი თანასწორობა; 9) ხორციელი სიყვარულის ქორწინების საფუძველად მიჩნევა; 10) სიბრძნის დაუფლება და მისი გამოყენება პრაქტიკულ საქმიანობაში.

მსოფლიო თანაცხოვრების მოდელის შექმნას რუსთველი არაბეთიდან იწყებს და არაბეთის მეფე როსტევეანს რუსთველი მიიჩნევს ღვთისაგან ბედნიერ მეფედ: „იყო არაბეთს როსტევეან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი“. მაგრამ მალე ირკვევა, რომ მსოფლიოში ყველა მეფე არ ყოფილა ღვთისაგან ბედნიერი. როსტევეან მეფისა და ავთანდილის ნადირობის შემდეგ გამოჩენილი დიდი ფიზიკური ძალის მქონე, მდიდარი, ვეფხის ტყავით მოსილი მტირალი მოყმე, მაუნყებელი იყო იმისა, რომ მსოფლიოს რომელიღაც ქვეყანაში იჯდა ღვთისაგან არასასურველი მეფე.

ვეფხისტყავით მოსილი მტირალი მოყმე ქვეყნის უკანონობის მსხვერპლი რომ იყო, არაბეთის სამეფო კარზე მხოლოდ

თინათინმა გამოიცნო და აქედან იწყებს რუსთველი მსოფლიო თანაცხოვრების მოდელის შექმნას, რაც დღევანდელ მსოფლიოსთვისაც სასურველია.

როცა ავთანდილმა ინდოეთის ტახტის კანონიერი მემკვიდრე ტარიელი უდაბურ ადგილას გამოქვაბულში ნახა და მისი საუბარი მოისმინა, დარწმუნდა – ფარსადან მეფე არ იყო ღვთისსახისმყარი. ხელმწიფის ღვთისსახისმიერობა რუსთველს „ვეფხისტყაოსნის“ პირველივე სტროფის მეოთხე ტაეპშივე აქვს გაცხადებული: „რომელმან შექმნა სამყარო“, „მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე სახითა მის მიერითა“. ეს ავალდებულებდა ყველა ხელმწიფეს თავისი ქვეყანა ემართა ღვთაებრივი სამართლის, ანუ მართალი სამართლის შესაბამისად, რაც ფარსადან მეფემ არ შეასრულა, რამაც ტარიელი და ნესტანი მიიყვანა მძიმე შეცდომამდე (ხვარაზმშას მკვლელობა), რომელმაც მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო არა მარტო ნესტანი და ტარიელი, არამედ ინდოეთის სამეფოც. მაგრამ მეგობრობამ უშველა ნესტანსა და ტარიელს, ასევე ინდოეთის სამეფოსაც. რუსთველმა დაგვიმტკიცა – საზოგადოებისაგან მოწყვეტილი ადამიანი ფიზიკურად რაც არ უნდა ძლიერი იყოს, იქცევა უსუსურ არსებად, ამიტომ რუსთველი ქმნის სიბრძნეს ისეთი ქვეყნის მოსაწყობად, სადაც ყველა ადამიანი ბედნიერად იცხოვრებს. ეს არც ისე ადვილი საქმე იყო, მით უმეტეს, XII საუკუნეში.

ავთანდილმა უცხო მოყმის, ანუ ტარიელის საძებრად წასვლისთანავე დაასკვნა, რომ ქვეყანა მოუწყობელია:

„თქვის: „ჭირი ჩემი სოფელმან ოთხმოცდაათი ანასა,

მოვპოვრდი ლხინსა ყველასა, ჩანგსა, ბარბითსა და ნასა!“ (179, 3, 4)

„მუნ ეძებს ცრემლი მტირალსა სდის ზღვათა შესართავისად,

უნწდის ქვეყანა ტახტად და მკლავი სადებლად თავისად“. (1981, 1, 2)

საზოგადოებას მოწყვეტილი ტარიელი მეტად მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა. იგი ადამიანებს ნადირივით გაურბოდა. გამოქვაბულში იშვიათად ბრუნდებოდა. ასმათი ბევრჯერ დიდი ხნით რჩებოდა მარტო, გამოქვაბულში მცხოვრებ ტარიელს ნესტანის პოვნის იმედი აღარ ჰქონდა და ეს ყველაფერი გამოწვეული იყო ზემოთ ჩამოთვლილი ქვეყნის მოუწყობლობის მიზეზებით. ასეთ მდგომარეობაში ტარიელი სიკვდილს ლხინად მიიჩნევდა. იგი ასმათს ასე ეუბნება:

„ჩემი ლხინია სიკვდილი, გაყრა ხორცთა და სულისა“. (274,4)

ტარიელს საუბარი უმძიმდა თავგადასავალზე:

„მაგრა ჩემსა რა გიაშობს, გამოეჭრილვარ ასრე თუ რად.

მე თუ გეტყვი, დაძნევეს ცეცხლი, ცხელი შემიქმს აღად მურად“.
(300, 3, 4)

მაგრამ ასმათმა დაარწმუნა ტარიელი – ღმერთს რაღაც კარგი სურდა ტარიელისთვის:

„თუ რას სცნობს, ვეჭობ ამისგან თქვენსა რასამე ლხენასა.

არს უკეთესი, რაცალა სნადს განგებასა ზენასა“. (302, 3, 4)

ავთანდილმა, როცა ტარიელის თავგადასავალი მოისმინა, ტარიელს ალუთქვა: არაბეთიდან უკან დაბრუნდებოდა და დაეხმარებოდა ნესტანის მოძებნაში:

„კელა მოვიდე შენად ნახვად, შენთვის მოვეკედე, შენთვის ვირო,

ღმერთსა უნდეს, ვისთვის ჰკვდები, მისთვის ეგრე არ გატირო“.
(365, 3, 4)

ამ ნაამბობმა მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო ავთანდილი, რაც გამოწვეული იყო ქვეყნად არსებული უსამართლობით, რადგან ინდოეთის სამეფოში სამართალი რომ არ გამრუდებულიყო, ნესტანი და ტარიელი განსაცდელში არ ჩავარდებოდნენ. როგორც ჩვენ ზემოთ გვქონდა საუბარი, როსტევან მეფე ტარიელის დასახმარებლად ავთანდილის ნასვლის ნინაალმდეგი იყო და ავთანდილს რჩებოდა მხოლოდ ერთი გზა – გაპარვა. ეს ნიშნავდა გამზრდელი მეფის განაწყენებას. ავთანდილმა ფიცის გატებასა და ტარიელის ღალატს გამზრდელის განაწყენება ამჯობინა. ამით მან მსოფლიო თანაცხოვრების ღვთაებრივი სამართლის, ანუ მართალი სამართლის მიხედვით შესაქმნელად საფუძვლის ჩაყრა დაიწყო. ისიც იცოდა, რომ წინ დიდი სიძნელეები შეექმნებოდა. ისიც კი ივარაუდა: ამას შეეძლო შეენირა მისი სიცოცხლე. არაბეთს დაბრუნებული ავთანდილის მიერ მიცემული დაპირებით ტარიელის მდგომარეობა არ გაუმჯობესებულა. როგორც ზემოთ ვისაუბრეთ – იგი სიკვდილს ლხინად მიიჩნევდა, რადგან მას ნესტანის პოვნა შეუძლებლად მიაჩნდა. როცა ავთანდილმა დაბნედილი ტარიელი მოაცნობიერა და გამოქვაბულში დაბრუნდნენ, ავთანდილმა მას სულ სხვა გეგმა შესთავაზა: თვითონ ის ნასუღიყო ნესტანის ადგილსამყოფელის საძებრად. ტარიელს მისცა სრული თავისუფლება: ერთი წლის განმავლობაში ეცხოვრა ისე, როგორც სურდა,

მაგრამ შეენარჩუნებინა თავისი სიცოცხლე და ჯანმრთელობა, მამაცურად გაეძლო ქვეყნის უკუღმართობისთვის:

„მქმნელი საქმისა ძნელისა კაციმცა იყო ცნობილი“ (934, 2)

ავთანდილის ამ სიტყვაში იგულისხმება: ტარიელს უკვე აღარ შეუძლია ქვეყნის უკუღმართობის წინააღმდეგ ბრძოლა, რადგან მისთვის საკუთარი თავის მოვლაც დიდ სიძნელეს წარმოადგენდა, ქვეყანა არაფრით არ იყო იმაზე უკეთესი, ვიდრე ტარიელის პირველი შეხვედრისას. ავთანდილმა ტარიელს ერთი წლის ვადა მისცა ეცხოვრა ისე, როგორც მას სურდა. ავთანდილი ამ ერთ წელს გამოიყენებდა ნესტანის ადგილსამყოფელის მოსაძებნად:

„ამის მეტსა არას გნუევე: წელინადსა ერთსა მსგეფსსა

აქა ქვაბსავ მომნახვიდე მე ამბავთა ყოვლგნით მკრეფსა“; (936, 1, 2)

რუსთველი მძიმე სურათებს ქმნის ქვეყნის მოუწყლობის შესახებ. ინდოეთის ტახტის კანონიერი მემკვიდრე უდაბურ და უკაცრიელ ადგილას გამოქვაბულში ცხოვრობს, რომელსაც ტახტის მემკვიდრეობისა და სიყვარულის უფლება ნაართვა მისმა გამზრდელმა მეფე ფარსადანმა, რითაც ბრძენი ტარიელი უგუნურ მდგომარეობაში ჩააგდო, ამას თვით ტარიელი გრძნობს:

„ბრძენი ვინ ბრძენი, რა ბრძენი! ხელი ვითა იქმს ბრძნობასა!

ეგ საუბარი მაშინ ხამს, თუცაღა ვიყო ცნობასა“; (886, 1, 2)

„რაცა ჰმართებს გონიერთა, ერთხელ ვიყავ მეცა მქმნელად,

ან ნობათი ბელობისა მომხედომია, მით ვარ ხელად“ (928, 3, 4)

ავთანდილს განზრახული ჰქონდა ჯერ ფრიდონის სამეფოში მისულიყო და აქედან გამგზავრებულიყო იმ კუნძულზე, რომელზედაც ზღვათა მეფისა და ქაჯეთის სამეფო მდებარეობდა. როგორც ჩანს, ავთანდილმა ივარაუდა, რომ დავარის მონა ქაჯებს სურდათ ნესტანის ქაჯეთში წაყვანა. ასეც მოხდებოდა, ფატმანს რომ არ დაენახა დავარის მონა ქაჯეებისაგან გულანშაროში შემოყვანილი ნესტანი, რასაც ფატმანის ყმების მიერ ქაჯების დახოცვა და ნესტანის განთავისუფლება მოჰყვა.

ტარიელმა ავთანდილი ზღვამდე მიაცილა და ფრიდონის სამეფოს გზა ასწავლა. ავთანდილი ტარიელს ეუბნება:

„რად მოიშორე შენ ფრიდონ, მომცემი მაგა ცხენისა?

მუნით იცნობის ამბავი ღონე მის მზისა ლხენისა“, (947, 2, 3)

მეორე დღეს დილით ავთანდილი ფრიდონისკენ გაემართა, ტარიელი გამოქვაბულში დაბრუნდა.

რთული და ხიფათით სავსე იყო ავთანდილის გზა, მაგრამ გასაჭირში ჩაყარნილი მეგობრის დასახმარებლად ყველა გასაჭირი უნდა დაედგია. ავთანდილი გზის დასაწყისშივე ლაპარაკობს ქვეყნის უსამართლობაზე:

„ვა, სოფელო რაშიგან ხარ, რას გვაბრუნებ, რა ზნე გჭირსა!

ყოელი შენი მონდობილი ნიადაგმცა ჩემებრ ტორსა!

სად წაიყვან სადაურსა, სად აღუფხვრი სადით ძირსა?!“

მაგრა ღმერთი არ გასწირავს კაცსა, შენგან განაწირსა“. (950)

როცა ინდოეთის ტახტის მემკვიდრე ტარიელმა და როსტევეან მეფის სპასპეტმა ავთანდილმა ქვეყნის უსამართლობის გამო ზღვის პირას დაიძინეს, რუსთველი ამბობს:

„ეჰგომო მუხთალსა სანუთროსა, ზოგჯერ უხესა, ზოგჯერ ძვირსა“. (948, 4)

ტარიელმა სანუთროს სიუხვე მას შემდეგ განიცადა, როცა მან ნესტანის სასიყვარულო წერილი მიიღო:

„მაშინ სოფელმან სანუთრო მიუსვის, რაცა ვინები,

ან ხელ-მქმნა, რომე საახლოდ მხეცთაცა მოვენყინები“. (389, 3, 4)

საინტერესოა ტარიელის სიტყვები:

„მიმნდობნი სანუთროსანი მისთა ნივთთაგან რჩებიან,

იშვებენ, მაგრა უმუხთლოდ ბოლოდ ვერ მოურჩებიან:

ვაქებ ჭკუასა ბრძენთასა, რომელნი ეურჩებიან“. (347, 1, 2, 3)

აქედან დასკვნა: ქვეყნის უსამართლობას კი არ უნდა მიენდო, არამედ უნდა ებრძოლო. ამიტომ ყველა ადამიანი შეძლებისდაგვარად უნდა ეუფლებოდეს სიბრძნეს, რადგან სიბრძნეა მთავარი იარაღი, ქვეყნის უსამართლობის დასაძლევად.

აქვე უნდა აღინიშნოს რუსთველის შეხედულება სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებზე. ეს შეხედულება არ სცილდება ფეოდალურ ეპოქას: სუსტი სახელმწიფო უნდა ემორჩილებოდეს ძლიერ სახელმწიფოს და უხდიდეს მას ხარკს. სამაგიეროდ ძლიერი სახელმწიფო უზრუნველყოფს ხარკის გადამხდელი სახელმწიფოს უშიშროებას – იცავს მას სხვა სახელმწიფოთა თავდასხმისაგან. ფარსადან მეფის უსამართლობა ისე დიდი იყო, რომ იგი არაბეთსაც მისწვდა და იქ ტრაგედია გამოიწვია. რუსთველმა ამით დაადასტურა: მსოფლიო მთლიან ერთეულს წარმოადგენს და თუ მის ერთ რომელიმე ნაწილში უკანონო მოქმედება მოხდება, იგი შეიძლება მსოფლიოს სხვა ნაწილში ტრაგიკული

მოვლენის მიზეზი გახდეს. ამ უკანასკნელმა კი შეიძლება მოახდინოს უკუზემოქმედება და უსამართლობა სამართლიანობით შეცვალოს. აქვე უნდა დაისვას ერთი ლოგიკური კითხვა: ნადირობის შემდეგ მომხდარი ტრაგედიით დაამტკიცა თუ არა რუსთველმა, შემთხვევითობა აუცილებლობის გამოვლენის ფორმა რომ არის? ეს ნამდვილად დაამტკიცა: თინათინმა გამოიცნო; უცხო მოყმე უსამართლობით იყო დაჩაგრული; ეს ნიშნავდა: მსოფლიოს ერთ რომელიმე ნაწილში დაირღვა ლეთაებრივი სამართალი, ანუ მართალი სამართალი. რუსთველის შეხედულებით მსოფლიო ერთი მთლიანი ორგანიზმია; თუ ამ მთლიანი ორგანიზმის ერთი რომელიმე ნაწილი დაავადდა მთელი ორგანიზმის დაავადებას გამოიწვევს. აქედან გამომდინარე რუსთველი თვლის: უსამართლობა დროულად აღმოიფხვრას. ამისთვის გაგზავნა თინათინმა ავთანდილი უცხო მოყმის საძებრად, აქვე უნდა დაისვას კითხვა: ქვეყნის მოუწყლობის ზემოთ ჩამოთვლილი მიზეზებიდან რომელია მთავარი მიზეზი? პასუხი ერთია – სიბრძნის ნაკლებობა, რომელიც ყველაზე მეტად არ ეპატიება ხელმწიფეს, რადგან ხელმწიფე ბრძნულად უნდა წყვეტდეს ქვეყნის ძირითად პრობლემებს. როსტევეან მეფე ასეთ რჩევას აძლევს მეფედ დასმულ თინათინს:

„დღეს შენ ხარ მეფე არაბეთს, ჩემგან ხელმწიფედ ხმობილი,

აქედგან ესე სამეფო შენი არს მართ მონდობილი.

ხარმცა ბრძნად მქმნელი საქმისა, იყავ წყნარი და ცნობილი!“ (48,

2, 3, 4)

ფარსადან მეფის უსამართლობის გამო მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნილი ტარიელი ასე შეუთვლის ფარსადან მეფეს:

„მაგრა თვით იცით ხელმწიფე ხამს მქმნელი სამართალისა“ (563, 3)

ინტერესმოკლებული არ არის ავთანდილის სიტყვები:

„კვლა იტყვის: „ვერვინ ვერას იქმს, თუ ეტლი არ მოსთმინდების;

მით რაცა მინდა, არა მაქვს, რაცა მაქვს, არ მომინდების;

ბინდის გვარია სოფელი, ეს თურე ამაღ ბინდდების,

კოკასა შიგან რაცა დგას, იგივე წარმოსდინდების!“ (1094)

სიტყვა „ეტლი“ ამ სტროფში ბედს ნიშნავს.

ბედის მოთმენა აქ სიძნელის მოთმენას ნიშნავს. ავთანდილი მძიმე მდგომარეობაში ჩააგდო ფატმანის სასიყვარულო წერილმა. მან იცოდა, დავარის მიერ ქაჯეთიდან წამოყვანილი ქაჯეები ნესტანს ქაჯეთისკენ წაიყვანდნენ და ეს არ გამოეპარებოდა ფატ-

მანს. ამის გამო იძულებული ხდებოდა ჩაედინა მრუშობა, რაც მას მოუტანა ქვეყნად არსებულმა უსამართლობამ. თუ რა მიზეზები დევს „ქვეყნის ამ კოკაში“ ამის შესახებ ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ.

ფატმანი ქვეყნის უსამართლობას სატანის ქმედებას ადარებს:

„ვა, სანუთორო სიცრუით თავი სატანას ადარე!

შენი ვერავინ ვერა ცნას, შენი სიმუხთლე სად არე;

პირი მზისაებრ საჩინო სად უჩინო ჰყავ, სად არე?

მით ვხედავ, ბოლოდ სოფელსა ოხრად ჩანს ყოელი, სად არე!“ (1213)

ქვეყნის უსამართლობის დასტურია აგრეთვე ფრიდონის ბიძის მოქმედება: ბიძამ გამყოფების მეშვეობით ფრიდონს სანადირო კუნძულის წილი არ მისცა და ფრიდონი რომ ჩამოეშორებინა, მისი მუხანათურად მოკვლა გადაწყვიტა. თვით უბედურებაში მყოფი ტარიელის დახმარებით ფრიდონის ბიძა ფრიდონის ტყვე გახდა.

რუსთველი კარგად იცნობს ადამიანთა ფსიქოლოგიას. მისი გმირები გასაჭირის დროს ტირილით გამოხატავენ მწუხარებას. ტარიელს ეძნელება თავგადასავლის თხრობა, მას რამდენჯერმე გული წაუვიდა, მეგობრებთან განშორებისას ტირიან. მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი:

„მე ხუთისა წლისა ვიყავ, დაორსულდა დედოფალი“.

ესე რა თქვა, ყმაძან სულთქნა, ცრემლით ბრძანა შობა ქალი“.

დაბნედასა მიენურა, ასმათ ასხა გულსა წყალი“ (322, 1, 2, 3)

ავთანდილი ტირის, როცა ტარიელის მოძებნა გაძნელდა.

„მუნ ეძებს, ცრემლი მტირალსა სდის ზღვათა შესართავისად“ (181, 1)

მაგრამ ზოგჯერ სიხარულიც იწვევს დაბნედასა და როცა ავთანდილმა ტარიელს ნესტანის წერილი და რიდის ნაჭერი უჩვენა, ტარიელს გული წაუვიდა:

„წიგნი და კიდე რიდისა იცნა და გა-ცა-შალა მან,

პირსა დაიდვა, დაეცა, ვარდმან ფერითა მკრთალამან,

სულნი გაიქცნეს, მოდრიკა თავი გიშრისა ტალამან“ (1340, 1, 2, 3)

ავთანდილმა მოკლული ლომის სისხლით მოასულიერა ტარიელი. რუსთველი ამ ფაქტს ასეთ შეფასებას აძლევს:

„ზამთარი ვარდსა გაახმობს, ფურცელნი ჩამოსცევიან,

ზაფხულის მზისა სიახლე დასწევს, გვალვასა ჩივიან,

სიცხე სწავეს, ყინვა დააზრობს, წყლულნი ორჯელეუ სტკივიან".
(1347, 1, 2. 4)

*„აგრევე გული კაცისა მოსაგვარებლად ძნელია,
ჭირსა და ლხინსა ორსავე ზედა მართ ვითა ხელია,
მინციე წყლულდების, სანუთრო მისი აროდეს მრთელია.
იგი მიენდოს სოფელსა, ვინცა თავისა მტერია!“ (1348).*

რუსთველი გვიდასტურებს – ადამიანისათვის სანუთრო არა-
სოდეს არ არის სალი და უხინჯო, სანამ ქვეყანაზე უსამართ-
ლობას ექნება ადგილი. რუსთველი 1348-ე სტროფში გვეუბნება:
ქვეყნის უსამართლობისადმი მინდობა, ანუ შეგუება საკუთარი
თავის მტერობაა, რაც ტარიელს მოუვიდა – მან დაკარგა ნეს-
ტანის პოვნის ყოველგვარი იმედი, შეეგუა ქვეყნის უსამართლო-
ბას და სევდას უკაცრიელ ადგილას მხეცებთან სიახლოვით იქა-
რვებდა. მან ვერ შეძლო გამოენახა ქვეყნის უსამართლობასთან
ბრძოლის საშუალებები და მძიმე მდგომარეობაში ჩაიგდო თავი.
1348-ე სტროფი 761-ე სტროფის გამოძახილია“

„მტერი მტერსა ვერას აენებს რომელ კაცი თავსა იენებს“.

ასევე მოუვიდა ნესტანსაც. მისი რჩევით მოკლულ იქნა სა-
სიძო ხვარაზმმა, რაც ნესტანისა და ტარიელის მძიმე შეცდომა
იყო, რაზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი, როცა ვმსჯელობდით
„ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟთა შეცდომებზე. თუ სად არის ნეს-
ტანისა და ტარიელის უბედურების სათავე ეს „ვეფხისტყაოსნის“
ყველა მკითხველმა იცის – იგი ნესტანის მამაა – არალეთისსახის-
მიერი მეფე ფარსადანი. მისმა არასამართლიანმა გადაწყვეტილე-
ბებმა მძიმე მდგომარეობა შეუქმნა არა მარტო მის შვილ ნესტანს
და ინდოეთის ტახტის მემკვიდრე ტარიელს, არამედ ინდოეთის
სამეფოსაც. სრული წარმოდგენა რომ გვქონდეს XII საუკუნის
საქართველოს საზოგადოებრივ წყობილებაზე, აუცილებელია,
ზოგადად მაინც დავახასიათოთ პატრონყმური ურთიერთობა,
რომელიც დიდ პროგრესს წარმოადგენდა მონათმფლობელობას-
თან შედარებით. მონა არ იყო დაინტერესებული შრომის ნაყო-
ფიერებით. მას არ გააჩნდა ოჯახი, მას ამუშავებდნენ იძულებით.
მონათმფლობელს შეეძლო გაეყიდა ან მოეკლა იგი. პატრონყმო-
ბის დროს ყმას საკუთარი ოჯახი გააჩნდა, ჰქონდა მიწის ნაკვეთი,
რომლიდანაც ღალას უხდიდა მეპატრონეს ან უხდიდა ბეგარით –
ამუშავებდა მინათმფლობელის მიწებს. თუ ყმებს პატრონი ცუ-

დად მოექცეოდა, ყმებს უფლება ჰქონდათ მოეძებნათ სხვა პატრონი. რუსთველის შეხედულებით პატრონსა და ყმას შორის უნდა იყოს ერთგულება და სიყვარული. გარდა პატრონისა და ყმებისა იყო სხვადასხვა ფენა. მაგალითად, თუ ავთანდილი ყმათა პატრონი იყო, თვითონ მეფის ყმა იყო. საზოგადოების დაბალ ფენებში ყმები ზოგჯერ მონებად იწოდებიან „ვეფხისტყაოსანში“ ეს ცნება მონათმფლობელური წყობილებიდან შემორჩა ფეოდალურ საზოგადოებას. სინამდვილეში „ვეფხისტყაოსანში“ მონებად წოდებულნი ყმები არიან. ავთანდილი ასე ეუბნება შერმადინს:

*„პირველ ყმა ვარ, წასვლა მინდა პატრონისა სამსახურად,
ხამს მეფეთა ერთგულობა, ყოფა გემართებს ყმასა ყმურად“. (154, 1, 2)*

შერმადინი და ასმათი მონადნოდებული ყმები იყვნენ, მაგრამ მათ ჰყავდათ მონები, ანუ ყმები.

რუსთველს მხედველობიდან არ გამოპარვია უბედურებისა და სამართლიანი გამარჯვების ერთდროული განცდა. ასეთი მომენტი ორჯერ გვხვდება ვეფხისტყაოსანში.

პირველი შემთხვევა ფრიდონის სამეფოში მოხდა: ქაჯეთის ციხის აღებასა და ნესტანის განთავისუფლებას შეენირა ფრიდონის 140 მებრძოლი. ამაზე მწუხარება გამოთქვა ტარიელმა, როცა ფრიდონის სამეფოში მივიდნენ. ტარიელი ასე ეუბნება შემოგებულ ფრიდონის სამეფოს მოსახლეობას:

*„მეფე ეტყვის: „ძმათა თქვენთა თავნი ჩვენთვის დაიხოცნეს“
იგი შვება საუკუნოს ცხადად პოვეს, არ იოცნეს,
ერთსა მიჰხვდეს საზიაროდ, დიდებანი იასოცნეს“. (1455, 2, 3, 4)*
*„თუცა მე მათი დახოცა მტკივის და სატკივარია,
მაგრამ თუ მიჰხვდა უკედავი მუნ დიდი საჩუქარია“.*

ესე თქვა, ნელად ატირდა და წვიმა თოვლსა არია“. (1456, 1, 2, 3)

ტარიელის ამ სამძიმარმა შემხვედრ მოსახლეობაში ტირილი გამოიწვია:

*„მუნ ატირდეს ყველაკანი, რა ტირილად იგი ნახეს,
რაცა ვისცა დაჰკლუბოდა, მათ ტირილით სულთქმით ახეს“. (1457, 1, 2)*

მოსახლეობისა და ტირილის მწუხარების შემდეგ ფრიდონმა ნესტანისა და ტარიელის ქორნილი მოაწყო. ქორნილი რვა დღეს გაგრძელდა.

ამ ქორნილზე ტარიელსა და ავთანდილს შორის წარმოიშვა აზრთა სხვადასხვაობა, თუ სად უნდა წასულიყვნენ პირველად –

არაბეთში თუ ინდოეთში. ეს საკითხი კარგად აქვს გაშუქებული აკად. შ. ნუცუბიძეს, ამის გამო მე არ მიმაჩნია საჭიროდ მისი განმეორება. გადანყდა ჯერ არაბეთში ნასულიყვნენ.

ტარიელმა კაცი გაგზავნა როსტევეან მეფესთან და ნადირობის შემდეგ მომხდარი ტრაგედიისთვის ბოდიში მოიხადა, რაც გამონვეული იყო როსტევეან მეფის შეცდომით, თუმცა ტარიელს შეეძლო ფრიდონის ნაჩუქარი ცხენით გაქცეულიყო და ტრაგედია აღარ მოხდებოდა:

„ან ამად მოვალ წინაშე, დაეყარენ ჩემნი გზანია,

შემინდოთ რაცა შეგცოდუ, ჰქმნეთ განყრომისა კმანია“. (1506, 1, 2)

როსტევეან მეფე თავმდაბლად შეეგება ტარიელს, ერთმანეთს თაყვანი სცეს და ერთმანეთი გადაკოცნეს.

აქვე მოგვარდა თინათინისა და ავთანდილის დაქორწინების საქმეც. როცა ტარიელმა აცნობა როსტევეან მეფეს თინათინისა და ავთანდილის სიყვარულის ამბავი, როსტევეან მეფის პასუხი ასეთი იყო:

„მე სიძესა ავთანდილის უკეთესსა ვჰპოვებ ვერა

თვით მეფობა ქალსა ჩემსა მივეც, აქვს და მას ეფერა,

ვარდი ახლად იფურჩნების, მე ყვავილი დამებერა,

რადმცა ვჰკადრე შეცილება, რასცა ოდენ იგი სჯერა!“ (1526)

ახლა შევადაროთ როსტევეან მეფისა და ფარსადან მეფის შეხედულება ამ საკითხზე. ამით მკითხველი ადვილად დარწმუნდება:

1) რუსთველმა როსტევეან მეფის სახით ისეთი მეფე დაგვიხატა, როგორიც უნდა იყოს მეფე.

2) ფარსადან მეფის სახით ისეთი მეფე დაგვიხატა, როგორიც არ უნდა იყოს მეფე.

შევადაროთ ერთმანეთს რუსთველის მიერ ორივე მეფის დახასიათება:

„იყო არაბეთს როსტევეან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი,

მაღალი, უხეი, მდაბალი, ლაშქარ-მრავალი ყმიანი,

მოსამართლე და მოწყალე, მორჭმული, განგებიანი,

თვით მეომარი უებრო, კელა მოუბარი წყლიანი“. (32)

როსტევეან მეფე ღმრთისაგან ბედნიერია; მაღალი ანუ ცნობილი და ჭკვიანი მეფეა, თავმდაბალია, სიუხვის გამცემია, სამართლიანი და მოწყალეა, ანუ ღვთისსახისმიერია (სახელმწი-

ფოს მართავს ღვთაებრივი სამართლით), შემწყალბელი მეფეა; კარგად განაგებს ქვეყანას, გააჩნია შეება, კარგი მეომარი და მოსაუბრეა. ახლა ვნახოთ, თუ როგორ ახასიათებს რუსთველი ფარსადან მეფეს:

*„ექესი სამეფო ფარსადანს ჰქონდა, თვით იყო მფლობელი,
უხვი, მდიდარი, უკადრი, მეფეთა ზედა მფლობელი,
ტანად ლომი და პირად მზე, რომად მძლე, რაზმთა მწყობელი“.* (311, 2, 3, 4)

ამრიგად, ფარსადან მეფე ფლობს ექეს სამეფოს, მდიდარია უხვია მებრძოლია, კარგი გარეგნობისაა, მაგრამ არ არის მოწყალე, არ არის მოსამართლე, ანუ არ მართავს ქვეყანას ღვთაებრივი სამართლით, რაც იმას ნიშნავს, რომ არ არის ღვთისსახისმიერი. როსტევან მეფემ ბედნიერებად ჩათვალა თინათინისა და ავთანდილის სიყვარული და დააქორწინა ისინი. ფარსადანს აზრადაც არ მოსვლია დაექორწინებინა ტარიელი ნესტანზე, კიდევ მეტი, განიზრახა წაერთმია ტარიელისთვის ინდოეთის ტახტის მემკვიდრეობის უფლება და ინდოეთში გაემეფებინა ხვარაზმის მეფის შვილი – ხვარაზმშა, რაც ღვთაებრივი სამართლის უგულუბელყოფაა, ანუ უსამართლობა იყო. რუსთველის აზრით, ღვთისსახისმიერობა ხელმწიფის არსებითი ნიშანია, რაც ფარსადან მეფეს არ გააჩნია. რუსთველი ინდოეთიდან მომავალი ვაჭართა უხუცესის პირით ამბობს:

*„მეფე გაშმაგდა მათისა უღონო-ქმნილი ძებნისა;
ვად შეიცვალა ინდოეთს ხმა წინილისა ძებნისა;
ცოტასა ხანსა გა-ვე-ძლო დება სახმილთა გზნებისა,
ან თვითცა მოკვდა, შეიქმნა ბოლო სრვისა და ტკეზნისა“.* (1587)

ამრიგად, ფარსადან მეფე იმსხვერპლა თავისმა უსამართლო მოქმედებამ. მე ზემოთ ვთქვი, რომ 761-ე სტროფი ეხება ვეფხისტყაოსნის პერსონაჟთა უმრავლესობას, სადაც წერია: „მტერი მტერსა ვერას ავნებს, რომელ კაცი თავსა ივნებს“, ასევე მოუვიდა ქაჯეთის ციხის მცველებს – ნესტანის შეპყრობა მათ ციხის 79 ათასი მცველის განადგურებად და სამეფოს დამოუკიდებლობის დაკარგვად დაუჯდათ. ქვეყნად შექმნილ უსამართლობაზე ნესტანი ქაჯეთის ციხიდან წერს ტარიელს:

*„შხედავცა ჩემო სოფელი, რათა საქმეთა მქმნელია!
რაზომცა ნათობს სინათლე, ჩემთვის ეგრეცა ბნელია;*

- ბრძენნი იცნობენ, სწუნობენ, მით მათგან საწუნელია“; (1294, 1, 2, 3)

რუსთველის აზრით, ბრძენი ადამიანები უჩვენებენ უსამართლობისაგან ჩაგრულთ, თუ რა უნდა გააკეთონ უსამართლობისაგან თავის დასაღწევად. ამას მოწმობს ფრიდონთან თათბირი ტარიელისა და ავთანდილისა. თათბირობს სამი ბრძენი მოყმე. ფრიდონი აცხადებს:

**„მაგრა ან ყოვნა არ ვარგა, წასელა სჯობს გზისა გრძელისა“
თუ ქაჯნი მოგვესწრებიან, საეჭვო არს სიძნელისა“. (1386, 3, 4)**

ფრიდონის შემდეგი რჩევა იყო სამასკაციანი ლაშქრით წასვლა:

**„დიდთა რას ეაქმნევთ ლაშქართა? კარგნი გვინდან და ცოტანი;
სამასი კაცი გვეყოფის, წაიღეთ მართ მეოტანი“; (1387, 1, 2)**

ამის შემდეგ ფრიდონი აღწერს ქაჯეთის ციხეს:

„ქაჯეთს ერთხელო კელაცყოფლვარ, ჰნახეთ, თქვენცა გემაგრების;

„ყოვლგნით კლდეა, გარეშემო მტერი ვერა მოადგების;

თუ იდუმალ არ შეუუვალთ, ცხადად შებმა არ ეგების,

მით ლაშქარი არად გვინდა, რაზმი მალვით ვერ მოგვეყვების“.

დიდი ლაშქრის უგულებელყოფა აქ ნიშნავს, რომ განვრთნილობა და ბრძოლის წესების კარგი ცოდნა სჯობს დიდი რაოდენობის ნაკლებად განვრთნილ ჯარს, ანუ ხარისხი სჯობს რაოდენობას.

მკითხველებმა კარგად იციან ფრიდონის, ავთანდილისა და ტარიელის რჩევათა სხვადასხვაობა. მიღებულ იქნა ტარიელის რჩევა, რომელიც ასე იყო დაგეგმილი:

„გავიყოთ კაცი ას-ასი, რა ღამე ჩნდეს ნათენები,

**სამთავე სამგნით მიეპმართოთ, ფიცხლად დავსხლიტოთ ცხენები,
მოგვებოან, ვეძრობით, ჩვენ ხრმალსა მვისცთ მძლე ნები“. (1404, 2, 3, 4)**

ქაჯეთის ციხე დაეცა, გაიმარჯვა სიკეთემ, სამართლიანობამ. ტარიელმა, ქაჯეთის ციხიდან წამოღებული დიდძალი განძი ფატმანს უბოძა ნესტანის დავარის ქაჯებისაგან გათავისუფლებისათვის და მასზე განეული უანგარო სამსახურისათვის, ქაჯეთის სამეფო კი ზღვათა მეფეს უძღვნა. აგრეთვე დევთა გამოქვაბულებში არსებული უთვალავი განძიც. მაგრამ მთავარი მიღწევა მაინც ის იყო, მუხთალ სანუთროს გაუმჯობესება რომ დაეტყო, სიმართლემ და სიკეთემ რომ იზეიმა. რუსთველმა თავისი უკვდავი ქმნილებით შექმნა მსოფლიო თანაცხოვრების მოდელი – მან დაამეგობრა სამი სახელმწიფო: ინდოეთი, არაბეთი და ფრიდონის სამეფო:

„მათ სამთავე ხელმწიფეთა ერთმანერთი არა სძულდეს, ერთმანერთსა ჰნახვიდიან, სანადელნი გაუსრულდეს, ბრძანებისა შემცილენი მათთა ხრმალთა და-ვენყლულდეს, მოიმატეს სამეფონი, გახელმწიფდეს, გამორჭმულდეს. (1663)

„ყოვლთა სწორად წყალობასა ვითა თოვლსა მოათოვდეს, ობოლ-ქერიენი დაამდიდრნეს და გლახაკნი არ ითხოვდეს, ავის მქმნელნი დააშინნეს, კრავნი კრავთა ვერ უწოვდეს, შიგან მათთა საბრძანისთა თხა და მგელი ერთად სძოვდეს“. (1664)

რუსთველმა ამ ორი სტროფით შექმნა პატრონყმური ურთიერთობისა და სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობის, ერთობისა და სახელმწიფოთა შიგნით პატრონსა და ყმებს შორის ურთიერთობის იმ დროისათვის საუკეთესო მოდელი. შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ რუსთველი გამორიცხავდა არამეგობარ სახელმწიფოთა შორის ომს. ამას არა მარტო ინდოეთისა და ხატაეთის ომი ადასტურებს, არამედ „ვეფხისტყაოსნის“ აქვე განხილული 1663-ე სტროფის მესამე და მეოთხე ტაეპიც:

„ბრძანებისა შემცილენი მათთა ხრმალთა და-ვენყლულდეს, მოიმატეს სამეფონი, გახელმწიფდეს, გამორჭმულდეს“.

შეცდომა იქნებოდა აგრეთვე გვეფიქრა: პატრონი ყმის გვერდით მუშაობდა და ეხმარებოდა ყმებს სამუშაოების შესრულებაში. ეს ასე არ არის, აქ საუბარია პატრონისა და ყმის ურთიერთპატივისცემაზე, როგორც ეს ჩანს ტარიელისა და ასმათის, ავთანდილისა და შერმადინის ურთიერთობიდან, ამავე დროს იმ ორი ყმისა და ტარიელის ურთიერთობიდან, რომლებსაც ასმათთან ერთად ტარიელმა შესთავაზა წასულიყვნენ ინდოეთში და დაეტოვებინათ ტარიელი:

„ან წადით და მე დამაგდეთ, ეტერენით თავთა თქვენთა, ნულარ უჭვრეტთ ცრემლთა ცხელთა, თვალთა ჩემთათ მონადენთა!“

მაგრამ ასმათმა და ორმა ყმა მამაკაცმა უარი თქვეს დაეტოვებინათ ტარიელი. შემდგომში ის ორი მამაცი მონა ტარიელის დევებთან შეტაკებისას დევებმა დახოცეს:

„ესე ქვაბნი უკაცურნი ეპპოვენ, დევთა შეეკაფნეს, შემოვებნეს, ამოვნყვიდენ, ყოლა ვერას ვერ მეხაფნეს, მათ მონანი დამიხოცნეს, ჯაჭვი ავად მოეკაფნეს, სანუთრომან დამლრიჭა, ცქაფნი მისნი კელა შეცქაფნეს“. (654)

• პატრონსა და ყმებს შორის თბილ დამოკიდებულებაზე საუ-

ბარი ძალიან შორს წაგვიყვანდა, მაგრამ ვეფხისტყაოსნიდან რამდენიმე მომენტის გაშუქება აუცილებელია. ავთანდილის მეორედ წასვლას ტარიელთან, შერმადინი აატირა:

„ესე ესმა, ცრემლი ცხელი შერმადინსა თვალთა სდინდა“; (781, 1)

ისე დიდია მეგობრობა ავთანდილსა და შერმადინს შორის, რომ ავთანდილი თავის ანდერძში ევედრება თავის გამზრდელ მეფეს, როსტევეანს, რომ ნუგეში სცეს წყალობით მის რჩეულ ყმას – შერმადინს:

*„გვედრებ მეფეო შერმანდინს, მონასა ჩემსა რჩეულსა, –
ნაკად აქვს ჭირი სამისოდ ამ წელინადსა წლეულსა, –
ნუ გეშინის – ეც წყალობით, ჩემგან წყალობა – ჩვეულსა,
ნუ დაადინებ თვალთაგან ცრემლსა, სისხლითა ფრქვეულსა“. (806)*

თუ როგორი დიდი უნდა იყოს რუსთველის აზრით მეგობრული სიყვარული პატრონსა და პატრონს შორის, ეს კარგად ჩანს „ვეფხისტყაოსნის“ 808-ე სტროფის მე-4 ტაეპიდან: „მოეხვია და ატირდა ცრემლითა სისხლითა ფერთა“. ავთანდილის წასვლის შემდეგ შერმადინიც ატირდა:

*„რა ილოცა, ცხენსა შეჯდა, მალეით კარნი გაიარნა,
შერმანდინცა დააბრუნა, საბრალომან ცრემლნი ღვარნა;
მონა ტირს და მკერდსა იცემს, სისხლმან მისმან კლდენი ღარნა:
პატრონისა ვერა-მჭვრეტმან ყმაჲმან რამცა გაიხარნა!“ (812)*

უსაზღვრო პატრონყმური სიყვარული ჩანს ქაჯეთის ციხიდან გათავისუფლებული ნესტანისა და ასმათის შეხვედრაში:

*„მუნ მოეგებნენ ყოველნი ფრიდონის დიდებულები.
ასმათი, სავსე ლხინითა, ვის აღარ აჩნდა წყლულები,
ნესტან-დარეჯანს მოეჭდო, რომე ვერ გაჰყრის ცულები,
ან გაუსრულა ყოველი მან მისი ნაერთგულები (1451)*

*„ნესტან-დარეხან ეხვევის, პირსა აკოცებს პირითა;
უბრძანა: „ჩემო, ეაგლახ მე, შენცა აგავსე ჭირითა“. (1552, 1, 2)*

რუსთველს პატრონყმური სიყვარული მაღალი დონის მეგობრულ სიყვარულად მიაჩნია:

*„ასმათ ჰკადრა: „მადლი ღმერთსა, ვარდნი გნახენ არ-და ზრულნი,
ბოლოდ ასრე გააცხადნა გონებაჲმან დაფარულნი,
სიკედილიცა სიცოცხლედ მიჩნს, ოდეს გნახენ მხიარულნი“.
სჯობან ყოვლთა მოყვარულთა პატრონ-ყმანი მოყვარულნი“. (1453)*

მკითხველი ალბათ დაინტერესდება, თუ რატომ მიდის

რუსთველი ამ დასკვნამდე. პასუხი მარტივია: რუსთველი თვლის – ქვეყანაში პატრონყმური სიყვარული ქვეყნის სიმტკიცის საფუძველთა საფუძველია, რადგან პატრონსა და ყმებს შორის მტრობა ასუსტებს ქვეყანას, დასუსტებულ ქვეყანას მტრები ადვილად ამარცხებენ. ყურადღებას იპყრობს ერთი სტროფი, რომელიც ხალხური გადმოცემით მოვიდა ჩვენამდე, რომელსაც რუსთველოლოგები სრულიად სამართლიანად რუსთველს მიაწერენ. მე ვეთანხმები ჩვენს სახელოვან რუსთველოლოგებს, რადგან ამ სტროფში რუსთველის სიბრძნე ზეიმობს. ამ სტროფში მხოლოდ ერთი სიტყვაა შეცვლილი – პატრონის ნაცვლად ბატონი წერია. ეს ცვლილება გასაგებია: როცა საქართველოში პატრონყმობა ბატონყმობით შეიცვალა, ხალხმა სიტყვა „პატრონი“ სიტყვა „ბატონით“ შეცვალა. ენახოთ ეს ლექსი რუსთველისეული გაგებით:

„ფილოსოფოსნი შეიკრბენ, ამაზედ ჰქონდათ ცილობა:

პატრონი ყმასა ასაქმებს და ყმასა გამოცდილობა.

ათასად კაცი დაფასდა, ათიათასად ზრდილობა,

თუ კაცსა ცოდნა არა აქვს, ცუდია გვარიშვილობა“.

როგორც ვხედავთ, რუსთველი ადამიანთა შესაძლებლობათა შორის ყველაზე ნინ ცოდნას, ანუ სიბრძნეს აყენებს. დავაკვირდეთ „ვეფხისტყაოსნის“ პროლოგს: რუსთველი პირველ სტროფში საუბრობს ღმერთის მიერ სამყაროს შექმნის შესახებ, ადამიანთათვის ღვთაებრივი სულის, ანუ სულიწმიდის შთაბერვაზე, კაცობრიობისათვის მრავალფეროვნებით გაბრწყინებული ქვეყნის მიცემაზე და ხელმწიფეთა ღვთისსახისმიერობაზე. როგორც ზემოთ ვთქვით, რუსთველი ღმერთს ევედრება მისცეს მას ბრძენთა სურვილი. ეს იმას ნიშნავს, რომ რუსთველი ყველაზე მაღლა აყენებს სიბრძნის სიყვარულს. ვიცი მკითხველი შემედავება: რუსთველმა ხომ თქვაო:

„სჯობან ყოელთა მოყვარულთა პატრონ-ყმანი მოყვარულნი“-ო

ჩემი პასუხი ამ კითხვაზე ასეთია: 1453-ე სტროფის მეოთხე ტაეპში საუბარია ადამიანთა შორის მეგობრულ სიყვარულზე, ანუ მოყვარულებზე. ვეფხისტყაოსნის მე-2, მე-8, მე-10, მე-11, მე-18, მე-19, მე-20, 21-ე, 23-ე სტროფებში საუბარია მიჯნურობაზე, როგორც სიბრძნის სიყვარულზე. 22-ე სტროფში რუსთველი ერთმანეთისაგან ასხვავებს სიბრძნის სიყვარულს ხორციელი სიყვარულისაგან. „ვეფხისტყაოსნის“ 24-ე სტროფიდან 31-ე სტრო-

ფის ჩათვლით საუბარია ხორციელ სიყვარულზე, ამაზე ჩვენ ზემოთაც ვისაუბრეთ.

ამრიგად, რუსთველი სიყვარულის ყველა სახეობას შორის სიბრძნის სიყვარულს პირველ ადგილზე აყენებს, ამიტომ ბუნებრივია რუსთველი „ვეფხისტყაოსანში“ სიბრძნის სიყვარულს რომ განიხილავს მისი ფილოსოფიური პოემის დასაწყისშივე.

ამრიგად, სიბრძნის მიხედვით მოქმედებამ, მეგობრობამ, ღვთის შემწეობით გაანადგურა ბოროტება და ქვეყანა უფრო უკეთესი გახდა.

**„ვეფხისტყაოსნის“ სხვადასხვა მნიშვნელოვანი
საკითხების შესახებ**

ზემოთ ჩვენ ვისაუბრეთ „ვეფხისტყაოსნის“ მე-11 სტროფის მე-3 და მე-4 ტაეპზე.

**„კელა მიჯნურსა მიჯნურობა უყვარდეს და გამოსცნობდეს,
არცა ვისგან დაინუნოს, არცა სხვათა უნუნებდეს. (11, 3, 4)**

როგორც ზემოთ ეთქვით, ამ ორი ტაეპის აზრი ასეთია: ბრძენმა თავისი სიბრძნე არავის დაანუნებინოს და არც თვითონ უნუნებდეს სხვას. ამ შეხედულებას რუსთველი აერცვლებს კანონზე მრავალცოლიანობისა და ქალთა უფლებების მკვეთრად შეზღუდვაზე. რუსთველმა აქ ლმობიერება გამოიჩინა. როგორც ჩანს, როსტევეან მეფეს ერთ ცოლზე მეტი არ ჰყავდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას ერთ შვილზე გაცილებით მეტი ეყოლებოდა. ასევე ითქმის ფარსადან მეფეზე. ფარსადან მეფის მეუღლეს რუსთველი დედოფალსაც კი უწოდებს, რაც ეწინააღმდეგებოდა შუა საუკუნეების მუსლიმანურ კანონს. იმ პერიოდში მუსლიმანურ ქვეყნებში ქალის გამეფება წარმოუდგენელი იყო.

მუსლიმურ ქვეყნებში ღვინის სმაც აკრძალული იყო. ეს „ვეფხისტყაოსნიდანაც“ ჩანს. ზღვისპირას მდგარი ბაღდადელ ვაჭართა უხუცესი ასე ეუბნება ავთანდილს:

**„გარდახდა, ჰკადრეს: „ჩვენ ვართო მობაღდადენი ვაჭარნი,
მაჰმადი სჯულის მჭირავნი, აროდეს გვისვმან მაჭარნი“,**

მათ არა თუ ღვინო არ დაუღევიათ, ყურძნის წვენიც ტკბილი ბაღაგიც კი არ გაუსინჯავთ. რაც შეეხება არაბეთისა და ინდოეთის სამეფო კარს, ყველანი ღვინოს სვამენ. ასევეა მუსლიმანურ ზღვათა მეფის სამეფოში: სამეფოს ვაჭართა უხუცესის მებაღე ასე ეუბნება ავთანდილს:

„აბა მოსვლითა გაღმდების, კაციმცა იყო ბერები:

სმა, გახარება, თამაში, ნიადაგ არნ სიმღერები“, (1066, 1, 2)

აქ ქალებიც დიდი სიამოვნებით სვამენ ღვინოს, მათ შორის ფატმანიც.

რუსთველი ასე ამბობს ფატმანზე:

„მუტრიბთა და მომღერალთა მოყვარული, ღვინის მსმელი“;

ასე ლმობიერად დაუმტკიცა რუსთველმა მუსლიმანურ სამყაროს, რომ მრავალცოლიანობა ქალთა ჩაგვრათ, ღვინის სმა ცოდვად არ ითვლება.

როგორც ზემოთ ვთქვი, რუსთველის აზრით, ქვეყნის მშვენება ადამიანია, მას ღმერთმა მისცა გონება, რათა ისე მოაწყოს ქვეყანა, უსამართლოდ ქვეყანაზე არც ერთი ადამიანი რომ არ გაუბედურდეს. გარდა ამისა, ადამიანთა შორის სიყვარული და მეგობრობა ქვეყნის ბედნიერების საწინდარი და აუცილებელი პირობაა, რასაც ქვეყნად ხელს უშლის სატანა. ღმერთი ადამიანებს იცავს სატანისაგან, რისთვისაც ადამიანებს დაუწესა ღვთაებრივი სამართალი. რუსთველის შეხედულებით იმ ადამიანებს, რომლებიც ღვთაებრივი, ანუ მართალი სამართალით არ მოქმედებენ, სატანა ეუფლებათ და ჩადიან ბოროტებას. მაგრამ რუსთველი არ გამოირიცხავს ადამიანთა შეცდომებს, რასაც ინვესს სიბრძნის ნაკლებობა. რუსთველს აქვს ასეთი ცნება – გამორჩევა, რომელიც ყოველთვის უნდა შეეძლოს ბრძენს:

„სჯობს გამორჩევა, აზრობა საქმისა დასაგვანისა“, (1863, 3)

როცა ტარიელმა, ავთანდილმა ქაჯეთის ციხე ნახეს, გადანყიტეს ეთათბირათ თუ როგორ შესულიყვნენ ქაჯეთის ციხეში:

„თქვეს: „ვითათბიროთ, ვითა ექმნათ, ან გამორჩევა ძნელია“, ასი ათასსა აჯობებს, თუ გამორჩევით მქმნელია“. (1392, 3, 4)

ამ სტროფის მე-3 და მე-4 ტაქტით რუსთველი გვიდასტურებს:

1) სიბრძნე დიდი ძალაა; 2) სიბრძნის გარეშე ძალა უძლურებად იქცევა. კვლავ გავიხსენოთ მოყვანილი ფაქტი საქართველოს ისტორიიდან: დავით აღმაშენებელმა თავისი სიბრძნით უძლურებად აქცია ქართული ჯარის ძალაზე ოთხჯერ მეტი თურქი სელჯუკების ძალა. აქედან დასკვნა: ძალა კი არ არის უძლეველი, სიბრძნეა უძლეველი. ძალისა და სიბრძნის ჭიდილი უხსოვარი დროიდან დაიწყო – გავიხსენოთ არქიმედეს ბერკეტი, პირველყოფილი შრომისა და თავდაცის იარაღები და დღევანდელი ტექნიკური სიმძლავრეები და ყველა დამერწმუნება, რომ სიბრძნემ არა მარტო დაამარცხა ძალა, არამედ თვითონვე შექმნა უზარმაზარი ტექნიკური ძალები და მართავს მას.

შეიძლება ზოგიერთმა მკითხველმა შემომედავოს, რომ ჯორდანო ბრუნოს სიბრძნე კათოლიკური ეკლესიის ძალამ დაამარ-

ცხაო. კათოლიკური ეკლესიის ძალამ ჯორდანო ბრუნოს სიბრძნის დამარცხება ვერ შეძლო და ამიტომ შური იძია ჯორდანო ბრუნოზე და მას სიცოცხლე წაართვა. თუმცა სამასი წლის შემდეგ თვითონვე გაიზიარა მისი სიბრძნე და ჯორდანო ბრუნო გაამართლა.

რალა შორს წავიდეთ, ანტონ კათალიკოსი ხომ შეებრძოლა რუსთველის სიბრძნეს... მან გაანადგურა მეფე ვახტანგ VI-ის მიერ პირველ ქართულ სტამბაში დაბეჭდილი „ვეფხისტყაოსანი“, მაგრამ რუსთველის სიბრძნეს ვერაფერი დააკლო. ძველ საბერძნეთში სიბრძნის შექმნის გამო ბრძენი სოკრატე სიკვდილით დასაჯეს, მაგრამ სოკრატეს სიბრძნეს ვერაფერი დააკლეს. ყოველივე ზემოთქმულიდან შემდეგი ლოგიკური დასკვნის გაკეთება შეიძლება:

1) სიბრძნე უძლეველია;

2) გენიოსები სიკვდილის შემდეგაც იბრძვიან და არა მარტო თავის სიბრძნეს იცავენ, არამედ სასტიკად ამარცხებენ მოწინააღმდეგეებს;

3) სიბრძნესთან და ბრძენთან მებრძოლნი მხოლოდ ისტორიის სანაგვეზე ბინადრობენ.

რუსთველის სიბრძნე უკედავია, ამ სიბრძნემ დიდი სიკეთე მოუტანა კაცობრიობას და მომავალშიც დიდ სიკეთეს მოიტანს.

აქვე მინდა დავსვა კითხვა: არის თუ არა რუსთველის ფილოსოფიური შეხედულება ორიგინალური ფილოსოფიური სისტემა? მე ამ კითხვაზე დადებითი პასუხი მაქვს: რუსთველის ფილოსოფიური შეხედულებები ორიგინალური ფილოსოფიური სისტემაა. მთავარი საკითხებია: 1) როგორი უნდა იყვნენ ადამიანები; 2) როგორი უნდა იყოს ადამიანთა ზნეობა; 3) ადამიანთა შორის მეგობრობა და მეგობრული სიყვარული ღვთაებრივი სამართლით განმტკიცებული; 4) ხორციელი სიყვარული ქალსა და მამაკაცს შორის პიროვნების უფლებაა და მასში არა თუ გარეშე პირები, არამედ მშობლებიც კი არ უნდა ერეოდნენ; 5) ზნეობრივი ნორმები ფარდობითია და არა აბსოლუტური, რადგან იგი ადამიანებზეა დამოკიდებული და რაც ადამიანებზეა დამოკიდებული, შეუძლებელია იყოს აბსოლუტური. აბსოლუტური ისაა, რაც არაფერზეა დამოკიდებული, რუსთველის შეხედულებით აბსოლუტური მხოლოდ ღმერთია, რომელმაც ძლიერი ძალით შექმნა სამყარო და მართავს მას ღვთაებრივი კანონებით. ღმერთის მიერ

მოცემული სიკეთე და ადამიანის მიერ ადამიანისთვის განუღიპი სიკეთე განსხვავდება ერთმანეთისაგან, რადგან ღმერთის მიერ განუღიპი სიკეთეს ყოველთვის სიკეთე მოაქვს. ადამიანის მიერ ადამიანისათვის განუღიპი სიკეთემ კი ზოგჯერ ბოროტებაც შეიძლება მოიტანოს. ამის დასტურია ზღვათა მეფის კარზე მისაყვანი ნესტანისათვის ფატმანის მიერ საჩუქრად მიცემული დიდი რაოდენობის მარგალიტები, რომელმაც ნესტანი ქაჯეთის ციხეში მიიყვანა. ამის დასტურია სარიდან მეფის ქველმოქმედება, რომელმაც თავისი დამოუკიდებელი მე-7 სამეფო ნებაყოფლობით შეუერთა ფარსადანის სამეფოს, რის შედეგადაც ინდოეთი გაერთიანდა. მაგრამ ამან დიდი ბოროტება მოუტანა ტარიელსა და ნესტანს. სარიდან მეფეს რომ არ შეეერთებინა თავისი დამოუკიდებელი მე-7 სამეფო ფარსადანის სამეფოსთან, მაშინ ფარსადანი აღარ მოინგებდა სპარსელ უფლისშეულს სასიძოდ. მოინგებდა ტარიელს, რადგან ეს უფრო მომგებიანი საქმე იქნებოდა მისთვის.

აქვე მინდა ისიც ვთქვა – 786-ე სტროფი დღემდე არასწორადაა გაგებული – ეს ეხება 786 სტროფის პირველ ტაიპს:

*„მე იგი ვარ, ვინ სოფელსა არ ამოვკრეფ კიტრად ბერად,
ვის სიკვდილი მოყვრისათვის თამაშად და მიჩანს მღერად;*

სასკოლო ვეფხისტყაოსანში სიტყვა „სოფელში ნაგულისხმევია სიცოცხლე, რაც შეცდომაა, რადგან სოფელი ქვეყანას ნიშნავს. ეს ორი ტაეპი ასეა განმარტებული: „მე სიცოცხლე ბებერ კიტრადაც არ მიღირს“ მოყვრისათვის (იგულისხმება ტარიელი სიკვდილი ჩემი ლხინია“.

ჯერ ერთი, თუ ავთანდილს სიცოცხლე ბებერ კიტრადაც არ უღირს, იგი თავზებულაღებული ყოფილა იგი მოყვარე ტარიელს მხოლოდ იმას უძღვნის, რაც მას ბებერ კიტრადაც არ უღირს. ამ სტროფის პირველი და მეორე ტაეპი ეხება უმცროს და უფროს თაობას შორის აზრთა სხვადასხვაობას. ამ სტროფით ავთანდილი ამბობს: მე ამ სოფლის სიბრძნეთაგან არ ამოვკრეფ, „ბებერ კიტრებს“ – დრომოჭმულ შეხედულებებს ქვეყანა არ ბერდება, ის ვითარდება და წინ მიდის. ამიტომ ვირჩევ ახალს და პროგრესულს – მოყვრისათვის თავდადებას.

1667-ე სტროფის მე-4 ტაეპში სიტყვა „ვილაყფეთანი“ საეჭვოდ მიმაჩნია. „ამითა ვილაყფეთანი“ ნიშნავს – ამით გავერ-

თეთ, ვფიქრობ, რომ ამ სიტყვას არ იხმარდა რუსთველი: ჯერ ერთი თამარის ქება გართობა არ არის, მით უმეტეს, არც ფილოსოფიური სიბრძნის შექმნაა გართობა. როგორც ჩანს, „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერის ბოლო გვერდზე მეოთხე ტაეპის ბოლო სიტყვა დაზიანდა და სწორად ვერ ამოიკითხეს. ჩემი აზრით, იქ უნდა ყოფილიყო სიტყვა „ვიალფეთანი“ – გაუძლიერდით. ამ ცვლილებით არც მარცვალთა რაოდენობა ირღვევა და არც რითმა:

„პირველ ზნენი და საქმენი, ქებანი მათ მეფეთანი.

ვპოვენ და ლექსად გარდავთქვენ, ამითა ვიალფეთანი“. (1667, 3, 4)

რუსთველის სიბრძნე ამოუნურავი რომ არის, ამას ყველა რუსთველოლოგი ადასტურებს და მეც მათ აზრს ვიზიარებ. როგორც წინასიტყვაობაში ვთქვი, რუსთველის სიბრძნეს რომ ჩავნდომოდი, ოთხმოცი წლის ასაკში დავიზეპირე „ვეფხისტყაოსანი“, რასაც წელიწადნახევარი მოვანდომე, ვიცი მკითხველებს გაუკვირდება: როგორ შეძელი ამ ასაკში „ვეფხისტყაოსნის“ დაზეპირებაო? ამას ყველა ხანდაზმული შეძლებს. ამისთვის აუცილებელია კარგად შეისწავლოთ მსოფლიოში ცნობილი ქართველი ფსიქოლოგის დიმიტრი უზნაძის „განწყობის თეორია“ და ისწავლოთ გამოყენება: თუ რაიმის მიღწევა გსურთ დაარწმუნეთ თქვენი გონება, რომ ამას შეძლებთ, ანუ განეწყვეთ თქვენი მიზნის მისაღწევად. შედეგიც არ დააყოვნებს.

„ვეფხისტყაოსნის“ ზეპირად ცოდნა ქართველი ხალხის ტრადიციას, რომელიც XII საუკუნიდან იწყება, დღემდე გრძელდება და იმედი მაქვს მომავალშიც ასე იქნება.

სამასი წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული შესწავლა დაიწყო. მის მთლიანად შესწავლას თუ მეტი არა, სამასი წელი მაინც დასჭირდება.

ისმის ასეთი კითხვა: რუსთველი თუ რუსთაველი?

რუსთველი თვითონ უწოდებს თავის თავს რუსთველს:

„დავეჯე, რუსთველმან გავლექსე, მისთვის გულ ლახვარ-სობილი“,
(სტრ. მე-7, ტაეპი – მე-3)

„მე, რუსთველი ხელობითა, ვიქმ საქმესა ამა დარი“.

ყველა დამერწმუნება – ამაზე უფრო დამადასტურებელი საბუთი ჩვენ არ გაგვაჩნია.